

Til høyre for Høyre

*- Hvordan Høyre forholdt seg til Fremskrittspartiet
1973-1990*

Fredrik Bøyesen Larsen

Masteroppgave ved IAKH

UNIVERSITETET I OSLO

Høsten 2015

Til høyre for Høyre
- Hvordan Høyre forholdt seg til Fremskrittspartiet
1973-1990

Fredrik Bøyesen Larsen

Høsten 2015

© Fredrik Bøyesen Larsen

2015

Til høyre for Høyre – Hvordan Høyre forholdt seg til Fremskrittspartiet 1973-1990

Fredrik Bøyesen Larsen

<http://www.duo.uio.no>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Forord

Norsk politisk historie har alltid vært min store interesse innenfor historiefaget, og spesielt hvordan de ulike partiene har forholdt seg til hverandre. Derfor var valget av tema på en måte lett da planleggingen av masteroppgaven begynte. Hvilke politiske aktører jeg skulle velge var på ingen måte gitt. Til slutt falt likevel valget på Fremskrittspartiet, først og fremst på grunn av dets fascinerende bakgrunnshistorie. Siden Fremskrittspartiet av mange blir regnet som et parti plassert på ytterste høyre fløy i norsk politikk, var det naturlig å se det i forhold til det partiet som tidligere hadde vært enerådende på høyresiden i norsk politikk, nemlig Høyre. Utgangspunktet for masteroppgaven ble hvordan Høyre forholdt seg til Fremskrittspartiet i perioden 1973-1990.

Å få anledning til å undersøke de to partiene nærmere over en lengre periode har både vært interessant og givende. Resultatet foreligger her, og kan forhåpentligvis bidra til å belyse og nyansere temaet ytterligere.

Forfatteren er ikke medlem av noe parti, og det har vært en målsetting å presentere historien objektivt, i den grad historieskrivning kan være objektiv.

En stor takk til professor Even Lange for uvurderlig veiledning, råd og tips. Hans tilbakemeldinger har bidratt til nye perspektiver, og har definitivt gjort oppgaven bedre.

Nasjonalbiblioteket som helhet fortjener også takk. Spesielt må filmavdelingen nevnes, som tålmodig i flere runder har bistått med å fremskaffe videomateriale fra NRKs arkiver. Takk til NRK som har gjort sitt beste for å imøtekomme forespørsler om videomateriale.

Takk til Høyres Hovedorganisasjon v/ Emil Engeset som velvillig stilte til rådighet sitt privatarkiv hos Riksarkivet. Også takk til Riksarkivet for tilretteleggelse av arkivmaterialet.

Familie, venner og kolleger som har vist interesse for oppgavens innhold og fremdrift fortjener også en takk.

Til slutt en stor takk til min fantastiske kone, Veronica, for den uforbeholdne støtten hun har gitt meg under arbeidet med oppgaven.

Oppgavens eventuelle feil eller mangler er forfatterens ansvar alene.

Fredrik Bøyesen Larsen

Fredrikstad, november 2015

Innholdsfortegnelse

Forord.....	V
Kapittel 1. Innledning	1
1.1 Introduksjon	1
1.2 Problemstilling	1
1.3 Avgrensning	1
1.4 Kilder.....	2
1.5 Utgangspunkt og tidligere forskning.....	5
1.6 Presiseringer	7
1.7 Oppgavens struktur	8
Kapittel 2. Bakgrunnen	11
2.1 Den politiske situasjonen i Norge 1945-1973	11
2.2 Høyre moderniseres	14
2.3 Glistrup og Fremskrittspartiet	15
2.4 Stiftelsen av et protestparti.....	17
2.5 Avslutning.....	22
Kapittel 3. Hovedlinjer i en problematisk konkurranse 1973-1990.....	23
3.1 Lange, Willoch og Høyre.....	23
3.2 Nytt storting – ny statsminister	26
3.3 De to partienes veier møtes.....	30
3.4 Høyres forhold til Fremskrittspartiet i posisjon	33
3.5 Ny kurs	37
3.6 Med Fremskrittspartiet i vippeposisjon	39
3.7 Bensinavgift til besvær.....	43
3.8 Høstjakt med Presthus.....	46
3.9 Syses forsøk.....	47
3.10 Avslutning	52
Kapittel 4. Hovedtemaer i rivaliseringen.....	55
4.1 Kort oversikt over trontaledebattene	55
4.2 Fordømmelser og advarsler.....	57
4.3 Konkurranseforhold og høyredreining.....	62
4.4 Motsatt dreining.....	70
4.5 Samarbeid.....	73
4.6 Parlamentarisk grunnlag	84
4.7 Avslutning.....	90
Kapittel 5. Konklusjon	93
Litteraturliste.....	99

Kapittel 1. Innledning

1.1 Introduksjon

I 1973 stiftet Anders Lange partiet Anders Langes Parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep. Høyre, som siden før krigen hadde vært enerådende på høyresiden i norsk politikk, fikk med Anders Langes Parti en konkurrent til høyre for seg. Gjennombruddet for konkurrenten ble et sjokk for Høyre. Det er hvordan Høyre reagerte på nydannelsen denne oppgaven skal ta for seg. Anders Lange døde allerede i 1974, og partiet skiftet i 1977 navn til Fremskrittspartiet. Ved stortingsvalget samme år falt Fremskrittspartiet ut av Stortinget, men kom tilbake igjen fire år senere. Deretter har partiet vært representert på Stortinget med varierende oppslutning

I denne oppgaven vil jeg belyse og drøfte hvordan Høyre forholdt seg til Fremskrittspartiet fra Anders Lange dannet partiet før stortingsvalget i 1973 og frem til Syse-regjeringens avgang i 1990.

1.2 Problemstilling

Problemstillingen for oppgaven er: «Hvordan forholdt Høyre seg til Fremskrittspartiet i perioden 1973-1990?» Fra oppstarten i 1973 og frem til navneendringen i 1977 blir det imidlertid hvordan Høyre forholdt seg til Anders Langes Parti, men siden partiet har hett Fremskrittspartiet mesteparten av perioden som skal belyses, brukes dette navnet gjennomgående i problemstillingen.

Hovedspørsmålet dreier seg om det er noen endring eller utvikling i hvordan Høyre forholdt seg til Fremskrittspartiet i perioden 1973-1990. Selv om problemstillingen er formulert som hvordan Høyre forholdt seg til Fremskrittspartiet, så blir spørsmålet om hvordan Fremskrittspartiet forholdt seg til Høyre naturlig nok også berørt.

1.3 Avgrensning

Oppgaven er avgrenset til tidsrommet 1973-1990. Konkretisert vil det si fra dannelsen av Anders Langes Parti og frem til Syse-regjeringens avgang høsten 1990. Man kan innvende at det hadde vært naturlig å følge utviklingen i hvordan Høyre forholdt seg til Fremskrittspartiet frem til valget i 2013, hvor de to partier dannet regjering sammen. Begrunnelsen for å stoppe ved Syse-regjeringens avgang i 1990 er at her oppstod det et brudd. Historikeren Hallvard

Notaker beskriver dette bruddet som «det lange farvel»¹ og «elleve års ensomhet».² Da Syse-regjeringen brøt sammen i 1990 ble det et langt farvel for borgerlig samarbeid hvor Høyre var inkludert, og elleve års ensomhet viser til at det først var i 2001 at kom tilbake i regjering. Samtidig kan man argumentere for at Høyre ikke var i regjeringsposisjon før etter valget 1981, og at det derfor hadde vært like naturlig å behandle perioden 1991-2013, som å behandle perioden 1973-1977. Avgrensningen må derfor sies å være basert på noe mer enn kun ytterpunktene Anders Langes Partis opprettelse og Syse-regjeringens avgang. Fellesnevneren for nesten hele perioden er Kåre Willoch. Kåre Willoch var sentral i Høyre, stortingsrepresentant og statsminister i denne perioden. Unntaket er etter stortingsvalget i 1989 og frem til Syse-regjeringens avgang i 1990, hvor Willoch ikke hadde tatt nyvalg til Stortinget. Spørsmålet blir altså om man skulle ha avsluttet da Willoch forlot Stortinget, eller om man skulle inkludere Syse-regjeringen. Å avslutte brått ved valget i 1989 virket unaturlig tatt i betraktning Syse-regjeringens mindretall, som gjorde regjeringen avhengig av støtte, og hvilke muligheter dette skapte for Fremskrittspartiet. Derfor ble det valgt å inkludere også Syse-regjeringens tid. Selv om Kåre Willoch er fellesnevner for mesteparten av perioden 1973-1990, er det viktig å presisere at det ikke utelukkende er hvordan Willoch forholdt seg til Fremskrittspartiet, men hvordan partiet Høyre forholdt seg til Fremskrittspartiet. Perioden 1977-1981 blir ikke behandlet i oppgaven, da det på dette tidspunkt var usikkert om Fremskrittspartiet kom tilbake på Stortinget.

Enda en avgrensning er gjort med tanke på nasjonalt versus lokalt nivå. Oppgaven er avgrenset til å gjelde nasjonalt nivå, det vil si med tanke på Stortinget, stortingsgruppen og regjering.

1.4 Kilder

Den primære kilden til masteroppgaven er trontaledebattene i Stortingstidende for perioden 1973-1990. Begrunnelsen for at trontaledebatten har blitt valgt som den primære kilden er blant annet fordi forfatteren anser den som en nøytral plattform hvor begge parter får ytre seg på like premisser. Dessuten er det interessant å se hva man kan få ut av en løpende debatt bestående av innlegg og replikker, og hvordan disse ytringer kan drøftes og tolkes. I tillegg vurderes trontaledebatten som en fornuftig kilde da den ofte tar for seg foregående hendelser som nylig avsluttede valg og hvordan partiene reflekterer over foregående år. I forbindelse med trontaledebattene er det hensiktsmessig i tillegg til å drøfte Høyres uttalelser om

---

¹ Notaker, Hallvard: *Høyres historie 1975-2005. Opprør og moderasjon*, 2012, s. 189

² Notaker, Hallvard: *Høyres historie 1975-2005. Opprør og moderasjon*, 2012, s. 277

Fremskrittspartiet, å se på eksempler om hvordan Fremskrittspartiet forholdt seg til Høyre. Det er også interessant å se på eksempler om hvordan Senterpartiet og Kristelig Folkeparti forholdt seg til Fremskrittspartiet, samt hvordan de reagerte på Høyres reaksjon. Dette er naturlig fordi at de to borgerlige partiene var støttepartier og regjeringspartier med Høyre i deler av perioden. Opposisjonens uttalelser om hvordan Høyre forholdt seg til Fremskrittspartiet er også interessant å se eksempler på. Selv om Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti hadde interesse av å fremstille dette til sin egen fordel, så er deres refleksjoner likevel interessante. Høyres svar eller fravær av svar til opposisjonens refleksjoner er tilsvarende interessante. Trontaledebattene blir gjennomgått og danner rammeverket i oppgavens fjerde kapittel, og de deler som er interessante for oppgaven blir trukket ut, belyst og drøftet. Utdragene fra trontaledebattene har blitt ordnet i hovedtemaer.

Som et tilskudd til trontaledebattene benyttes også eksempler fra finansdebattene. I tillegg til begrunnelsen for trontaledebattene, var det også hensiktsmessig å gjennomgå finansdebattene for å se hvordan Høyre uttalte og forholdt seg til Fremskrittspartiets økonomiske politikk. Eksempler fra finansdebattene som er relevante for oppgaven, og som ikke allerede har blitt belyst og drøftet gjennom tilsvarende eksempler fra trontaledebattene, blir belyst og drøftet i samme kapittel som utdragene fra trontaledebattene.

I tillegg til kildene trontale- og finansdebattene, ble også andre kilder benyttet for å illustrere eksempler. Videomateriale stilt til disposisjon av NRK gjennom Nasjonalbiblioteket har blitt gjennomgått, hvorav enkelte ble brukt som referanse. Videomaterialet har blitt valgt ut fra hva som virket relevant for problemstillingen. I hovedsak har det vært TV-programmer i forbindelse med valgene, men ikke utelukkende.

Noen relevante avisartikler fra Aftenpostens digitalarkiv og VGs arkiv ble også benyttet som kilder, men i likhet med videomaterialet fra NRK ble det kun foretatt et utvalg, og ikke en fullstendig gjennomgang av VG og Aftenpostens artikler.

Arkivene til Høyre og Fremskrittspartiet er også viktige kilder, og det ble søkt om innsyn i de to partiers privatarkiv hos Riksarkivet. Fremskrittspartiet avslo søknad om innsyn i sitt arkiv, da den har en klausul på 60 år. Høyres Hovedorganisasjon stilte sitt privatarkiv til rådighet, og ble med andre ord eneste arkivkilden fra partiene. I Høyres arkiv ble det som virket relevant for oppgavens problemstilling plukket ut og gjennomgått. Noen funn har blitt brukt i oppgaven.

Nasjonalbiblioteket har valgmateriell arkivert sammen med partiprogrammer fra de to partiene. Det er uvisst hvor fullstendig samlingen av valgmateriell er, men det som forelå ble gjennomgått, og noen funn ble også benyttet i oppgaven.

I tillegg ble også *Anders Langes Avis* for årene 1973/1974 gjennomgått på mikrofilm hos Nasjonalbiblioteket. Fra denne ble det imidlertid ikke benyttet funn. Anders Langes tale i Saga kino 8.april 1973 finnes digitalisert hos Nasjonalbiblioteket, og denne ble gjennomgått og også benyttet som kilde.

Det finnes et rikholdig utvalg av litteratur som omfatter de to partiene, hver for seg og sammen. I oppgaven er det forholdsvis den litteraturen som er relevant for problemstillingen eller benyttes som referanse som blir nevnt. Viktige kilder i litteraturen er Kåre Willochs tre selvbiografier, samt Willochs *Strid og samarbeid* (2015). Francis Sejersteds og Hallvard Notakers bøker om Høyres historie er også fremtredende verker som tar for seg Høyres historie i den aktuelle perioden. Her berøres også forholdet til Fremskrittspartiet. På den andre siden er Jan Martin Iversens bok om Fremskrittspartiets historie en viktig kilde fra litteraturen. Boken ble utgitt i forbindelse med partiets 25 års-jubileum i 1998. Siden Fremskrittspartiet arkiv er lukket for allmennheten og forskere, blir Iversens bok et av de få innblikkene man får i partiets arkiv. I tillegg til Iversens bok er også Carl I. Hagens selvbiografi *Ærlig talt* relevant for å få innsyn i Hagens egne refleksjoner rundt hendelser. Torbjørn Eides intervju med Anders Lange er likeledes viktig for å få innsyn i Langes egne betraktninger om diverse hendelser. Intervjuet ble utgitt i boken *Anders Lange på nært hold* (1973), og i en oppdatert utgave, *Anders Lange som han var*, etter Anders Langes bortgang påfølgende år. Rygnestad og Kvanmos biografi om Anders Lange er også en god kilde til spesielt oppstarten av partiet og de to årene 1973 og 1974 sett fra Anders Langes Partis ståsted.

Tor Bjørklund har skrevet flere artikler om Anders Langes Parti og Fremskrittspartiet, og i oppgaven ble hans artikkel om Anders Lange fra *Historisk Tidsskrift* (2000) benyttet som kilde. Bjørklund har også skrevet en artikkel i forbindelse med Fremskrittspartiets 30 års-jubileum i 2003 som ble utgitt i *Nytt Norsk Tidsskrift*. Fra tidligere har han også skrevet om Anders Langes Parti i sin doktorgradsavhandling fra 1981, samt et kapittel om Anders Langes Parti/Fremskrittspartiet i boken *Høyrebølgen* fra 1981.

Annen litteratur som har blitt brukt som referanse er Berge Fures *Norsk Historie 1914-2000*, Sejersteds artikkel «Norge under Willoch» i boken *Norsk idyll?*, Gard Kjølholdts

hovedfagsoppgave, Øystein Sørensens artikkel «Liberalismens historie i Norge» i *Tre essays om Liberalisme*, Sindre Holbeks masteroppgave, Kenneth Kristensen Berths bok *Fremskridtspartiet under Glistrup* og Flemming Chr. Nielsens *Glistrup. En biografi om en anarkist*.

1.5 Utgangspunkt og tidligere forskning

Temaet pendler i hovedsak mellom politisk historie og statsvitenskap. Professor i statsvitenskap, Tor Bjørklund, har skrevet flere artikler om Anders Langes Parti og Fremskrittspartiet. Bjørklunds fokus er blant annet fremveksten av Anders Langes Parti. Den mest interessante av Tor Bjørklunds artikkel for min oppgave er hans artikkel «*Om Anders Lange og ideen av et nytt parti*» publisert i *Historisk tidsskrift* nr. 79, 2000. I artikkelen gjennomgår Bjørklund fire punkter som han mener var bakgrunnen for gjennombruddet til Anders Langes Parti i 1973. Disse fire punktene er I) Skatteprotesten, II) Personen Anders Lange, III) stemningen i etterkant av folkeavstemningen (EF-avstemningen i 1972), IV) Fjernsynets rolle.³

I boken *Høyrebølgen – epokeskifte i norsk politikk?* (Bjørklund & Hagtvet, 1981) har Bjørklund et bidrag som heter «Høyrebølgens reneste vann. Om Anders Lange og glistrupianismen». Artikkelen sammenligner Anders Langes Parti (senere FrP) og det danske Fremskridtspartiet.

I *Nytt Norsk Tidsskrift indeks 20.årgang 2003* skrev dessuten Bjørklund en artikkel med navn «Fremskrittspartiet gjennom 30 år». Sett i sammenheng med at det er meget begrenset litteratur hva angår Fremskrittspartiets historie, så må Bjørklunds artikkel nevnes som et viktig supplement til Jan Martin Iversens bok fra 1998.

Bjørklunds artikler er ikke direkte relevant litteratur for oppgavens problemstilling, men selv om det ikke refereres til samtlige av hans artikler i oppgaven, så er disse likevel av stor viktighet som bakgrunnsinformasjon om partiet. I oppgaven har jeg valgt å bruke artikkelen fra *Historisk Tidsskrift* som bakgrunnsinformasjon for opprettelsen og gjennombruddet til Anders Langes Parti, og den nevnte artikkelen har også blitt benyttet som referanse flere steder i oppgaven.

---

³ Bjørklund, Tor: «Om Anders Lange og ideen om et nytt parti» i *Historisk Tidsskrift* 4/2000

Hallvard Notaker har i *Høyres historie 1975-2005. Opprør og moderasjon* flere interessante avsnitt med relevans for min problemstilling om hvordan Høyres forholdt seg til Fremskrittspartiet. Notaker skriver følgende:

Det manglende ønsket om å samarbeide med Frp, var ikke bare et uttrykk for de store forskjellene mellom partienes politiske ståsteder på dette tidspunktet, selv om forskjellene var store nok. Til grunn lå et nærmest fordømmende syn på partiet som usammenhengende, uansvarlig og til tider umoralsk. Fra Anders Langes Parti ble innvalgt på Stortinget i 1973 og videre etter navneskiftet til Fremskrittspartiet i 1976⁴, var det fraværet av anerkjennelse som preget både Høyres og offentlighetens omtale av det nye partiet. Frp ble av Høyre oppfattet som en reell konkurrent i enkelte områder, men partiet ble aldri sett på som likeverdig med de andre. Frem til valget i 1985 hadde Høyre heller ikke hatt noe behov for å samarbeide med Frp.⁵

Notakers analyse av hvordan Høyre forholdt seg til Fremskrittspartiet virker sannsynlig. Denne oppgaven skal likevel belyse og drøfte dette nærmere ved å sammenkoble kilder og litteratur som omfatter problemstillingen.

Jan Martin Iversen skrev Fremskrittspartiets historie ved partiets 25 års jubileum i 1998. I Iversens bok nevnes forholdet mellom de to partiene ved flere anledninger.⁶ Bøkene til Notaker og Iversen blir det nærmeste man kommer tidligere forskning om forholdet mellom de to partiene.

Eldre hovedfagsoppgaver og masteroppgaver har i flere tilfeller tatt for seg litt andre problemstillinger enn hvordan Høyre forholdt seg til Fremskrittspartiet. Av eldre hovedfagsoppgaver kan Gard Kjølholdt sin hovedfagsoppgave *Fra bevegelse til parti? En analyse av framveksten av fremskrittspartiene i Danmark og Norge på 70-tallet* (1993) nevnes. Kjølholdt tar for seg teori om blant annet ideologisk profil, liberalisme og populisme, velgerprofiler, organisasjonsprofil, og lignende. Den er i likhet med Bjørklunds artikler ikke direkte relevant for oppgavens problemstilling, men like fullt gir den et viktig bidrag til bakgrunnen til Fremskrittspartiet, og ble også benyttet som referanse.

Øystein Sørensen har også skrevet om Anders Langes Parti og Fremskrittspartiet i sitt essay om liberalismens historie i Norge som er utgitt i boken *Tre essays om liberalisme* (2008).

---

⁴ Partiet skiftet navn til Fremskrittspartiet i 1977, men prosessen ble påbegynt i 1976.

⁵ Notaker, Hallvard: *Høyres historie 1975-2005. Opprør og moderasjon*, 2012, s. 202

⁶ Iversen, Jan Martin: *Fra Anders Lange til Carl I. Hagen. 25 år med Fremskrittspartiet*, 1998

Nyere forskning om Fremskrittspartiet som bør nevnes er Anders Ravik Jupskås som har tatt for seg Fremskrittspartiet og populisme i sin doktorgradsavhandling.⁷ Sindre Lunde Holbeks masteroppgave tok på sin side for seg Fremskrittspartiets liberalistiske ideologi i perioden 1984-1994.⁸ Selv om disse to bidragene til forskningen om Fremskrittspartiet er litt utenfor det som er denne oppgavens problemstilling, så er de likevel viktige å nevne da de gir et tilskudd til den ideologiske bakgrunnen til Fremskrittspartiet.

1.6 Presiseringer

Ideologi

Oppgavens problemstilling som skal belyses og drøftes er hvordan Høyre forholdt seg til Fremskrittspartiet i perioden 1973-1990. Partienes ideologi sier noe om i hvilken grad de er konkurrenter og fisker i samme velgermasse. Likevel er ikke analyse av partienes ideologi eller ideologiske fløyer noe sentralt punkt innenfor problemstillingen og vil av den grunn ikke bli drøftet inngående. Dette er fordi det sentrale punktet i problemstillingen er hvordan Høyre valgte å posisjonere seg overfor konkurrenten, og ikke likheter eller ulikheter i deres ideologiske tankegods. Samtidig vil ideologiene dukke opp til tider når enten partiene selv eller andre partier reflekterer rundt Høyres forhold til Fremskrittspartiet, og i slike sammenhenger vil disse bli nevnt selv om ikke det foreligger noen nærmere drøftelse eller analyse. Problemstillingen går ut fra at de to partiene var konkurrenter, da de selv oppfattet seg som konkurrenter, samt at andre partier, massemedia og velgerne oppfattet dem som konkurrenter. Heller enn å sammenligne likheter og forskjeller mellom de to partiene, tar oppgaven sikte på å undersøke først og fremst Høyres, og i noen grad Fremskrittspartiets, posisjonering i denne konkurransesituasjonen. Fremskrittspartiets liberalistiske ideologi har imidlertid blitt drøftet i Sindre Holbeks masteroppgave fra 2014, som ble nevnt innledningsvis.

Mellompartier/sentrumspartier

Betegnelsen mellompartier og sentrumspartier går for så vidt ut på det samme, og blir i oppgaven brukt om hverandre. I oppgaven menes det som oftest Senterpartiet og Kristelig Folkeparti, da det var disse to som i første rekke var aktuelle for borgerlig samarbeid. Likevel

---

⁷ Jupskås, Anders Ravik: *Persistence of Populism. The Norwegian Progress Party 1973-2009*, 2015

⁸ Holbek, Sindre Lunde: "Det er forskjell på å drive en ideologisk sekt og et politisk parti" –En analyse av Fremskrittspartiets liberalistiske ideologi i perioden 1984-1994, 2014

er det viktig å nevne at også Venstre og Det Nye Folkepartiet kan regnes som mellompartier på generelt grunnlag.

Borgerlige partier/ikke-sosialistiske partier

Begrepene borgerlige partier og ikke-sosialistiske partier brukes nærmest om hverandre. Dog er det viktig å merke seg Kåre Willochs definisjon som skiller klart mellom borgerlige og ikke-sosialistiske partier, hvor førstnevnte ekskluderer Fremskrittspartiet, mens sistnevnte inkluderer Fremskrittspartiet.⁹

1.7 Oppgavens struktur

Oppgavens andre kapittel er et kapittel om bakgrunnen til at Høyre fikk en konkurrent på høyresiden. Først blir den politiske situasjonen i Norge fra 1945-1973 raskt gjennomgått for å sette problemstillingen inn i en historisk kontekst. For å forstå stiftelsen av skatteprotestpartiet Anders Langes Parti er det viktig å se de lange linjene i etterkrigstidens Norge.

Videre har moderniseringen av Høyre blitt viet egen plass i kapittel 2. Igjen er dette for å sette problemstillingen inn i en historisk kontekst, og siden det er Høyres posisjonering overfor Fremskrittspartiet som blir drøftet, er det hensiktsmessig å se nærmere på potensielle endringer i partiet som kan ha hatt innvirkningen på opprettelsen av Fremskrittspartiet.

Deretter omtales opprettelsen av det danske Fremskridtspartiet. Hensikten var å gi et lite innblikk i oppstarten til det som må kunne kalles søsterpartiet til Anders Langes Parti. Man kan argumentere for at det kunne være interessant å følge det danske partiet noe lenger enn det som ble valgt i denne oppgaven, men siden det i denne oppgaven ble valgt ikke å fokusere på et komparativt studium av de to partiene, har jeg begrenset meg til en kort introduksjon til den første tiden i det danske Fremskridtspartiets historie.

Til slutt i kapitlet blir stiftelsen av Anders Langes Parti og Høyres reaksjon på dette frem mot valget i 1973 belyst.

Det tredje kapitlet tar for seg hovedlinjene i det problematiske konkurranseforholdet i perioden 1973-1990. Her blir hendelser som viser hvordan de to partiene forholdt seg til, og posisjonerte seg overfor hverandre, belyst og drøftet. Hendelsene blir belyst og drøftet ved hjelp av kilder og litteratur.

---

⁹ Willoch, Kåre: *Minner og meninger*, 1988, s. 195

Det fjerde kapitlet behandler hvordan Høyre forholdt seg til Fremskrittspartiet gjennom temaer hentet fra trontale- og finansdebatter i Stortinget.

Til slutt følger et avsluttende kapittel hvor problemstillingen knyttes opp mot resten av oppgaven.

Kapittel 2. Bakgrunnen

2.1 Den politiske situasjonen i Norge 1945-1973

Norsk politikk var fra krigens slutt i 1945 og til begynnelsen av 60-tallet preget av et sterkt Arbeiderparti både på Stortinget og i regjeringsskontoret, og Arbeiderpartiet hadde mellom 1945 og 1965 regjeringsmakten sammenhengende, med unntak av Lyng-regjeringens fire uker i 1963. Lyng-regjeringen ble et kort brudd i Arbeiderpartiets sammenhengende periode som regjeringsparti, men viktigst var Lyng-regjeringen som et vellykket forsøk på samling på borgerlig side. Høyre tok med seg både Senterpartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre i en koalisjonsregjering. Det var ikke første gang borgerlige partier hadde samarbeidet for å danne parlamentarisk grunnlag for en regjering, men det var første gang man valgte å danne regjering sammen.

Etter valget i 1965 hadde de borgerlige partiene endelig fått flertall i Stortinget og kunne ta regjeringsmakten fra Arbeiderpartiet. Høyre, Venstre, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet gikk sammen igjen, og resultatet ble en regjering ledet av Per Borten fra Senterpartiet. Bortens regjeringstid ble betydelig lenger enn Lyngs, og regjeringen ble sittende frem til 1971.

Omsider skulle man få et brudd med linjen Arbeiderpartiet hadde ført siden 1945, og man skulle få en ny borgerlig politikk, trodde de borgerlige velgerne. Dette skiftet ble imidlertid mindre enn mange kanskje forventet. I følge ettertidens vurdering ble politikk planlagt og iverksatt under Arbeiderpartiet i stor grad videreført under Borten-regjeringen. Noen historikere mener til og med at den sosialdemokratiske orden ble konsolidert under den borgerlige Borten-regjeringen.

Berge Furre er en av dem som stiller spørsmålsteget ved om det egentlig var noe systemskifte med Borten-regjeringen. Furre mener at den sosialdemokratiske orden i liten grad ble påvirket av Bortens regjeringsovertagelse i 1965.¹⁰ Francis Sejersted beskriver dette slik: «Det var den borgerlige Borten-regjeringen som på en måte kom til å representere den sosialdemokratiske ordens høydepunkt».¹¹ Dette skuffet de borgerlige velgerne som i lang tid hadde ventet og håpet på et skifte etter mange år med dominans fra Arbeiderpartiet. En mann

---

¹⁰ Furre, Berge: *Norsk Historie 1914-2000*, 2010, s. 208

¹¹ Sejersted, Francis: «Norge under Willoch» i *Norsk Idyll?*, 2003, s. 129

som garantert ble skuffet var Anders Lange. Tor Bjørklund påpeker at «det tapte håp om et systemskifte» var en viktig forutsetning for gjennombruddet til Anders Langes Parti i 1973.¹²

Folkeavstemningen i 1972 om Norge skulle gå inn i EF, ble et nederlag for de to største etablerte partiene, Arbeiderpartiet og Høyre. Valget året etter folkeavstemningen var et godt valg for Sosialistisk Valgforbund, som blant annet Sosialistisk Folkeparti fusjonerte inn i. Protest mot de store etablerte partier kan altså ha vært noe velgerne tok med seg etter folkeavstemningen i 1972 og videre inn i valgkampen i 1973. Protestpartiet Anders Langes Parti fikk også nytte av denne protesten.

Da Anders Langes Parti slo igjennom i 1973 hadde altså Høyre sittet i regjering ved to anledninger, regjeringene Lyng og Borten. Iberegnet Korvald-regjeringen hadde det vært borgerlig pusterom fra Arbeiderpartiets styre tre ganger. Likevel var det ikke noe systemskifte. Høyre hadde beveget seg mot sentrum, og dette skuffet de velgerne som hadde håpet på et systemskifte, inkludert Anders Lange.

De borgerlige partiene fikk ved tre forskjellige anledninger ha regjeringsmakten i perioden 1945-1973. Lyngs regjering fikk så vidt satt seg ned ved kongens bord, før de ble henvist tilbake til Stortinget av Gerhardsen og hans støttespillere. Av den grunn rakk heller ikke velgerne å bli nevneverdig skuffet over regjeringen Lyng, kanskje med unntak av skuffelsen over at regjeringen måtte gå av etter så kort tid. Overrasket ble imidlertid de færreste.

De borgerliges tredje forsøk var regjeringen Korvald etter Brattelis avgang etter EF-avstemningen. I denne regjeringen deltok imidlertid ikke Høyre.

I Bortens regjering fra 1965-1971 deltok derimot Høyre i aller høyeste grad, selv om statsministerembetet riktig nok gikk til Senterpartiet. I motsetning til Lyng-regjeringen, hadde man i Borten-regjeringens levetid rikelig med muligheter til å vise frem sin politikk for velgerne.

Som nevnt tidligere ble imidlertid denne velgergruppen skuffet. Høyre hadde nærmet seg sentrum, og dermed mistet litt av sitt tidligere særpreg. Når man ser på den politiske situasjonen er det ikke så unaturlig at Høyre nærmet seg sentrum. Etter andre verdenskrig hadde ikke Høyre noen konkurrent til høyre for seg. Frisinnede Venstre var borte, Fedrelandslaget, en organisasjon som arbeidet for borgerlig samling mot sosialismen var

---

¹² Bjørklund, Tor: «Om Anders Lange og ideen om et nytt parti» i *Historisk Tidsskrift* 4/2000, s. 443-444

avgått med døden, og Nasjonal Samling¹³ var tvangsoppløst. Sejersted mener imidlertid at Anders Langes Parti var første tilfellet hvor et parti til høyre for Høyre ble representert på Stortinget.¹⁴ Dette utelukker med andre ord Fedrelandslaget og Nasjonal Samling, men ikke Frisinnede Venstre. Historiker Hans Fredrik Dahl later til å være av en annen oppfatning enn Sejersted.¹⁵ Dahl omtaler Frisinnede Venstre som et parti til høyre for Høyre, og Frisinnede Venstre hadde vært representert på Stortinget tidligere. Uansett om man er enig med Sejersted eller Dahl, så er fraværet av konkurrent til høyre for seg et argument som taler for at Høyre så til sentrum i årene før opprettelsen av Anders Langes Parti.

Argument nummer to er det realpolitiske. Høyre hadde aldri flertall alene og samarbeid med de andre partiene var nødvendig, og da var det naturlig å samarbeide med sentrumspartiene. Ergo måtte Høyre forsøke å tekkes sentrumspartiene, samtidig som man sannsynligvis fisket i samme velgermasse. Et tredje argument er Arbeiderpartiets formidable oppslutning etter krigen. Det kan være fristende å si at Arbeiderpartiet «gjorde rent bord». Francis Sejersted mener at Arbeiderpartiets fordel i 1945 var at Gerhardsens fremtidsvisjoner tuftet på fellesskapet hadde gjenklang i befolkningen, i tillegg til at han dro nytte av Hjemmefrontens popularitet.¹⁶ Høyres dilemma var, ifølge Sejersted, om man skulle kaste seg på den samme bølgen, eller om man skulle hevde sitt særpreg.¹⁷ Her ser man altså at Arbeiderpartiet maktet å gripe etterkrigstidens stemning i folket, og gjøre nytte av den politisk. Det kan se ut til at Høyre ble frarøvet denne muligheten. Kastet Høyre seg ukritisk på Arbeiderpartiets linje, kunne det skape inntrykket av et uselvstendig Høyre. Holdt de seg derimot unna Arbeiderpartiets linje, ville Høyre risikere å miste stemmer til sin hovedmotstander.

Øystein Sørensen skriver i sin artikkel om liberalismens historie i Norge følgende:

I det borgerlige politiske miljø var det en viss motstand mot DNAs planøkonomiske ideer. Det fantes stadig liberalistiske innslag i Høyre, selv om disse innslagene ofte var tilstede i vag og utvannet form. Dette kom ikke minst til uttrykk i striden om de såkalte Fullmaktslovene tidlig i 1950-årene.¹⁸

---

¹³ Hvor man plasserer Nasjonal Samling på den politiske akse kan diskuteres.

¹⁴ Sejersted, Francis: *Høyres historie 3. Opposisjon og posisjon*, 1984, s. 332

¹⁵ Dahl, Hans Fredrik: «Til høyre for Høyre», kronikk i nettutgaven til *Dagbladet* publisert 13.10.2013. http://www.dagbladet.no/2013/10/13/kultur/ideer/meninger/sondagskommentaren/hans_fredrik_dahl/29729324/ (Lest 19.10.2015)

¹⁶ Sejersted, Francis: *Høyres historie 3. Opposisjon og posisjon*, 1984, s. 28

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Sørensen, Øystein: «Liberalismens historie i Norge» i *Tre essays om Liberalisme*, 2008, s. 24

Ifølge Sørensen var det altså i etterkrigstidens Høyre fortsatt rester av liberalisme og liberalister, dog ikke i særlig fremtredende posisjon. Kanskje kan liberalistene ha følt seg presset ut på sidelinjen, eller de liberalistiske velgerne ha følt at deres ideologiske standpunkt ikke ble dekket på en tilfredsstillende måte i etterkrigstidens Høyre, noe som åpnet for et parti til høyre for Høyre. Høyres modernisering etter krigen var kanskje en av årsakene til dette.

2.2 Høyre moderniseres

Francis Sejersted skriver at Høyre hadde forsøkt å markere seg etter 1945, og at perioden 1945 til 1953 som regnes som fordragelighetens periode hvor alle partier var enige i Fellesprogrammet i virkeligheten var en periode med sterk ideologisk strid mellom Høyre og de øvrige partier.¹⁹

I 1945 gjorde Høyre et særdeles dårlig valg, og endte opp med et valgresultat på 17 prosent. Sejersted skriver at det var Høyres fokus på å reetablere det parlamentariske systemet og partipolitikken fra før krigen, i stede for å følge stemningen i folket som førte til det elendige valgresultatet.²⁰ Det kunne altså se ut til at partiet trengte en modernisering etter krigen. Etterkrigstiden bar med seg nye tider, hvor Arbeiderpartiet fremstod som et bredt folkeparti og utfordret de tidligere ledende partiene.

Valget i 1945 brakte ikke bare med seg et dårlig resultat. I tillegg kom noen nye representanter som etter hvert kom til å bringe med seg fornyelse og modernisering til Høyre. Blant nykommerne i 1945 var John Lyng og Sjur Lindebrække. Ti år senere dukket Kåre Willoch opp for første gang på Stortinget som vararepresentant.²¹ Disse politikerne ble den nye generasjonen for modernisering av partiet, og de ble et korrektiv til den gamle partihøvdingen C. J. Hambro som hadde satt sitt preg på Høyre i en årrekke. Om synet på Hambros Høyre skriver Kåre Willoch følgende:

Vi unge hadde en ambivalent forhold til den gamle høvding. [...] Vi mente at han var en stor statsmann hvis tid var forbi, og at arven skulle løftes av Sjur Lindbrække og John Lyng. Vi fryktet at mange unge så på Hambro som temmelig foreldet.²²

---

¹⁹ Sejersted, Francis: «Norge under Willoch» i *Norsk Idyll?*, 2003, s. 113

²⁰ Sejersted, Francis: *Høyres historie 3. Opposisjon og posisjon*, 1984, s. 37

²¹ Willoch, Kåre: *Minner og meninger*, 1988, s. 125

²² Willoch, Kåre: *Minner og meninger*, 1988, s. 125-126

Den nye generasjonen politikere i Høyre ønsket altså en modernisering og et skifte, naturlig nok i de politiske saker hvor man var uenig med det de anså som foreldet, men også på personnivå. Hambro stod ikke til gjenvalg ved stortingsvalget i 1957. Gard Kjølholdt viser til en samtale mellom Anders Lange og Carl I. Hagen, hvor Lange sa at det var partiorganisasjonen som ødela det Høyre som Carl Joachim Hambro ledet.²³ Anders Lange bekreftet også sitt syn i intervjuet med Torbjørn Eide om at det måtte være stortingsgruppen som var partiets ledelse.²⁴

Dette kan være et meget sentralt poeng for å forstå Langes forhold til det moderniserte Høyre, som for ham på mange måter ble manifestert gjennom blant andre Kåre Willoch. Willochs uttalelse om at Hambros tid var forbi og at han var foreldet illustrerer denne moderniseringen og linjeskiftet i partiet Høyre. Langes uttalelse går direkte på at han mente denne moderniseringen var ødeleggende. Langes mulige kobling mellom det moderniserte Høyre, Kåre Willoch og partiorganisasjonens økende makt på bekostning av stortingsgruppen, kan se ut til å ha dannet et grunnlag for konflikten mellom Lange og Willoch.

2.3 Glistrup og Fremskridtspartiet

Startskuddet for det danske skattenekterpartiet Fremskridtspartiet var da skatterettsekspert og advokat Mogens Glistrup i Danmarks Radios Focusudsendelse sammenlignet skattesnytere med jernbanesabotørene under okkupasjonen av Danmark.²⁵ I et radioprogram året etter provoserte nok engang Glistrup med å vise frem sitt eget skattekort med trekkprosent null.²⁶

Provokasjonene fra den danske advokaten førte til at de skattetrette dansker forente seg. Resultatet ble stiftelsen av et protestparti mot det man anså som alt for høye skatter i landet. Partiet ble døpt Fremskridtspartiet, og stiftelsen fant sted i en restaurant i Tivoli, København, den 22. august 1972.²⁷

---

²³ Kjølholdt, Gard: *Fra bevegelse til parti? En analyse i framveksten av fremskrittspartiene i Danmark og Norge på 1970-tallet*, 1993, s. 119

²⁴ Eide, Torbjørn: *Anders Lange på nært hold*, 1973, s. 79

²⁵ Berth, Kenneth Kristensen: *Fremskridtspartiet under Glistrup*, 2008, s. 20

²⁶ Berth, Kenneth Kristensen: *Fremskridtspartiet under Glistrup*, 2008, s. 22

²⁷ Berth, Kenneth Kristensen: *Fremskridtspartiet under Glistrup*, 2008, s. 23

Etter stiftelsen arbeidet partiet med å ruste seg opp til det kommende folketingsvalget i 1973. På veien ble Glistrup og Fremskridtspartiet hilst av hyggelige målinger om oppslutning, og rekorden ble nådd 1. april, hvor Fremskridtspartiet fikk hele 26 prosent oppslutning.²⁸ Fremskridtspartiets oppslutning i folketingsvalget den 4. desember 1973 ble ikke like høyt som spådommene fra april tilsa. Likevel klarte det nyetablerte partiet å sikre seg hele 15,9 prosent av stemmene, samt 28 mandater i Folketinget, inkludert fire mandater som tilfalt De Uafhængige grunnet et listesamarbeid.²⁹

Til sammenligning fikk Fremskridtspartiets norske versjon, Anders Langes Parti, fem prosent av stemmene, og fire mandater på Stortinget det samme året. Med andre ord var det en betydelig forskjell i oppslutningen partiene fikk i de to landene.

Glistrup var alt annet enn ensom i Folketinget etter valget i desember 1973. Hans gruppe talte som sagt 24 mann, i tillegg til de fire Uafhængige-mandatene, som nå var klare til å sette partiets politikk ut i virke. Under valgkampen hadde de øvrige partier gjort det klart at de ikke ønsket å samarbeide med Glistrup og Fremskridtspartiet etter valget.³⁰ Glistrup ville på sin side gjerne danne regjeringen alene, eller subsidiært kunne de øvrige partier overby hverandre om Fremskridtspartiets gunst, mente han.³¹ Virkeligheten ble imidlertid annerledes. Som følge av valgresultatet gikk den sosialdemokratiske regjeringen til Anker Jørgensen av, og Poul Hartling fra Venstre dannet en mindretallsregjering. På grunn av manglende partidisciplin innad i Fremskridtspartiet, ble det vanskelig for regjeringen Hartling å kunne støtte seg på Fremskridtspartiets stemmer, men til tross for dette ble det likevel inngått et forlik mellom de to partiene, hvor Hartling-regjeringen fikk støtte for en avgiftsforhøyelse og Fremskridtspartiet fikk lovnader om skattelettelser senere.³² Det ser ut til at de harde realiteter etter valget gjorde så Venstre måtte trekke tilbake den kollektive fordømmelsen av Fremskridtspartiet som hadde funnet sted. Man måtte rett og slett forholde seg til partiet på en eller annen måte.

---

²⁸ Berth, Kenneth Kristensen: *Fremskridtspartiet under Glistrup*, 2008, s. 29-30

²⁹ Nielsen, Flemming Chr.: *Glistrup. En biografi om en anarkist*, 2013, s. 253

³⁰ Berth, Kenneth Kristensen: *Fremskridtspartiet under Glistrup*, 2008, s. 39

³¹ Ibid.

³² Berth, Kenneth Kristensen: *Fremskridtspartiet under Glistrup*, 2008, s. 45

Skattelettene som ble forespeilet skattenekterpartiet lot imidlertid i stor grad vente på seg, og Fremskridtspartiet følte seg lurt av Hartling-regjeringen.³³

Ubehagelighetene av å være avhengig av Fremskridtspartiet ble til slutt for store, og Hartling-regjeringen utskrev nyvalg som ble holdt 9. januar 1975. Berth skriver at nyvalget ble utskrevet av taktiske årsaker. For det første hadde Venstre fremgang på meningsmålingene, og for det andre var det en beleilig anledning til å krympe konkurrenten på høyre fløy.³⁴ Den siste årsaken mislyktes imidlertid delvis. Fremskridtspartiet fikk en oppslutning på 13,6 prosent, og 24 mandater i Folketinget.³⁵

Etter nyvalget var Fremskridtspartiet fortsatt i en nøkkelposisjon. Hartling forsøkte å utvide regjeringen til bestående av Venstre, Konservative, Kristeligt Folkeparti og CD, men Fremskridtspartiets krav for å gi sin støtte ble for harde, og Hartling oppga regjeringsmakten til fordel for Socialdemokratiet.³⁶ Om de harde forhandlingene som falt i grus skriver Berth at Glistrup hadde ødelagt sjansen for å oppnå politisk innflytelse.³⁷

2.4 Stiftelsen av et protestparti

Kenneleier og redaktør i *Hundeavisen*, senere *Anders Langes Avis*, Anders Lange, var ingen ukjent mann i den offentlige debatten i 1973. Den 68 år gamle Lange hadde i 1930-årene vært aktiv i den politiske organisasjonen Fedrelandslaget som var godt plassert på høyresiden i norsk politikk. Etter Nasjonal Samlings inntreden i norsk politikk i 1933, ble Fedrelandslaget splittet i synet på Vidkun Quisling hans parti. Anders Lange sa selv at han tidlig på 1930-tallet hadde sympati for fascismen frem til han forstod hvilken frihetsberøvelse den var.³⁸ Quisling og Nasjonal Samling hadde Lange heller ikke stort til overs for, og ifølge han selv fikk Lange kastet Quisling ut av Fedrelandslaget.³⁹ Da Lange tydelig var på den siden av Fedrelandslaget⁴⁰ som tok avstand fra Quisling og Nasjonal Samling, falt det seg naturlig at

---

³³ Berth, Kenneth Kristensen: *Fremskridtspartiet under Glistrup*, 2008, s. 46

³⁴ Berth, Kenneth Kristensen: *Fremskridtspartiet under Glistrup*, 2008, s. 58

³⁵ Nielsen, Flemming Chr.: *Glistrup. En biografi om en anarkist*, 2013, s. 253

³⁶ Berth, Kenneth Kristensen: *Fremskridtspartiet under Glistrup*, 2008, s. 59

³⁷ Ibid.

³⁸ Eide, Torbjørn: *Anders Lange på nært hold*, 1973, s. 63-65

³⁹ Eide, Torbjørn: *Anders Lange på nært hold*, 1973, s. 64

⁴⁰ Fedrelandslaget ble aldri gjenreist etter krigens slutt i 1945.

hans politiske engasjement tok seg en pause ved krigens utbrudd i 1940, en pause som varte frem til begynnelsen av 1950-tallet, hvor *Hundeavisen* ble mer og mer politisk helt til den ble helpolitisk og skiftet navn til *Anders Langes Avis*. I tillegg til å utgi avis reiste Anders Lange i 1950- og 1960-årene flittig rundt og holdt politiske foredrag og talte.⁴¹

Å starte parti var heller ingen fremmed tanke for Lange. På 1950- og 60-tallet forsøkte Lange flere ganger, i varierende grad, å sette i gang forarbeidene til partistiftelse, ett av disse forsøkene var Uavhengighetspartiet i 1962.⁴² Norge var imidlertid ikke klar for Anders Lange og hans parti. Langes egen refleksjon rundt dette var: «Politisk vekkelse først, og siden politisk makt.»⁴³

Ti år senere var imidlertid forutsetningene endret. I Danmark hadde, som nevnt tidligere, Fremskridtspartiet blitt stiftet av Mogens Glistrup og hans støttespillere. Nå været Lange at tiden var inne. Han hadde en fornemmelse av at noe var på gang.⁴⁴ Det ble gjort klart til et folkemøte den 8. april i Saga kino i Oslo, og det ble lovet: «[...] en tale som ikke lett glemmes.»⁴⁵

Denne gangen var Norge klar for Anders Langes partiplaner, og Anders Langes Parti var akkurat det Norge fikk, eller «Anders Langes Parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep» som var det fulle navnet. I den overfylte salen i Saga kino holdt Anders Lange en tale på over to timer om alt som var galt i Norge, hva han var lei av og hvor håpløse politikerne fra de etablerte partiene var. Tilhørerne i salen sammenlignet han med sauene hjemme: «Så når jeg gikk hjemme ifra og hadde sett på alle sauene mine, så tenkte jeg på dere: [...] Nå kommer alle disse som har blitt narret i et langt liv [...]»⁴⁶

Folkemøtet i Saga kino endte med at Lange og hans støttespillere fikk nok underskrifter til å arbeide videre med sikte på registrering og organisering av det som skulle bli Anders Langes Parti. Partiprogrammet ble, i tillegg til selve partinavnet, i første omgang inspirert av de 16

---

⁴¹ Bjørklund, Tor: «Om Anders Lange og ideen om et nytt parti» i *Historisk Tidsskrift* 4/2000, s. 439-440

⁴² Bjørklund, Tor: «Om Anders Lange og ideen om et nytt parti» i *Historisk Tidsskrift* 4/2000, s. 441

⁴³ Sitat Anders Lange i Bjørklund, Tor: «Om Anders Lange og ideen om et nytt parti» i *Historisk Tidsskrift* 4/2000, s. 441

⁴⁴ Iversen, Jan Martin: *Fra Anders Lange til Carl I. Hagen. 25 år med Fremskrittspartiet*, 1998, s. 15

⁴⁵ Faksimile av «Vi er lei av» i Hagen, Carl I.: *Ærlig talt*, 2007

⁴⁶ Lydbåndopptak av Anders Langes tale i Saga kino 8. april 1973

punktene i «Vi er lei av» -pamfletten som hadde blitt utgitt i forbindelse med folkemøtet.⁴⁷

Av meningsfeller oppsøkte Lange høyesterettsadvokat Erik Gjems-Onstad i etterkant av folkemøtet. Carl I. Hagen hadde sittet i salen under folkemøtet og lot seg inspirere til å melde seg til tjeneste for partiet.⁴⁸

Av de etablerte politiske partiene kom det største sjokket for partiet Høyre. Norges nest eldste parti hadde i årtier vært enerådende på sitt område, og nå kom altså en utfordrer til høyre for Høyre nærmest over natten. Arild Rygnestad beskriver om det de etablerte partiene våknet opp til dagen etter folkemøtet i Saga kino slik:

Måndag 9.april 1973 vakna det politiske Noreg til eit jordskjelv [...]. Det styranda Noreg blei teke på senga. Fleire gonger før hadde Anders Lange «truga» med å starte parti, men det var aldri blitt noko av «trugsmåla» No var det alvor. Det begynte å skjelve i borgarlege bukser [...].⁴⁹

Høyres generalsekretær, Erling Norvik, kommenterte, ifølge Rygnestad, stiftelsen av Anders Langes Parti som en støtte til Høyres politikk om mer moderate skatter og avgifter, men advarte samtidig mot å støtte et skattenekterparti, da det kunne ha den virkning av at det ble sosialistisk flertall på Stortinget.⁵⁰ Norvik fikk helt rett i at det ble sosialistisk flertall på Stortinget etter valget i 1973. Arbeiderpartiet og Sosialistisk Valgforbund fikk flertall alene, og de ikke-sosialistiske partiers innflytelse i det daglige ble med dette også prisgitt om Arbeiderpartiet og Sosialistisk Valgforbund fant sammen i løsninger eller ikke. Om dette var en direkte konsekvens av konkurranse fra Anders Langes Parti eller om andre forhold spilte inn, er et annet spørsmål.

Ifølge Rygnestad advarte Kåre Willoch på en pressekonferanse noen dager etter møtet i Saga kino velgerne om at Anders Lange opptådte uansvarlig, og skulle hans politikk bli iverksatt, ville det føre landets sosiale atmosfære tilbake til klimaet i 1930-årene.⁵¹

Til tross for flere advarsler fra de etablerte partiene, og ikke minst konkurrenten Høyre, fortsatte Anders Lange og hans medhjelpere å bygge opp partiet frem mot valgkampen. Partiet ble litt senere stiftet på en mer formell måte enn under «vekkelsesmøtet» i Saga kino

---

⁴⁷ Rygnestad & Kvanmo: *Anders Langes Saga*, 1993, s. 14

⁴⁸ Hagen, Carl I.: *Ærlig talt*, 2007, s.47-48

⁴⁹ Rygnestad & Kvanmo: *Anders Langes Saga*, 1993, s. 179

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid.

den 8. april, og det unge partiet fikk på kort tid en partiorganisasjon på plass. Riktig nok var partiet løsere organisert enn de etablerte partiene den første tiden, men dette var i tråd med Langes egen visjon.

Om Anders Langes Partis ideologi skriver Øystein Sørensen at partiet først og fremst var en populistisk protest mot utvidelsene av statens omfang etterkrigstiden bar med seg, men ifølge Sørensen kan man også se klare liberalistiske innslag og høyreautoritære elementer.⁵²

Spesielt de liberalistiske innslagene kan nok tenkes å ha fristet en del velgere på høyrefløyen i Høyre. Dessuten kan man se likhetstrekk mellom ønsket om et mer liberalistisk samfunn og protestbevegelsen mot en omfangsrik stat.

Da den første meningsmålingen etter stiftelsen av Anders Langes Parti viste at litt over fem prosent av velgerne kunne tenke seg å stemme på det nye partiet, uttalte Kåre Willoch til Dagbladet at meningsmålingen hadde «Et foruroligende og tankevekkende utslag!», og deretter startet Høyre en kampanje hvor budskapet var at det var bortkastet å stemme på den nystiftede konkurrenten, skriver Rygnestad.⁵³

I et intervju med NRK i juni 1973 uttalte Anders Lange at han ville støtte en borgerlig regjering, hvis dens program falt innenfor det Anders Langes Parti hadde lovet sine velgere, og han ville nøle med å felle en borgerlig regjering, hvis alternativet ble en regjering ledet av Arbeiderpartiet.⁵⁴

Erling Norvik og Sverre Stray var Høyres representanter i NRKs valgprogram «Partiene svarer» i 1973.⁵⁵ I programmet hevdet Sverre Stray at det ville være en ulykke for landet hvis Anders Langes Parti kom i vippeposisjon i Stortinget. Stray kunne også slå fast at Høyre ikke etablere noe samarbeid med Anders Langes Parti. Dette begrunnet Stray med at det var vanskelig å få tak på hva Anders Lange stod for, og at det etter Høyres syn virket uansvarlig. Stray la imidlertid til at man i det politiske liv ikke kunne si med sikkerhet at noe absolutt ikke kom til å skje. Programlederne spurte dessuten hvordan Høyre ville forklare at mange tidligere høyrefolk stod på Anders Langes Partis lister.⁵⁶ Erling Norvik svarte at det etter hans

---

⁵² Sørensen, Øystein: «Liberalismens historie i Norge» i *Tre essays om Liberalisme*, 2008, s. 26

⁵³ Rygnestad & Kvanmo: *Anders Langes Saga*, 1993, s. 184

⁵⁴ Intervju NRK 09.06.1973

⁵⁵ NRKs «Partiene svarer», 30.08.1973

⁵⁶ Ibid.

mening ikke var spesielt mange høyrefolk på Anders Langes Partis lister, men han innrømmet samtidig at noen høyrevelgere og tidligere medlemmer av Høyre hadde falt for Anders Langes argumentasjon. Andre, hevdet Norvik, hadde sympatisert med konkurrenten på gallup for å demonstrere skatteprotest, dog hadde ingen hensikt å stemme Anders Langes Parti på valgdagen.

På spørsmål fra programlederen om Høyre hadde glidd inn i sentrum, og dermed skapt et politisk tomrom som Anders Langes Parti slapp til i, svarte Stray at han trodde Anders Langes Parti var basert på uro og protest, og at denne ugjennomtenkte protesten ville forsvinne om noen år.⁵⁷ Stray svarte med andre ord uklart på om årsaken til at Anders Langes Parti slapp til i norsk politikk var at Høyre hadde beveget seg mot sentrum i politikken.

På spørsmål om det var opprettelsen av Anders Langes Parti som var årsaken til at Høyre hadde valgt skattereduksjon som hovedsak i valgkampen, sa Norvik at det var en merkelig påstand fra konkurrenten at Høyre før Anders Langes Parti ikke skulle ha vært interessert i skattelettelser, og hevdet at Høyre alltid hadde markert seg for en fornuftig skattepolitikk, og at fokus på dette hadde ingenting med Anders Langes Parti å gjøre.⁵⁸

Etter utspørringen i «Partiene svarer» hadde VG en artikkel med overskriften «Nei til Lange – Ja til Korvald». I artikkelen skrev VG om Svenn Strays uttalelse i programmet at Høyre ikke kunne tenke seg «[...] å etablere noen kontakt med Anders Langes parti selv om partiet skulle komme i vippeposisjon etter valget.»⁵⁹ Hvordan Høyre hadde forholdt seg til dette hvis utfallet av valget ble slik at Anders Langes Parti kom i vippeposisjon er en interessant tanke.

Under tilsvarende program gjentok Erik Gjems-Onstad og Arve Lønnum på vegne av Anders Langes Parti at partiet i vippeposisjon ikke ville gå inn for en sosialistisk regjering.⁶⁰

Dessuten hevdet de at Anders Langes Parti ikke var stiftet på grunn av misnøye med partiet Høyre spesielt, men generell misnøye med de etablerte partier.

Under partilederdebatten i NRK før stortingsvalget hevdet Anders Lange at Høyre ikke hadde villet være høyreparti på mange år, men hadde gått inn i det politiske sentrum.⁶¹ Kåre

---

⁵⁷ NRKs «Partiene svarer», 30.08.1973

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ VG 31.08.1973, s. 3

⁶⁰ NRKs »Partiene svarer», 03.09.1973

⁶¹ NRKs Partilederdebatt 1973, 07.09.1973

Willoch avsluttet debatten med en formaning til velgerne om at oppsplittingen i småpartier på borgerlig side kunne sette positive verdier i fare, og at stemmer til partier uten sjanse til å vinne mandat kunne føre til sosialistisk flertall i Stortinget.⁶²

Til tross for Høyres forsøk på å skremme velgerne, klarte det nystiftede partiet seg usedvanlig godt i valgkampen og endte med nærmere 108 000 stemmer og en velgeroppslutning på ca. fem prosent. Partiet fikk fire stortingsmandater, og hverdagen på Stortinget begynte.⁶³

2.5 Avslutning

Høyres modernisering etter annen verdenskrig falt ikke i smak hos Anders Lange, som siden mellomkrigstiden hadde funnet sitt politiske tilholdssted på ytterste høyre fløy i norsk politikk. Det kan se ut til at Langes frustrasjon over det moderniserte Høyre fikk utløp i den nye generasjonen politikere som ble fremtredende i partiet, ikke minst Kåre Willoch. Samtidig som skattenekter Mogens Glistrup fikk vind i seilene i Danmark, og dannet Fremskridtspartiet, tok Anders Lange publikumet i Saga kino med storm og dannet det norske skattenekterpartiet Anders Langes Parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep. Opprettelsen av partiet var blant annet basert på en skuffelse av det bestående politiske system, og Anders Lange var for sin del mest skuffet over Høyre som han hadde sett på som et alternativ til de øvrige partier, men som i hans øyne hadde sviktet ham og hans likesinnede.

Stortingsvalget i 1973 ble altså vendepunktet hvor Høyre, etter å ha vært enerådende på høyresiden i norsk politikk i lang tid, fikk en konkurrent til høyre for seg. Advarslene de hadde gitt velgerne var ikke effektive nok til å hindre at Anders Langes Parti ble representert i Stortinget. Høyre ble overveldet over Anders Langes Partis suksess. Nå var imidlertid konkurrenten der, og Høyre måtte tilpasse seg den nye politiske situasjonen som innebar økt konkurranse om velgerne på høyrefløyen i årene fremover.

---

⁶² NRKs Partilederdebatt 1973, 07.09.1973

⁶³ Bjørklund, Tor: «Om Anders Lange og ideen om et nytt parti» i *Historisk Tidsskrift* 4/2000, s. 436

Kapittel 3. Hovedlinjer i en problematisk konkurranse 1973-1990

Konkurrenten til høyre for Høyre var på plass i norsk politikk. I første omgang het partiet Anders Langes Parti, men partiformannen døde allerede i 1974, og i 1977 skiftet partiet navn til Fremskrittspartiet. For Høyres del så det lyst ut ved valget i 1977, hvor Fremskrittspartiet mistet sin representasjon på Stortinget. Det kunne se ut til at Høyre fikk tilbake sitt hegemoni på høyresiden i norsk politikk. Fremskrittspartiet kom imidlertid tilbake til Stortinget i 1981, denne gang med partiformann Carl I. Hagen. Etter dette måtte Høyre nok en gang forholde seg til at det var et parti til høyre for dem, og posisjonere seg deretter.

Det er konkurransesituasjonen i disse periodene dette kapittelet omhandler. Først perioden 1973-1977, og deretter 1981-1990.

3.1 Lange, Willoch og Høyre

Det var en alvorstynget Kåre Willoch som kommenterte valgresultatet i NRKs studio etter at valgets utfall ble klart.⁶⁴ Lars Korvald hadde nettopp annonsert at regjeringen ville gå av hvis det ble enighet mellom Arbeiderpartiet og Sosialistisk Valgforbund, hvilket han trodde det ville bli. Trygve Bratteli fra Arbeiderpartiet var også av den oppfatning at hvis de ikke-sosialistiske partiene kom i mindretall, så ville det heller ikke være grunnlag for en borgerlig regjering. På spørsmål fra programlederen om hva som var årsaken til Høyres dårlige valg svarte Kåre Willoch at Anders Langes Parti var den vesentligste, og kanskje til og med hele årsaken, til Høyres dårlige valg. Willoch hevdet at Anders Langes Parti hadde tatt såpass mange Høyre-velgere, og eventuelt andre velgere som kunne tenkes ville stemt Høyre, slik at Høyre fikk det han beskrev som en «smertelig tilbakegang» for partiet.⁶⁵ På spørsmål om Anders Langes Partis innhugg ville få konsekvenser på Høyres politikk påpekte Willoch at politikken hadde blitt til gjennom hva partimedlemmene var blitt enige om på landsmøtet og at man måtte respektere den politikken som var stemt frem. Anders Lange var på sin side lei seg for at det ble sosialistisk flertall, men henvendte seg deretter direkte til Willoch og sa følgende:

---

⁶⁴ NRKs valgsending «Storingsvalget 1973 10.09.1973»

⁶⁵ Ibid.

Willoch, Deres parti gikk tilbake ved forrige valg. Da var ikke mitt til stede. Og når De, Willoch, har drevet med Høyre inn i sentrum, og aldri har vært høyreparti på mange år, så må De finne Dem i at det nu kommer et parti som går inn for den private eiendomsrett og for den private lommebok. Det har De ikke gjort på mange år.⁶⁶

Til Anders Langes kommentar sa Willoch at han i valgkampen hadde sagt at alt det Lange hadde fortalt om Høyre hadde vært galt, og han beklaget at partiet ikke hadde brukt mer ressurser på å tilbakevise påstandene fra Anders Lange.

Anders Langes forhold til partiet Høyre fremstår noe splittet. På den ene siden la han ikke det minste skjul på at han mente det var mye negativt med partiet, og at han følte seg sviktet. På den andre siden hadde Lange tidligere vært medlem av Høyre, som han omtalte som det partiet som hadde forrådt velgerne mest i hans levetid.⁶⁷ Lange var som nevnt i forrige kapittel skuffet over moderniseringen av Høyre, og det kan virke som han holdt blant andre Willoch ansvarlig for dette. I talen Anders Lange holdt i Saga kino 8.april 1973 sa Lange imidlertid at partiet Høyre tross alt ikke var det verste. I stiftelsestalen til Anders Langes Parti ser man altså at Lange mente Høyre tross alt var bedre enn de andre alternativene i norsk politikk. På langt nær fullgodt, men heller ikke det verste. Det kan være interessant å merke seg at han i stiftelsestalen til Anders Langes Parti ga et tvetydig bilde av konkurrenten Høyre.

Kanskje var den opprinnelige meningen med å stifte parti å skremme Høyre tilbake til den politiske linjen Lange ønsket? I intervjuet med Torbjørn Eide innrømmet Lange at han rett etter Saga-møtet lurte på hva han hadde rotet seg bort i, og håpet det ikke skulle bli alvor, men at han senere skiftet mening.⁶⁸ Dessuten skriver Eide i bokens forord at Langes egentlige hensikt var å skremme de etablerte partiene til fornuft, og at han egentlig ikke ville bli politiker, men han beregnet sitt publikum feil, og det hele ble alvor.⁶⁹ I følge Eide kan det altså tyde på at planen altså var å skremme først og fremst Høyre til fornuft, men det hele endte opp med et konkurrerende parti.

I stiftelsestalen i Saga kino tok Lange opp sitt forhold til Høyres daværende formann, Kåre Willoch. Om forholdet til Willoch sa Lange at publikum nok kunne forstå at de ikke er særlig gode venner.⁷⁰ Når man gjennomgår kilder er det ikke vanskelig å se at forholdet mellom

---

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Fra Anders Langes tale i Saga kino 8.april 1973.

⁶⁸ Eide, Torbjørn: *Anders Lange på nært hold*, 1973, s. 78

⁶⁹ Eide, Torbjørn: *Anders Lange på nært hold*, 1973, s. 5

⁷⁰ Fra Anders Langes tale i Saga kino 8.april 1973.

Anders Lange og Kåre Willoch var gjensidig dårlig. I selvbiografien *Myter og virkelighet* fra 2002 beskriver Willoch at Høyre opplevde stiftelsen av Anders Langes Parti «[...] som et angrep bakfra på vårt arbeid for å bygge opp styrke til å stå imot den radikaliserende politikken som Arbeiderpartiet programfestet [...]»⁷¹ Videre mener Willoch at det ikke kunne være tvil om at stiftelsen av Anders Langes Parti gjorde så Høyre tapte stemmer til det nyetablerte partiet.

I intervjuet med Torbjørn Eide etter valget i 1973 spurte Eide om Lange trodde Kåre Willoch var engstelig for ham. Til dette svarte Anders Lange følgende:

I aller høyeste grad. Han vet jo at de standpunkter jeg fører skulle han ha ført for lenge siden. Eller hadde det ikke blitt noe nytt parti i det hele tatt, vet de.⁷²

Anders Lange var altså av den oppfatning at Anders Langes Parti førte den politikken som Høyre skulle ha ført. Ifølge Lange var det altså et reelt konkurranseforhold mellom de to partiene, og at Høyres manglende initiativ til å føre en politikk som dekket dette området i politikken hadde gitt en åpning for Anders Langes Parti.

Anders Langes Parti ble raskt karakterisert som et nytt høyreparti, noe Willoch selv var og er høyst uenig i. Dette begrunner han ut fra at Høyre er et konservativt parti, hvor konservatismen og dens moderasjon, respekt for nedarvede normer og kulturelle verdier, samt «sunne statsfinanser» er viktig.⁷³ I boken *Strid og samarbeid* (2015) utdyper Kåre Willoch nærmere hva han mener om sunne statsfinanser og Anders Langes Parti. Willoch skriver at sunne statsfinanser innebærer at man er varsom med skatter som kan motvirke vekst, samtidig som man ikke har så lave skatter og avgifter at staten får ødeleggende gjeld.⁷⁴ Willoch hevder at de skatte- og avgiftslettelser som Anders Langes Parti foreslo var helt uforenelig med en slik tankegang. Videre skriver Willoch at Anders Lange ønsket større skattelettelser enn han foreslo reduserte avgifter, noe som igjen ville ha ført til «[...] inflasjon, med alvorlige sosiale og økonomiske skadevirkninger.»⁷⁵ Kåre Willoch

---

⁷¹ Willoch, Kåre: *Myter og virkelighet*, 2002, s. 377

⁷² Eide, Torbjørn: *Anders Lange på nært hold*, 1973, s. 36

⁷³ Willoch, Kåre: *Myter og virkelighet*, 2002, s. 377

⁷⁴ Willoch, Kåre: *Strid og samarbeid*, 2015, s. 198

⁷⁵ Ibid.

konkluderer med at Anders Langes Parti ikke var i politisk slekt med Høyre, men legger til følgende:

Likevel er det nok riktig at mange tross alt oppfattet Anders Langes parti som et nærliggende alternativ til Høyre. Det tok utvilsomt mange stemmer derfra, og medvirket dermed til at Høyre ikke bidrog til å oppveie det tapet av borgerlige representanter på Stortinget som delingen av Venstre førte til.⁷⁶

Kåre Willoch vurderer altså konkurrenten annerledes enn for eksempel Francis Sejersted. Willoch er uenig i at partiet kan regnes som et høyreparti, mens Sejersted mente at Anders Langes Parti var et parti til høyre for Høyre. Som man kan lese ut fra Willochs presisering⁷⁷ mener han altså at partiet ikke var i politisk slekt med Høyre, men ble oppfattet som et nærliggende alternativ. Dette går for så vidt ikke mot Sejersteds oppfatning, men det ser ut til at Willochs avvisning av konkurrenten som et høyreparti strider mot Sejersteds oppfatning.

Om sitt personlige forhold til Kåre Willoch fortalte Lange i boken *Anders Lange som han var* (1974) at han overfor Willoch hadde et kompleks han måtte bekjempe. Han reflekterte over at det kanskje var urettferdig fra hans side, og at det kanskje var han som hadde begynt å fornærme Willoch. Samtidig mente Lange at hvis Willoch hadde begynt å hevde den private eiendomsrett og Grunnlovens idé, så ville han måtte beherske sin personlige motvilje. Til slutt påpekte Lange at den personlige motviljen er gjensidig mellom de to.⁷⁸

Iversen skriver om det personlige forholdet mellom de to partiformennene at Kåre Willoch ikke hadde noen respekt for Anders Lange.⁷⁹ En anonym kilde, som Iversen viser til, hevdet at Willoch uttalte internt på et møte i Høyre at Anders Lange var «en gal mann - uten visjoner» som man måtte gjøre alt man kunne for å stoppe.⁸⁰ Iversen kommenterer at denne uttalelsen vitner om at Willoch så med alvor og bekymring på det nyetablerte partiet.

3.2 Nytt storting – ny statsminister

Valgresultatet i 1973 førte med seg et regjeringsskifte, da det ble et sosialistisk flertall i Stortinget. Statsminister Lars Korvald tok umiddelbart konsekvensene av dette, og regjeringen søkte avskjed i det nyåpnede Stortinget. Korvald rådet deretter kongen til å

---

⁷⁶ Willoch, Kåre: *Strid og samarbeid*, 2015, s. 200

⁷⁷ Willoch, Kåre: *Strid og samarbeid*, 2015, s. 198

⁷⁸ Eide, Torbjørn: *Anders Lange som han var*, 1974, s. 17

⁷⁹ Iversen, Jan Martin: *Fra Anders Lange til Carl I. Hagen. 25 år med Fremskrittspartiet*, 1998, s. 40

⁸⁰ Ibid.

henvende seg til Arbeiderpartiets Trygve Bratteli for ny regjering. Da den borgerlige sentrumsregjeringen til Korvald annonserte sin avgang i Stortinget, forsøkte en fortvilet og dypt ulykkelig Anders Lange å få Stortinget til å vedta at regjeringen skulle bli sittende til den eventuelt ble felt. Kåre Willoch mente imidlertid at dette ikke var forenlig med den parlamentariske praksis, og Gjems-Onstad prøvde å omgjøre forslaget til at man anmodet regjeringen om å bli sittende. Korvald var likevel fast bestemt på å søke avskjed uansett om forslaget fra Anders Langes Parti ble bifalt eller ikke, og regjeringen gikk så av.⁸¹

Mot slutten av 1973 skrev Johan Østby (SP) en kronikk i VG hvor han hevdet at Anders Langes Parti hadde drevet Høyre til høyre i politikken.⁸² Østby påpekte at Kåre Willoch var flink til å kommentere virkningen Sosialistisk Valgforbund hadde på Arbeiderpartiet, mens han unnlot å kommentere Høyres konkurrent på høyresiden, Anders Langes Partis virkning på Høyre. Østby var av den oppfatning at virkningen Anders Langes Parti hadde hatt på Høyre var mer markant enn motpartene på venstresiden. Østby hevdet å kunne se en høyredreining i Høyre.

I et åpent brev, funnet i Høyres Hovedorganisasjons privatarkiv på Riksarkivet, fra Anders Langes Parti til de øvrige partiene på Stortinget oppfordret Anders Lange og hans parti til samarbeid for å dempe prisstigningen.⁸³ Anders Langes Parti ville gjerne være med på et slikt samarbeid, og tok initiativ til å være vertskap for det første møtet. Partiet mente man måtte komme bort fra billige og kortsiktige løsninger, og at man måtte forsøke å komme frem til virkemidler som hadde gunstig og varig innflytelse på prisutviklingen. Dette hevdet Anders Langes Parti var mulig hvis man var villig til å redusere statens byråkrati vesentlig, og ved å redusere skatte- og avgiftsnivået betydelig. Videre ønsket Anders Langes Parti en hurtig avklaring fra partiene om de var interessert i et slikt samarbeid.⁸⁴

I sitt svar til Anders Langes Parti, funnet i samme arkiv, hevdet Høyre at de flere ganger hadde foreslått et slikt samarbeid, og viste til en uttalelse fra Willoch den 28. februar samme år, samt flere anledninger hvor representanter fra Høyre hadde foreslått tiltak for å stanse

---

⁸¹ St.tid. (1973-1974), s. 41-46

⁸² VG 19.12.1973, s. 3

⁸³ Brev fra ALP, undertegnet bl.a. Anders Lange, Oslo, 3.mars 1974. Privatarkiv 583, Høyres Hovedorganisasjon. A2 Andre politiske partier og organisasjoner- Nummer 421. Anders Langes Parti 1973-1974.

⁸⁴ Ibid.

prisstigningen.⁸⁵ Høyre mente at det mest fornuftige for å oppnå konkrete resultater var hvis regjeringen tok initiativ til et slikt samarbeid, men partiet la også til at Høyre også var beredt til å delta i konstruktive drøftelser hvis partiene kom sammen til dette.⁸⁶

Brevet fra Anders Langes Parti inviterte de øvrige partiene til samarbeid. Samtidig leser man av brevet at Anders Langes Parti hadde gjort seg formeninger om hvilke tiltak som måtte iverksettes, og disse tiltak var naturlig nok Anders Langes Partis politiske standpunkter. Det er interessant å se at Kåre Willoch i sitt svar til Anders Lange ikke er totalt avvisende.

Willoch viste riktignok til at Høyre allerede i Stortinget hadde foreslått en del tiltak for å dempe prisstigningen. Samtidig skrev han at Høyre mente Bratteli-regjeringen måtte ta initiativet for at det skulle bli kraft på initiativet. Likevel skrev Willoch at Høyre ikke var avvisende til et samarbeid hvis partiene på Stortinget kom frem til en konstruktiv løsning.

Selv om Høyres svar først var at de selv hadde foreslått tiltak og dernest mente at regjeringen måtte være initiativtaker, så åpnet svaret også for at Høyre var samarbeidsvillig hvis det kom et konstruktivt forslag fra de øvrige partier. Det kan altså se ut til at Høyre og Willoch i formuleringen i brevet allerede året etter Anders Langes Partis inntreden i Stortinget ikke var fullstendig avvisende til et konstruktivt samvirke med konkurrenten.

I en debatt i Odelstinget 2. april 1974 ble oppløsningsrett av borettslag diskutert i Stortinget. I den samme debatten nevnte stortingsrepresentant Thor-Eirik Gulbrandsen fra Arbeiderpartiet at alle de borgerlige partiene var enige i et forslag fremmet ca. en uke tidligere i Stortinget, som etter Gulbrandsens syn ville føre til aksjespekulasjon.⁸⁷ Gulbrandsen påpekte at spesielt Høyre og Anders Langes Parti hadde forsvart dette forslaget i tiden etter. Gulbrandsen antok at de to partiene ville stå sammen om liberalisering også i borettslag-saken, og han mente at denne enigheten mellom de to partiene viste at Høyre nærmet seg Anders Langes Parti.⁸⁸

For det første må det påpekes at Gulbrandsen fra Arbeiderparti nok hadde politisk egeninteresse av å knytte Høyre til Anders Langes Parti. Selv om høyrebølgen ikke reiste seg skikkelig før ved valget i 1975, så kan man tenke seg at Arbeiderpartiet så seg tjent med å male Høyre blåere for å hindre velgerlekkasjer. For det andre er likevel ikke Gulbrandsens

---

⁸⁵ Brev fra Høyres Hovedorganisasjon/Kåre Willoch, Oslo 7.mars 1974. Privatarxiv 583, Høyres Hovedorganisasjon. A2 Andre politiske partier og organisasjoner- Nummer 421. Anders Langes Parti 1973-1974.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ St.tid. (1973-1974), s. 254

⁸⁸ Ibid.

antakelse så unaturlig. Notaker er også av den oppfatning at Høyre på enkelte områder så på partiet til høyre for seg som en reell konkurrent.⁸⁹ Økonomisk politikk var nok et slikt område. I mer kontroversielle forslag kunne nok Høyre med rette distansere seg fra Anders Langes Parti, men i saker hvor Anders Langes Parti frontet en økonomisk liberalisering innenfor rimelighetens grenser, kan man tenke seg at Høyre så seg nødt til å følge opp for ikke å miste velgere til Anders Langes Parti. Gulbrandsens antakelse var med andre ord sannsynligvis berettiget.

Tilbake til debatten vedrørende endring i lovverket om oppløsningsrett for borettslag, fremgikk det at en samlet kommunal- og miljøvernskomite stod samlet mot Høyre i et forslag om å stramme inn retten til oppløsning av borettslag.⁹⁰ Grunnen til at lederen av komiteen formulerte det som at de andre partiene stod samlet mot Høyre var ikke fordi Anders Langes Parti var enig med de øvrige partier, men fordi Anders Langes Parti ikke var medlem av komiteen. Komiteens leder bemerket Høyres motstand slik: «Her er det vel eit sideblikk til den konservative konkurrenten Anders Lange som har fått Høgre til å velje side.»⁹¹ Igjen ser vi et eksempel på at Høyre måtte tilpasse seg den nye politiske situasjonen og ta opp konkurransen med Anders Langes Parti, og måtte være frempå for ikke å miste velgere.

Anders Lange kommenterte enigheten med Høyre slik: «Vi blir beskyldt for spekulasjon, vi som har samme standpunkt som Høyre i denne saken. Så vidt jeg kan forstå, er det sosialistisk spekulasjon som nå drives fra den annen part.»⁹² Dette sitatet viser at Anders Lange ikke var redd for å vise at Anders Langes Parti og Høyre hadde samme standpunkt. Det var altså ikke nødvendig for ham å distansere sitt parti fra konkurrenten. Kanskje var han til og med fornøyd med å kunne vise at de to partiene var enige.

Senere i debatten definerte Kåre Kristiansen, fra Kristelig Folkeparti, Høyres standpunkt som liberalistisk og nært den klassiske liberalismen.⁹³ Dette syntes Kåre Willoch var en overdrivelse fra Kristiansens side, men han tilføyde likevel at betegnelsen ikke skremte ham.⁹⁴ Kristiansen tok frem det ideologiske ved Høyres argumentasjon og standpunkt, og

---

⁸⁹ Notaker, Hallvard: *Høyres historie 1975-2005. Opprør og moderasjon*, 2012, s. 202

⁹⁰ St.tid. (1973-1974), s. 227

⁹¹ Ibid.

⁹² St.tid. (1973-1974), s. 234

⁹³ St.tid. (1973-1974), s. 258

⁹⁴ St.tid. (1973-1974), s. 260

selv om Willoch bemerket at han ikke var enig i Kristiansens definisjon, så la han til at det heller ikke gjorde ham noe at det ble definert slik. Willoch viste altså først sin mening, at dette var en overdrivelse, men samtidig passer han på ikke å ta avstand fra den ideologiske definisjonen. Av de to partiene lå nok Anders Langes Parti nærmest liberalisme, og i hvert fall klassisk liberalisme. Samtidig viste Willoch at han ikke syntes liberalisme var noe skjellsord Høyre ikke kunne være seg bekjent. Dette kan ha vært strategisk for ikke å miste liberalistiske velgere til Anders Langes Parti, og det kan i og for seg også være et tegn på at Høyre hadde nærmet seg konkurrenten til høyre for seg.

Innad i Anders Langes Parti var den en voksende konflikt vedrørende organiseringen av partiet, og allerede sommeren 1974 meldte flere sentrale medlemmer seg ut av Anders Langes Parti, deriblant Langes vararepresentant Carl I. Hagen.⁹⁵ Dette kunne se ut til å bli slutten på Hagens politiske karriere, men skjebnen ville det annerledes. Den nye sesjonen på Stortinget hadde så vidt begynt, da Anders Lange brått døde den 18. oktober 1974. Selv om han ikke lenger var medlem av partiet, var Carl I. Hagen fortsatt valgt som vararepresentant for Anders Lange, og kom dermed inn på Stortinget etter Langes bortgang. Hagen ble raskt interessert i en forsoning med Anders Langes Parti, og etter en tid kom man omsider til en form for enighet. Carl I. Hagen var dermed igjen en del av Anders Langes Parti.⁹⁶

3.3 De to partienes veier møtes

Carl I. Hagen skriver i sin biografi at han etter stortingsdebuten gikk inn for å erte de borgerlige partiene.⁹⁷ I en sak om salg av statlige aksjer, hadde de borgerlige partiene året før vært enige om salg. Hagen stilte dette forslaget på nytt. En representant fra Senterpartiet, som kanskje følte seg malt inn i et hjørne av Hagen, presiserte at han ikke fant noen grunn til å måtte stemme for Hagens forslag selv om han selv stemte for det året før. Kåre Willoch valgte derimot å stemme for Hagens forslag, og tilføyde: «Det synes jeg er et godt forslag som jeg gjerne stemmer for.»⁹⁸ Willochs tilslutning til Hagens resirkulerte forslag viser at

---

⁹⁵ Carl I. Hagen hadde sammen med blant annet Kristoffer Almås, som brøt ut av Anders Langes Parti, på samme tid, stiftet Reformpartiet. Dette partiet ble likevel aldri formelt registrert, da man ikke klarte å samle inn nok underskrifter.

⁹⁶ Iversen, Jan Martin: *Fra Anders Lange til Carl I. Hagen. 25 år med Fremskrittspartiet*, 1998, s. 62

⁹⁷ Hagen, Carl I.: *Ærlig talt*, 2007, s.59

⁹⁸ Ibid.

Willoch avslørte Hagens intensjon, og siden han fortsatt mente forslaget var godt, så han ingenting i veien for å stemme sammen med Hagens resirkulerte forslag.

Et annet eksempel som kan drøftes i forbindelse med hvordan Høyre forholdt seg til Anders Langes Parti i perioden 1973-1977 er saken om Norsk Brændselolje A/S. Oljeselskapet Norsk Brændselolje A/S var et distribusjonsselskap av bensin og oljeprodukter eid av forskjellige eiere. Største eier var British Petroleum som eide 50 prosent av aksjene. I 1975 ble det inngått en avtale mellom staten og de fleste av eierne av Norsk Brændselolje A/S om et oppkjøp av deres aksjer, med forbehold om godkjenning fra Stortinget. British Petroleums eierandel på sine 50 prosent var nok den mest fremtredende av disse. I praksis gjaldt denne avtalen flere oljeselskaper, med Norsk Brændselolje A/S som den mest fremtredende. Et annet av selskapene som kan nevnes var oppkjøp av Norsk Oljekonsum.⁹⁹

Saken om statlig oppkjøp av aksjer i Norsk Brændselolje A/S ble gjennomgått i Stortinget 6. januar 1976. Her skulle den endelige godkjenning av statens, ved Industridepartementet, avtale med distribusjonsselskapene m.m. finne sted. Opposisjonen, i betydning de ikke-sosialistiske partiene, var imidlertid ikke enig i regjeringen Brattelis forslag.

Gjennom debatten ble det klart at både Høyre og Anders Langes Parti ønsket velkommen private, i stedet for et statlig eid, oljeselskap. Videre fremsatte Gjems-Onstad et forslag på vegne av Anders Langes Parti: «St.prp. nr. 20 avvises.»¹⁰⁰

Mot slutten av debatten ble det foreslått av stortingspresidenten at de forskjellige alternative forslagene ble stemt over i rekkefølgen først Anders Langes Partis forslag, dernest Høyres forslag, og så de øvrige forslag.¹⁰¹ Etter at sentrumspartiene hadde avklart at de ikke fant det nødvendig å stemme for Anders Langes Partis forslag, tok Kåre Willoch ordet:

Som flere talere fra Høyre har redegjort for under debatten, mener vi at det foreliggende avtalekompleks bør forkastes i sin helhet, for at man derefter kan gjennomføre det forslag som er fremsatt av hr. Vattekar. Under disse omstendigheter finner jeg det ikke mulig å anbefale at man stemmer mot hr. Gjems-Onstads forslag, og vil derfor måtte stemme for det.¹⁰²

---

⁹⁹ Viser til St.prp.nr.20 (1975-76) for mer informasjon.

¹⁰⁰ St.tid. (1975-1976), s. 2026

¹⁰¹ St.tid. (1975-1976), s. 2057

¹⁰² Ibid.

Oppbygningen av Willochs innlegg er interessant. Først forklarte han hvorfor Høyre mente at å forkaste regjeringens forslag var riktig. Deretter sa han at fordi han ikke fant det mulig å anbefale å stemme mot Gjems-Onstads forslag, så ville han også måtte stemme for det. Her kan det se ut til at Willoch uttrykte sin uvilje mot å stemme med Anders Langes Parti, men fordi de to partiene var enige i denne saken, så ville det være mot sin hensikt å stemme mot Gjems-Onstads forslag. Dette taler for at det ikke var noe entusiasme hos Willoch og Høyre for å slå seg sammen med Anders Langes Parti mot regjeringens forslag, men at det lå pragmatiske grunner bak. Ut fra denne saken ser man et eksempel på hvordan Høyre forholdt seg til Anders Langes Parti i perioden 1973-1977, hvor de to partiene var enige. Man unnlot ikke å stemme sammen med konkurrenten av prinsipp, men ut fra Willochs kommentar kan man se at det kun var på bakgrunn av felles politisk standpunkt i den aktuelle saken, og ikke noen form for ytterligere samarbeid.

Etter Anders Langes død overtok Erik Gjems-Onstad som parlamentarisk leder i Anders Langes Partis stortingsgruppe. Da Hagen etter hvert var inne i varmen igjen i partiet, fortsatte likevel en maktkamp mellom Gjems-Onstad og Hagen. Dette toppet seg i 1976, hvor Hagen besluttet at Gjems-Onstad rett og slett måtte fjernes som parlamentarisk leder.¹⁰³ Hagens innsats viste seg å være effektiv, og Gjems-Onstad ble avsatt som parlamentarisk leder for stortingsgruppen. I følge Hagens selvbiografi ble Gjems-Onstad rasende etter Hagens vellykkede kupp, og lot seg intervju av Aftenposten hvor han anbefalte Anders Langes Partis velgere å stemme Høyre ved neste valg.¹⁰⁴ Med dette hadde Erik Gjems-Onstad beseglet sin skjebne i partiet, og han ble ekskludert ved første anledning, og Gjems-Onstad fortsatte ut perioden som uavhengig stortingsrepresentant.

I samme periode jobbet krefter i Anders Langes Parti for å få til et skifte av partinavn, og i 1977 ble Anders Langes Parti til Fremskrittspartiet. Navneskiftet kunne imidlertid ikke redde partiet fra å miste all representasjon i Stortinget ved det påfølgende stortingsvalget i 1977. De som hadde dømt nykommeren som en «døgnflue»¹⁰⁵ ved stiftelsen hadde tilsynelatende fått rett.

---

¹⁰³ Hagen, Carl I.: *Ærlig talt*, 2007, s. 63

¹⁰⁴ Hagen, Carl I.: *Ærlig talt*, 2007, s 64-65

¹⁰⁵ Iversen, Jan Martin: *Fra Anders Lange til Carl I. Hagen. 25 år med Fremskrittspartiet*, 1998, s. 48-49

3.4 Høyres forhold til Fremskrittspartiet i posisjon

De som hadde spådd Anders Langes Parti/Fremskrittspartiet en begrenset levetid hadde altså tilsynelatende fått rett i 1977. Høyre hadde imidlertid hatt gode tider siden valget i 1975, og stortingsvalget i 1977 ga partiet hele 24,5 prosent.¹⁰⁶ Det hele så ut til å gå Høyres vei, og forhandlinger om et parlamentarisk grunnlag med utgangspunkt i Høyre, Senterpartiet og Kristelig Folkeparti var sannsynlig. Det ble likevel med tanken, da det i siste stund ble klart at Stortinget nok en gang fikk sosialistisk flertall med ett mandats overvekt.

Høyre ble nok skuffet over at sjansen til å regjere glapp med ett mandat. Samtidig kunne man se frem til valget fire år senere. Etter stortingsvalget i 1981 fikk Høyre, Senterpartiet og Kristelig Folkeparti omsider det etterlengtede flertallet i Stortinget, og forhandlinger mellom de tre kunne tilta. Fremskrittspartiet gjorde på sin side et meget godt valg sammenlignet med fire år tidligere, og kunne vende tilbake til Stortinget med 4,5 prosent av stemmene og fire stortingsmandater. De fire som kunne ta plass i nasjonalforsamlingen het Carl I. Hagen, Jens Marcussen, Fridtjof Frank Gundersen og Bjørn Erling Ytterhorn. Partiet hadde fått samme antall mandater som etter valget i 1973.

Til tross for gleden over å ha kommet tilbake på Stortinget, så var faktumet klart at Høyre, Senterpartiet og Kristelig Folkeparti hadde flertall alene, og hvis disse partiene kom til enighet ble Fremskrittspartiet nok en gang overflødig. Man kan se en viss likhet til situasjonen etter valget i 1973, hvor Anders Langes Parti ble overflødig for Høyre på grunn av valgets utfall. Helt likt var det imidlertid ikke, for denne gangen var Høyre i posisjon, men riktig nok fortsatt ikke avhengig av Fremskrittspartiets mandater. Kåre Willoch bekrefter i sin biografi *Statsminister* at behovet for Fremskrittspartiet i stortingsperioden 1981-1985 ikke var stort. Han skriver at partiet i denne perioden «[...] sjelden kunne få noen betydning for resultatet av avstemninger [...]».¹⁰⁷

Fremskrittspartiet hadde som sagt ingen avgjørende posisjon, så det var ikke behov for å forhandle med dem. Sentrumpartiene valgte i første omgang å stå utenfor regjeringdeltakelse, og Høyre med Kåre Willoch i spissen valgte å danne mindretallsregjering alene med støtte fra Senterpartiet og Kristelig Folkeparti i Stortinget. I

---

¹⁰⁶ Notaker, Hallvard: *Høyres historie 1975-2005. Opprør og moderasjon*, 2012, s. 13

¹⁰⁷ Willoch, Kåre: *Statsminister*, 1990, s. 349

1983 bestemte likevel Kristelig Folkeparti og Senterpartiet for å gå inn i Willoch-regjeringen, og de ble sittende som en flertallsregjering frem til etter stortingsvalget i 1985.

Før valget i 1981 hadde Carl I. Hagen uttalt at Fremskrittspartiet ønsket en ren Høyre-regjering, og at det naturlige for Fremskrittspartiet var å støtte en slik regjering fra sak til sak.¹⁰⁸ Dette standpunktet gjentok Hagen også under partilederdebatte i NRK like før valget.¹⁰⁹ Hagen fikk viljen sin i en ren Høyre-regjering etter stortingsvalget i 1981, men Høyres behov for støtte fra Fremskrittspartiet ble minimert ved at støttepartiene Senterpartiet og Kristelig Folkeparti kunne sikre flertall for Willoch-regjeringen i Stortinget. Likevel kunne Fremskrittspartiets være nyttig for Willoch-regjeringen i de saker hvor Senterpartiet og Kristelig Folkeparti ikke var enige med Høyre.

Et eksempel på at Fremskrittspartiet støttet Høyre i perioden 1981-1985 var i saken om nedleggelse av kobbermalmfeltet på Sulitjelma i 1983. Denne hadde hjemfallet til staten, og var verken lønnsom eller miljøvennlig, og Høyre mente derfor at bedriften burde legges ned.¹¹⁰ Spesielt Kristelig Folkeparti, og senere også Senterpartiet, var uenige i Høyres vurdering, og det hele endte med at Høyre og Fremskrittspartiet ble stående alene om beslutningen om å legge ned bedriften i denne omgangen.¹¹¹ I dette eksempelet ble Fremskrittspartiets støtte symbolsk, da de to partier uansett ble i mindretall i Stortinget og tapte denne saken. Likevel kan man drøfte støtten fra Fremskrittspartiet. For det første er det nærliggende å tenke seg at man stod overfor et tilfelle av sammenfallende interesser. Både Fremskrittspartiet og Høyre var partier som ikke favoriserte å holde liv i statlige foretak som ikke var økonomisk lønnsomme. De var altså naturlig politisk enige i en slik sak. For det andre kan man tenke seg at dette kan ha vært en utstrakt hånd til Høyre, et forsøk på tilnærming og samarbeid. Til støtte for denne hypotesen er linjeskiftet i Fremskrittspartiet som fant sted på omtrent samme tid.

På landsmøtet til Fremskrittspartiet i slutten av april 1983 fridde Carl I. Hagen til Høyre om samarbeid, samt ble det diskutert at partiet måtte opptre mer ansvarlig og at partiets ideologi skulle være liberalisme.¹¹² Jan Martin Iversen skriver at dette var første gang

---

¹⁰⁸ Aftenposten 08.01.1981

¹⁰⁹ NRKs partilederdebatte 11.09.1981

¹¹⁰ Willoch, Kåre: *Statsminister*, 1990, s. 263

¹¹¹ Willoch, Kåre: *Statsminister*, 1990, s. 265

¹¹² Iversen, Jan Martin: *Fra Anders Lange til Carl I. Hagen. 25 år med Fremskrittspartiet*, 1998, s. 82

Fremskrittspartiets ønske om regjeringsmakt kom offentlig frem, men at partiet selv innså at valget i 1985 nok var for tidlig, og hadde valget 1989 som et mer realistisk mål.¹¹³ For å bli en akseptabel samarbeidspartner for Høyre mente man at Fremskrittspartiet måtte fremstå som ansvarlige og pliktoppfyllende, og protestparti-linjen fra Anders Langes tid måtte komme i bakgrunnen.¹¹⁴

Ut fra disse to argumentene er det vanskelig å si med sikkerhet om Sulitjelma-saken var basert på et forsøk på samarbeid fra Fremskrittspartiets side, eller om det rett og slett var fordi de to partiene var politisk enige i saken. For å kunne si sikkert at dette var et forsøk på samarbeidsfrieri burde man i så fall ta utgangspunkt i et eksempel hvor Fremskrittspartiet og Høyre var politisk uenige.

Den mer samarbeidsvillige kursen til Fremskrittspartiet bar imidlertid ikke frukter. Iversen mener at de borgerliges avvisning av Fremskrittspartiets samarbeidsfrieri var total.¹¹⁵ Fra Fremskrittspartiets perspektiv var deres tilnærmelser altså nytteløse. For Høyre, Senterpartiet og Kristelig Folkeparti var det kanskje fristende å utsette utfordringen om hvordan man skulle forholde seg til partiet ytterst til høyre. Willoch innrømmer imidlertid at de borgerlige partiene ikke hadde avklart hva man skulle gjøre hvis Fremskrittspartiet hadde kommet i vippeposisjon etter valget i 1981.¹¹⁶

Syv uker før lokalvalget i 1983 kunne man lese i et tidsskrift fra Høyres Hovedorganisasjon at statsminister Kåre Willoch mente et samarbeid med Fremskrittspartiet var utenkelig.¹¹⁷ Om det her ble siktet til lokalt samarbeid rundt i landet etter valget, eller om det var samarbeid i Storting og regjering i fremtiden presiseres ikke. Likevel er det interessant å nevne med bakgrunn i Willochs avvisning av Fremskrittspartiet. Willoch kunne ikke tenke seg at formalisert samarbeid mellom de to partiene kunne komme på tale, selv i en situasjon hvor de to hadde flertall alene. Ifølge artikkelen hadde Fremskrittspartiet argumentert for at et samarbeid mellom Høyre og Fremskrittspartiet ville gjøre det enklere for Høyre å få gjennomført sin politikk. Willoch svarte til dette at han var usikker på hva Fremskrittspartiet

---

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Iversen, Jan Martin: *Fra Anders Lange til Carl I. Hagen. 25 år med Fremskrittspartiet*, 1998, s. 82-83

¹¹⁵ Iversen, Jan Martin: *Fra Anders Lange til Carl I. Hagen. 25 år med Fremskrittspartiet*, 1998, s. 83

¹¹⁶ Willoch, Kåre: *Statsminister*, 1990, s. 47

¹¹⁷ «7 uker igjen – Punkter og poenger fra Høyres Hovedorganisasjon» fra valgmateriale arkivert hos Nasjonalbiblioteket i mappen 324. Norsk politikk. Kommunevalget og fylkestingsvalget 1983. Høyre.

mente med samarbeid, men at han frem til nå ikke hadde sett vilje hos partiet til å inngå politiske kompromisser, og at denne mangelen gjorde så det ikke var grunnlag for formalisert samarbeid mellom de to partiene, da Høyre ikke måtte gå bort fra sin moderate politikk, hevdet Willoch.¹¹⁸ Mot slutten av artikkelen kommenterte Willoch tanken om samarbeid mellom de to partiene opp mot lokalvalget. Selv om de to partiene til sammen skulle få flertall alene enkelte steder, avviste han at det ville få Høyre «[...] til å føre ekstrem politikk av noen art.»¹¹⁹

I privatarkivet til Høyres Hovedorganisasjon finnes det en rapport skrevet av en representant fra Høyre som deltok på et møte i regi av Fremskrittspartiet.¹²⁰ I rapporten beskrev Høyres utsending møte som ble holdt i Fremskrittspartiets lokaler 22.09.1983. Temaet for møtet var en sikkerhetspolitisk aksjon som motsvar til en aksjon fra «Nei til Atomvåpen». Høyre var eneste parti som møtte opp foruten Fremskrittspartiet. Kristelig Folkeparti hadde, ifølge Høyres utsending, sagt ifra om at de ikke kom, mens Senterpartiet ikke hadde svart. Høyres utsending kommenterte at Fremskrittspartiet virket gledelig overrasket over Høyres tilstedeværelse, noe som kunne tyde på at de antok at Høyre ikke ville komme. Fremskrittspartiet skulle ha en aksjonsuke før meningsmotstanderen sin, og oppfordret med dette Høyre til å gjøre tilsvarende. Til slutt i rapporten skrev Høyres utsendte at Fremskrittspartiet ikke ventet noe svar fra Høyre, men at de syntes det var fint hvis Høyre valgte å aksjonere med dem.¹²¹

Rapporten sier noe om forholdet mellom de to partiene på daværende tidspunkt. For det første ble Fremskrittspartiet positivt overrasket over at Høyre deltok på møtet. For det andre ble det ikke stilt noen videre krav til Høyre, men partiet ble invitert til å aksjonere sammen med Fremskrittspartiet. Begge disse beskrev Fremskrittspartiets reaksjon på Høyres tilstedeværelse og mulig deltakelse i aksjonen, men rapporten sier ikke noe om Høyres reaksjon på forespørselen fra Fremskrittspartiet. Likevel er det verdt å merke seg at Høyres

---

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Ibid.

¹²⁰ Rapport fra møte undertegnet av EW 23.09.83. Høyres Hovedorganisasjon. Arkiv: Pa 583-3.

Serie: D- Sakarkiv etter arkivnøkkel av 1978. Andre politiske partier, 1984-1991. FrP, 1984-1991. Mappe 310 FRP, 1984.

¹²¹ Ibid.

utsendte på møtet la vekt på at Fremskrittspartiet ble gledelig overrasket over at Høyre deltok og at det ikke var noen forventninger eller krav om Høyres videre deltakelse. Formuleringen av brevet vitner om et inntrykk av et forsonende Fremskrittsparti i denne saken.

3.5 Ny kurs

Siden Willoch-regjeringen avviste Fremskrittspartiets tilnærming til samarbeid, valgte Fremskrittspartiet å reversere kursendringen som linjeskiftet hadde ført med seg. Iversen skriver at partiet falt tilbake på den mer aggressive stilen fra Langes tid, og at man skulle være mer offensiv og utnytte en eventuell vippeposisjon i Stortinget for å skape spenning og oppmerksomhet.¹²² Ifølge Sindre Holbeks masteroppgave var Carl I. Hagen i 1988 nærmere Anders Langes protest-agitasjon enn han var liberalistisk i 1984 og 1985.¹²³ Dette tyder altså på at selv om Fremskrittspartiet skiftet kurs hva angår viljen til samarbeid og førte en mer aggressiv stil ala Anders Lange, så var liberalismen fortsatt fremtredende i tiden før stortingsvalget i 1985. Dessuten brukte Hagen, ifølge Holbek, protest-agitasjonen i større grad i 1988 enn han fremmet liberalismen i 1984 og 1985. Kanskje tyder dette på at Hagen trappet opp den aggressive stilen over tid fra den nye kursen og frem mot 1988.

I hvilken grad kan man si at Fremskrittspartiet helhjertet forsøkte å oppmuntre til samarbeid med Willoch-regjeringen på bakgrunn av denne nye kursendringen? Linjeskiftet og den første kursendringen fant sted i slutten av april 1983, mens man valgte å reversere denne før valget i 1985. Riktig nok skriver Iversen at Hagen så muligheten som lå i en eventuell vippeposisjon i Stortinget etter valget, og at man på landsmøtet i 1985 utstedte en regjeringsgaranti, hvor man sa at Fremskrittspartiet ikke ville bidra til at Arbeiderpartiet fikk regjeringsmakten, men at de borgerlige partiene fortsatte å gi partiet en kald skulder.¹²⁴ Likevel er det underlig at partiet vedtok å endre kursen før stortingsvalget i 1985, hvis Fremskrittspartiet oppriktig ønsket samarbeid. At Høyre, eller de to sentrumspartiene, ikke ønsket å oppmuntre til samarbeid med Fremskrittspartiet før valget i 1985 virker naturlig ut fra deres utgangspunkt, at det er mer behagelig for de tre borgerlige partiene å beholde sitt flertall og slippe å forhandle med Fremskrittspartiet. I tillegg må man ikke glemme taktiske hensyn. Fremskrittspartiet hadde mer å tjene på å annonsere sin vilje til samarbeid enn de øvrige

---

¹²² Iversen, Jan Martin: *Fra Anders Lange til Carl I. Hagen. 25 år med Fremskrittspartiet*, 1998, s. 84

¹²³ Holbek, Sindre Lunde: *"Det er forskjell på å drive en ideologisk sekt og et politisk parti" –En analyse av Fremskrittspartiets liberalistiske ideologi i perioden 1984-1994*, 2015, s. 41

¹²⁴ Iversen, Jan Martin: *Fra Anders Lange til Carl I. Hagen. 25 år med Fremskrittspartiet*, 1998, s. 83

borgerlige partier. Man står altså igjen med spørsmålet om Fremskrittspartiets vilje til samarbeid virket troverdig. At Fremskrittspartiet ønsket å identifisere seg, og sikkert også samarbeide med Høyre var nok riktig. De to øvrige regjeringskameratene, Senterpartiet og Kristelig Folkeparti, kunne nok Hagen og Fremskrittspartiet gjerne vært foruten, jamfør Hagens uttalelse til Aftenposten før valget i 1981. Hvis Fremskrittspartiet virkelig ønsket å samarbeide med regjeringen, ville det ikke vært fornuftig å beholde denne kursendringen til etter valget i 1985? Da kunne man kanskje ha møtt mer velvillighet fra i hvert fall Høyre. Samtidig må man ikke glemme sentrumspartiernes innflytelse over regjeringen, og deres totale avvisning av Fremskrittspartiet.

Når det kommer til Fremskrittspartiets reversering av kursendringen for samarbeid, er det nærliggende å tenke seg at dette var en taktisk avgjørelse på grunn av mulighetene til politisk spill som lå i en eventuell vippeposisjon etter stortingsvalget. Kanskje hadde partiet falt tilbake på samarbeidslinjen igjen hvis man ikke havnet i den lukrative vippeposisjonen. Iversen skriver følgende om denne situasjonen:

Det kan virke som Fremskrittspartiet ikke visste hvor det skulle ta veien. Rettere sagt: Det visste ikke hvilken kurs den borgerlige blokk ville legge seg på. At Hagen ville føre en offensiv-aggressiv linje overfor de øvrige partier ligger klart i dagen. Men samtidig var det opplagt at han ikke ville utelukke et mulig samarbeid.

Kildematerialet som foreligger indikerer det. Stemningen skulle periodevis skifte fra dag til dag. En vingleperiode som skulle vare i flere år ble innledet.¹²⁵

Det kan se ut til at Hagen og Fremskrittspartiets taktikk var å være en løs kanon, som til enhver tid rullet dit hvor partiets interesser ble ivaretatt. Selv om man kan argumentere for at denne taktikken var i partiets fulle rett, så er det ikke vanskelig å forstå at den sammenfalt dårlig med Fremskrittspartiet andre mål: ønsket om samarbeid og anerkjennelse.

Perioden 1981-1985 var på mange måter mellomspillet mellom opprettelsen av protestpartiet Anders Langes Parti og de dramatiske hendelsene som førte til regjeringen Willochs avgang i 1986. Når man skal vurdere om perioden 1981-1985 er viktig for å se sammenhengen mellom disse hendelsene, må man ta i betraktning at det faktisk hendte noe i perioden. På bakgrunn av valgresultatet var Fremskrittspartiet absolutt overflødig for Høyre i denne perioden, men partiet hadde likevel tilnærminger overfor Høyre. Det ble gjort forsøk på å gjøre seg mer spiselig for konkurrenten med tanke på samarbeid. Dessuten er det viktig å ha med perioden 1981-1985, da dette er en situasjon hvor Høyre er i posisjon og ikke har behov for

---

¹²⁵ Iversen, Jan Martin: *Fra Anders Lange til Carl I. Hagen. 25 år med Fremskrittspartiet*, 1998, s. 85

Fremskrittspartiets støtte. Ergo skiller denne situasjonen seg fra de to foregående stortingsperiodene, 1973-1977 hvor Høyre ikke var i posisjon og ikke trengte Anders Langes Partis støtte, og 1977-1981 hvor Høyre heller ikke var i posisjon og Fremskrittspartiet hadde falt ut av Stortinget.

Stortingsperioden 1981-1985 ble mellomspillet mellom to store hendelser, en form for brobyggerperiode. Man forsøkte seg på tilnærminger til samarbeid, men ble avvist, og man valgte deretter en mer konfronterende linje.

3.6 Med Fremskrittspartiet i vippeposisjon

I stortingsperioden 1973-1977 var ikke Høyre i posisjon, og hadde derfor ikke bruk for Anders Langes Parti (senere FRP). I stortingsperioden 1977-1981 hadde Fremskrittspartiet falt ut av Stortinget, og hadde av den grunn ingen relevans for Høyre disse fire årene. I 1981 kom imidlertid Høyre i posisjon og dannet regjering. I første omgang alene, og fra 1983 sammen med Senterpartiet og Kristelig Folkeparti. Disse tre partiene hadde flertall alene i Stortinget, og Fremskrittspartiets fire mandater fra etter valget i 1981 var igjen overflødige. Dette skulle imidlertid endre seg etter valget i 1985.

Etter stortingsvalget i 1985 mistet regjeringen Willoch sitt flertall i Stortinget. Valget ga riktig nok fortsatt ikke-sosialistisk flertall i Stortinget, men dette var iberegnet Fremskrittspartiets to mandater.

Fremskrittspartiets stortingsgruppe var blitt halvert fra fire til to. Selv om mannskapet var blitt mindre, så var makten blitt desto større. Fremskrittspartiets to mandater var nå det som sikret ikke-sosialistisk flertall i Stortinget, det vil si at Fremskrittspartiet nå var i vippeposisjon i Stortinget. Fremskrittspartiet fikk altså nå spesielt mye makte i de sakene hvor Willoch-regjeringen og Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti stemte mot hverandre.¹²⁶ Willochs vurdering av det nye parlamentariske grunnlaget som stortingsvalget i 1985 førte med seg som at valget hadde gitt flertall til partier som var for å øke offentlige utgifter betydelig mer enn å de offentlige inntektene.¹²⁷

Når man ser på valgkampmateriellet benyttet under valgkampen i 1981, hadde ikke Høyre viet oppmerksomhet mot konkurrenten på høyresiden, men fokusert på hovedmotstanderen

---

¹²⁶ Willoch, Kåre: *Statsminister*, 1990, s.349

¹²⁷ Willoch, Kåre: *Strid og samarbeid*, 2015, s. 228

Arbeiderpartiet.¹²⁸ I lokalvalget i 1983 var Fremskrittspartiet nevnt i noen pamfletter, som for eksempel artikkelen i tidsskriftet fra Høyres Hovedorganisasjon som ble nevnt tidligere. Under valgkampen i 1985 ble derimot Fremskrittspartiet viet noe mer oppmerksomhet enn tidligere. Dette kan ha bakgrunn i at Fremskrittspartiet gjorde et forholdsvis godt valg i 1983, som igjen kan ha skremt Høyre. Et eksempel på hvordan Høyre forholdt seg til Fremskrittspartiet i valgkampen kan belyses med en pamflett kalt «Hva Nå».¹²⁹ Forsiden av pamfletten er preget med utsagn som «Mange er nok enig når Carl I. Hagen sier [...]» og «Men bare Høyre kan gjøre noe med det!». I mindre skrift hevdet pamfletten at det skjedde mye spennende ting innenfor de politiske feltene Hagen var opptatt av etter valget i 1981, men at dette ikke var Hagens fortjeneste. Deretter ble det hevdet at Fremskrittspartiets «demonstrasjonsforslag» hadde blitt hengende i løse luften på Stortinget, eller med andre ord ikke fått noen betydning. På baksiden av pamfletten stod det blant annet at Hagen hadde garantert Willoch-regjeringen fire nye år, men at Fremskrittspartiets politikk ikke ville kunne få noen avgjørende innflytelse i norsk politikk i den neste perioden.¹³⁰

Pamflettens budskap ser blant annet ut til å være at å stemme på Fremskrittspartiet var bortkastet, da Høyre og regjeringen allerede gjorde forandringer på de områdene Hagen nevnte, samt at Fremskrittspartiet i foregående stortingsperiode ikke hadde hatt noen innflytelse, og de skulle visstnok heller ikke få noen avgjørende innflytelse.

Et annet eksempel fra samme valgkamp på hvordan Høyre forholdt seg til konkurrenten i valgkampen er en pamflett kalt «Så du på TV i går?», hvor Brundtland, Hagen, Five og Willoch fikk sin «dom» etter en TV-debatt.¹³¹ Et av hovedpoengene i forhold til Hagen og Fremskrittspartiet var ifølge pamfletten at en stemme til Fremskrittspartiet kunne gjøre så Høyre mistet mandat til Arbeiderpartiet eller Sosialistisk Venstreparti i noen fylker på bakgrunn av tapte stemmer til Fremskrittspartiet. Pamfletten hevdet derfor at en stemme til Fremskrittspartiet i praksis kunne ende med å bli en stemme til en sosialistisk regjering. Nederst på pamfletten ble det henvist til stortingsvalget i 1977, hvor ifølge pamfletten

---

¹²⁸ Dette er basert på valgkampmateriellet lagret hos Nasjonalbiblioteket, og det må tas forbehold om at samlingen kan være mangelfull.

¹²⁹ «Hva Nå»-pamflett utgitt av Oslo Høyre i 1985, fra valgkampmaterieell lagret hos Nasjonalbiblioteket i mappe 324. Norsk politikk .Stortingsvalget 1985. Høyre.

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ «Så du på TV i går?»-pamflett utgitt av Høyre i Oslo og Akershus 1985, fra valgkampmaterieell lagret hos Nasjonalbiblioteket i mappe 324. Norsk politikk. Stortingsvalget 1985. Høyre.

tilsvarende førte til at valgseieren glapp for de borgerlige. På bakgrunn av disse eksemplene ser det ut til at hvordan Høyre forholdt seg til Fremskrittspartiet utad i valgmateriellet var preget av advarsler og skremsler om valgseier til hovedmotstanderen og manglende innflytelse over politikken.

Kåre Willoch skriver i sin biografi at Kristelig Folkeparti og Senterpartiet ikke ville godta at en regjering de var del av kunne ha et «spesielt samarbeidsforhold til Fremskrittspartiet.»¹³² Høyre ble med andre ord presset av de to mellompartiene til å velge hvem de ville samarbeide med. I hvilken grad Høyre og Willoch ville ha samarbeidet med Fremskrittspartiet hvis Kristelig Folkeparti og Senterpartiet var mer vennligsinnet, er det vanskelig å si noe sikkert om. Kanskje var Høyre og Willoch fornøyde med at de to mellompartiene tok denne vanskelige avgjørelsen for dem i denne omgangen, slik at de til en viss grad kunne slippe å ta stilling til forholdet til Fremskrittspartiet. Willoch påpeker uansett at han og Carl I. Hagen hadde nyttig korrespondanse om vanskelige politiske spørsmål.¹³³ Samtidig understreker han: «Jeg måtte bare ikke gå så langt at det kunne se ut som et mer omfattende samarbeid, som ville være i strid med hva de to mellompartiene kunne gå med på.»¹³⁴

Etter valget i 1985 kom det til å oppstå et stridsspørsmål som har holdt seg helt frem til i dag. Da regjeringspartiene mistet flertallet i Stortinget, unnlot Kåre Willoch å kontakte Carl I. Hagen for å forsikre seg om at regjeringen hadde Fremskrittspartiets støtte til å fortsette. Hagen mener at dette var fordi Senterpartiet og Kristelig Folkeparti nektet Willoch å gjøre dette.¹³⁵ Det ser ut til at Willoch og Hagen enes om dette. Willoch skriver i sin biografi at det kan drøftes om Senterpartiet og Kristelig Folkeparti burde vært mer villig til å snakke med Fremskrittspartiet, men at han måtte forholde seg til at de to partiene valgte å ikke gjøre det.¹³⁶ Arbeiderbladet kalte Willochs manglende forespørsel til Fremskrittspartiet om støtte som en «politisk brøler».¹³⁷

---

¹³² Willoch, Kåre: *Statsminister*, 1990, s.350

¹³³ Willoch, Kåre: *Statsminister*, 1990, s. 350-351

¹³⁴ Willoch, Kåre: *Statsminister*, 1990, s. 351

¹³⁵ Hagen, Carl I.: *Ærlig talt*, 2007, s. 94

¹³⁶ Willoch, Kåre: *Statsminister*, 1990, s. 351

¹³⁷ Sitert i: Willoch, Kåre: *Statsminister*, 1990, s. 351

Kåre Willoch mener på sin side at lovnadene fra Hagen om ikke å bidra til en Brundtland-regjering, samt at han ville bøye av for kabinettsspørsmål fremstilt av statsminister Willoch burde være bindende, og at av den grunn ble et tillitsvotum fra Fremskrittspartiet overflødig.¹³⁸

Under trontaledebatten slo opposisjonsleder Gro Harlem Brundtland fast at regjeringen Willoch kunne se langt etter Arbeiderpartiets støtte til å sikre et flertall, og at det parlamentariske flertallet regjeringen eventuelt måtte ha inkluderte Fremskrittspartiets mandater.¹³⁹ Å redde regjeringen Willoch ble med andre ord kontant avvist fra Stortingets talerstol. Dette bekrefter også Willoch i sin biografi hvor han skriver at han forsøkte å inngå en avtale med Arbeiderpartiet om å gjøre Fremskrittspartiets vippeposisjon mindre betydningsfull, men at Brundtland avviste dette og ba regjeringen snakke med Hagen og være villig til å gi Fremskrittspartiet innflytelse.¹⁴⁰ At Brundtland avviste å hjelpe Willoch-regjeringen med å minske Fremskrittspartiets innflytelse var neppe av omsorg for Carl I. Hagen og hans parti, men heller for å stramme repet rundt halsen på en allerede hardt presset koalisjonsregjering. Om den borgerlige regjeringen skulle overleve ble altså opp til hvordan Fremskrittspartiet valgte å forholde seg til Willoch-regjeringens formelle neglisjering av at de var avhengig av Fremskrittspartiets støtte. Hagen reflekterer over denne situasjonen ved å trekke frem at hvis det var Arbeiderpartiet eller Sosialistisk Venstreparti som hadde fått Fremskrittspartiets to mandater, ville Willoch-regjeringen levert sin avskjedssøknad omgående.¹⁴¹ At Willoch-regjeringen likevel valgte å ta Fremskrittspartiets to stortingsmandater til inntekt for sitt eget regjeringsgrunnlag beskriver Hagen som at regjeringen gjerne ønsket valgresultatet deres, men ikke ubehaget med å innlede et politisk samarbeid med partiet.¹⁴² Det er vanskelig å se noe annet motiv fra regjeringen Willoch. Riktignok kan man som nevnt argumentere med at Hagen hadde gitt lovnader før valget som kunne oppfattes som bindende. Samtidig er det interessant at regjeringen trodde Fremskrittspartiet lydig skulle støtte Willoch-regjeringen uten å få noen som helst innrømmelser. På en annen side kan man argumentere for at Willoch-regjeringen kanskje

---

¹³⁸ Willoch, Kåre: *Statsminister*, 1990, s. 351-352

¹³⁹ St.tid. (1985-86), s. 55

¹⁴⁰ Willoch, Kåre: *Statsminister*, 1990, s. 359

¹⁴¹ Hagen, Carl I.: *Ærlig talt*, 2007, s. 95

¹⁴² Ibid.

håpet at Fremskrittspartiet uansett skulle være tilfreds med at en borgerlig regjering fortsatte, og at Fremskrittspartiet skulle se seg fornøyd med muligheten til å forhandle med regjeringen i de saker hvor regjeringen ikke ble enig med Arbeiderpartiet. Willoch-regjeringen overlevde uansett valget i 1985, til tross for at det parlamentariske flertallet deres var borte og at ingen formell avtale med Fremskrittspartiet var oppnådd.

Allerede 10. desember skulle Kåre Willoch prøve ut Hagens lovnader fra valgkampen. Regjeringen var uenig med flertallet i Stortinget om fordelingen av tippemidler, og statsminister Willoch stilte personlig kabinettsspørsmål i tråd med Carl I. Hagens kriterier.¹⁴³ Fremskrittspartiet ga etter, og Willoch-regjeringen hadde overlevd nok en hindring. Denne seieren styrket sannsynligvis Willoch og regjeringens selvtillit, samt tilliten til at Hagen holdt sitt ord.

Dager senere måtte Willoch-regjeringen igjen samarbeide med Fremskrittspartiet om et budsjettforlik. Arbeiderpartiet og regjeringen kom ikke til enighet, og dermed var samtaler med Fremskrittspartiet uunngåelig. Jan Martin Iversen beskriver budsjettforliket mellom Willoch-regjeringen og Fremskrittspartiet som en samarbeidsseier for sistnevnte, og at det nå var tydelig at Fremskrittspartiet ble regnet som en del av regjeringens parlamentariske grunnlag.¹⁴⁴ Forliket ga blant annet økte bevilgninger til politi og rettsvesen og samferdsel, men Iversen poengterer at seieren først og fremst var av symbolsk betydning for Fremskrittspartiet gjennom et mer formalisert samarbeid med regjeringen Willoch.¹⁴⁵ Kåre Willoch beskriver på sin side budsjettforliket mellom regjeringen og Fremskrittspartiet som et kompromiss inngått «[...] efter forhandlinger i en positiv atmosfære.»¹⁴⁶

3.7 Bensinavgift til besvær

På grunn av en negativ utvikling i norsk økonomi foreslo Willoch-regjeringen innstramninger for å møte de økonomiske utfordringene. I april 1986 presenterte Willoch regjeringens løsning, «påskepakken». Et av innstramningsforslagene var økt bensinavgift. Ikke å øke bensinavgiften var imidlertid en hjertesak for Fremskrittspartiet, og en interessekonflikt var nærmest uunngåelig.

---

¹⁴³ Iversen, Jan Martin: *Fra Anders Lange til Carl I. Hagen. 25 år med Fremskrittspartiet*, 1998, s. 91

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ Iversen, Jan Martin: *Fra Anders Lange til Carl I. Hagen. 25 år med Fremskrittspartiet*, 1998, s. 92-93

¹⁴⁶ Willoch, Kåre: *Strid og samarbeid*, 2015, s. 229

Igjen forsøkte Willoch-regjeringen å komme til enighet med Brundtland og Arbeiderpartiet, men Arbeiderpartiet kom heller ikke nå regjeringen til unnsetning. Nok en gang valgte Willoch å stille kabinettsspørsmål. Denne gang for å tvinge igjennom økt bensinavgift. Notaker skriver at Willochs kabinettsspørsmål først og fremst var rettet mot Arbeiderpartiet, med den begrunnelse at Fremskrittspartiet gjorde det som var forventet av dem, nektet å godta avgiftsøkningen, mens Arbeiderpartiet ikke gjorde det som var ventet, støttet regjeringens forslag.¹⁴⁷ Dette ga Kåre Willoch anledning til å hevde at Arbeiderpartiet hadde stemt mot en avgiftsøkning på bensin som de egentlig var for. Utfallet av kabinettsspørsmålet til Willoch ble at både Fremskrittspartiet og Arbeiderpartiet nektet å gi seg, og Willoch-regjeringen gikk av. Kåre Willoch erkjenner i 2015 at regjeringens økning av bensinavgiften stilte Carl I. Hagen i en vanskelig situasjon der han måtte velge mellom løftet om ikke å felle regjeringen da statsministeren stilte kabinettsspørsmål kontra egne politiske løfter til partiets velgere.¹⁴⁸

Etter Willoch-regjeringens avgang ble det spekulert i om den ville gjenoppstå. Medregnet Fremskrittspartiets mandater var det fortsatt ikke-sosialistisk flertall. På spekulasjonene svarte Willoch at det var mulig, men at det krevde et stabilt politisk grunnlag som Carl I. Hagen måtte bidra til.¹⁴⁹ Notaker skriver at et stabilt flertall for en ny borgerlig regjering bare kunne oppnås ved at man fikk i stand en overenskomst som var spiselig for både Fremskrittspartiet og Senterpartiet og Kristelig Folkeparti.¹⁵⁰ Situasjonen var imidlertid fortsatt fastlåst. Senterpartiet og Kristelig Folkeparti syntes fortsatt at den beste tilnærmelsen til Fremskrittspartiet var å samarbeide fra sak til sak, som de hadde gjort etter valget i 1985, mens Fremskrittspartiet krevde på sin side å bli formelt anerkjent som en del av regjeringens parlamentariske grunnlag.¹⁵¹

Notaker skriver at Jan P. Syse like etter Willochs kabinettsspørsmål uttalte at regjeringsskrisen kunne vært løst hvis sentrumpartiene hadde godtatt at Høyre forhandlet med Fremskrittspartiet.¹⁵² Hvis man sammenligner Notakers beskrivelse med Willochs egen

---

¹⁴⁷ Notaker, Hallvard: *Høyres historie 1975-2005. Opposisjon og moderasjon*, 2012, s. 94

¹⁴⁸ Willoch, Kåre: *Strid og samarbeid*, 2015, s. 230

¹⁴⁹ Notaker, Hallvard: *Høyres historie 1975-2005. Opposisjon og moderasjon*, 2012, s. 189

¹⁵⁰ Notaker, Hallvard: *Høyres historie 1975-2005. Opposisjon og moderasjon*, 2012, s. 190

¹⁵¹ Notaker, Hallvard: *Høyres historie 1975-2005. Opposisjon og moderasjon*, 2012, s. 190-191

¹⁵² Notaker, Hallvard: *Høyres historie 1975-2005. Opposisjon og moderasjon*, 2012, s. 191

forklaring i hans biografi *Statsminister*, samt tar i betraktning Hagens egne refleksjoner i biografien *Ærlig talt*, ser det ut til å være bred enighet om at det var sentrumspartiernes avvisning av formell annerkjennelse og samarbeid med Fremskrittspartiet som var akilleshælen for en ikke-sosialistisk regjering etter 1985.

Det kan med andre ord gi inntrykk av at hvis sentrumspartiene ikke hadde nektet, hadde alt løst seg. Samtidig må man ikke glemme at hvis sentrumspartiene hadde føyet seg eller at Høyre var i den posisjon at de kunne unngå sentrumspartiene og forhandle alene med Fremskrittspartiet, så er det ikke sikkert situasjonen hadde løst seg like lett som antatt. Kåre Willoch var hele tiden en sentral skikkelse med stor autoritet i partiet, og han hadde siden opprettelsen av Anders Langes Parti i 1973 fordømt partiet på det sterkeste. Valgnatten i 1985 uttalte Willoch at det ikke kom på tale å innlede forhandlinger med Fremskrittspartiet.¹⁵³ I tillegg erindrer Hagen at Willoch hadde sagt mye stygt om ham tidligere, samt Willochs definisjon av borgerlig som ekskluderte Fremskrittspartiet.¹⁵⁴ På den annen side hadde Syse helt siden Anders Langes Partis dager vært mer forsonende. Hagen beskriver forholdet til Syse som vennskapelig og respektfullt.¹⁵⁵ Hanna Kvanmo skriver i *Anders Langes saga* at de eneste representantene fra Høyre som slo av en prat med stortingsrepresentantene fra Anders Langes Parti var Syse og Rolf Presthus, mens de øvrige høyremenn, og ikke minst Willoch vendte Anders Langes Parti ryggen.¹⁵⁶

Dette viser at det allerede fra starten av Fremskrittspartiet var visse representanter i Høyre som var mer positive til konkurrenten enn de øvrige. At det var Syse som fikk i oppgave å forhandle frem budsjettforliket i 1985 med Carl I. Hagen var nok ikke tilfeldig. Det er altså viktig å ha i bakhodet at innad i Høyre var det krefter som var både vennligsinnet og mindre vennligsinnet til konkurrenten på ytterste høyre fløy. Om sentrumspartiene ikke hadde satt foten ned for annerkjennelse av og samarbeid med Fremskrittspartiet, er det et interessant spørsmål om det hadde vært de mer vennligsinnede eller avvisende kreftene i Høyre som hadde seiret i forhold til Fremskrittspartiet.

---

¹⁵³ Notaker, Hallvard: *Høyres historie 1975-2005. Opposisjon og moderasjon*, 2012, s. 90

¹⁵⁴ Hagen, Carl I.: *Ærlig talt*, 2007, s. 93

¹⁵⁵ Hagen, Carl I.: *Ærlig talt*, 2007, s. 98

¹⁵⁶ Kvanmo, Hanna & Rygnestad, Arild: *Anders Langes saga*, 1993, s. 200

3.8 Høstjakt med Presthus

Det ble imidlertid aldri noen ny regjering med Willoch som statsminister. Notaker plasserer skillet ved Rolf Presthus sin 50-årsdag, hvor Willoch ga Presthus status som statsministerkandidat.¹⁵⁷ Skiftet av statsministerkandidat i Høyre markerte også starten på en «høstjakt» på Brundtland-regjeringen.¹⁵⁸ Høyres plan var å felle den sittende Arbeiderparti-regjeringen, og få i stand en ny borgerlig regjering. Høstjakten til Presthus slo imidlertid feil. Notaker beskriver den feilslåtte jakten slik:

Da høsten gikk mot slutten, manglet Høyre intern enighet om veien videre, enighet med sentrumpartiene om grunnlaget for fremtidig samarbeid og ikke minst en avklaring av forholdet til Frp.¹⁵⁹

I spørsmålet om hvordan forholde seg til konkurrenten på ytterste høyre fløy hadde altså Høyre stått på stedet hvil. Fremskrittspartiet stilte på sin side et mistillitsforslag mot regjeringen Brundtland under trontaledebatten høsten 1986, men fikk ingen støtte fra Høyre.¹⁶⁰ Utover våren 1987 kom til slutt Høyre og sentrumpartiene frem til enighet om å stille mistillitsforslag mot Arbeiderparti-regjeringen i forbindelse med jordbruksoppgjøret. Forslaget skulle stemmes over i Stortinget den 12. juli. Carl I. Hagen skriver at han tenkte så det knaket da han fikk vite om trioens mistillitsforslag, for Hagen visste godt at de var avhengig av Fremskrittspartiets mandater for å få forslaget igjennom.¹⁶¹ Verken Høyre, Senterpartiet eller Kristelig Folkeparti hadde ifølge Hagen tatt kontakt med Fremskrittspartiet for å forhøre seg om partiets standpunkt. Dette beskriver Hagen slik:

Dette lille, men viktige faktum hadde alle de tre partiene fullstendig oversett. Enten hadde de glemt at vi fantes og at de var avhengig av oss, eller så var de så arrogante at de tok det som en selvfølge at vi ville stemme som dem.¹⁶²

Verken Høyre eller sentrumpartiene hadde nok glemt at de var avhengig av Fremskrittspartiets støtte. Om de tok det som en selvfølge at Fremskrittspartiet kom til å støtte deres mistillitsforslag er vanskelig å vite, men kanskje håpet de at Fremskrittspartiet i

---

¹⁵⁷ Notaker, Hallvard: *Høyres historie 1975-2005. Opposisjon og moderasjon*, 2012, s. 191

¹⁵⁸ Notaker, Hallvard: *Høyres historie 1975-2005. Opposisjon og moderasjon*, 2012, s. 192

¹⁵⁹ Notaker, Hallvard: *Høyres historie 1975-2005. Opposisjon og moderasjon*, 2012, s. 194

¹⁶⁰ Hagen, Carl I.: *Ærlig talt*, 2007, s. 123

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Hagen, Carl I.: *Ærlig talt*, 2007, s. 124

valget mellom en borgerlig regjering eller fortsatt Arbeiderparti-regjering skulle la seg friste til å stemme taktisk for den førstnevnte.

Etter interne drøftelser kom til slutt Fremskrittspartiet til at det ikke var riktig å støtte mistillitsforslaget. Hagen begrunner deres avgjørelse ut fra det politiske innholdet i, og ikke selve mistillitsforslaget, og at det derfor var riktig for Fremskrittspartiet å stemme imot.¹⁶³

Hagens avgjørelse i denne saken får også anerkjennelse av Kåre Willoch i ettertiden. Willoch skriver at Carl I. Hagen i denne saken vurderte mer treffsikkert enn Høyre.¹⁶⁴ Notaker beskriver situasjonen som at Høyre hadde gamblet på at Fremskrittspartiet ikke ville stå i veien enda en gang for en borgerlig regjering, men at Høyre tapte.¹⁶⁵

Rolf Presthus skrev i et innlegg i Aftenposten høsten 1987 at Fremskrittspartiet måtte ta ansvar for at det fortsatt var Arbeiderparti-regjering etter Høyre, Kristelig Folkeparti og Senterpartiets forsøk på å felle Brundtland-regjeringen.¹⁶⁶ Presthus sa at Høyre ville kjempe imot skatteøkninger foreslått av Arbeiderpartiet, og at han ville bli glad for støtte fra Fremskrittspartiet, hvis det viste seg at partiet ville støtte Høyre i denne kampen. Samtidig advarte han om at det ikke nødvendigvis ville bli flertall for en slik motstand mot skatteøkning, og henviste til at Senterpartiet kunne tenkes å inngå kompromiss med Brundtland-regjeringen. Til slutt i innlegget kritiserte han Fremskrittspartiet for å ha stilt seg i veien for en mulig borgerlig regjering, og avsluttet med følgende: «Å ta ansvar er også å ta ansvar for konsekvensene av det man gjør.»¹⁶⁷

Fremskrittspartiets motstand mot de borgerliges mistillitsforslag ble spikeren i kista for Rolf Presthus sin regjeringsdrøm, og han døde noen måneder senere, 51 år gammel.

3.9 Syses forsøk

Kommunevalget i 1987 ble en suksess for Fremskrittspartiet med 10,4 prosent, og en tilsvarende skuffelse for Høyre som gikk tilbake til 23,3 prosent. Forholdet til Fremskrittspartiet var fortsatt uavklart, og Presthus kunngjorde at han ikke kom til å stille til

---

¹⁶³ Hagen, Carl I.: *Ærlig talt*, 2007, s. 124-129

¹⁶⁴ Willoch, Kåre: *Strid og samarbeid*, 2015, s. 231

¹⁶⁵ Notaker, Hallvard: *Høyres historie 1975-2005. Opposisjon og moderasjon*, 2012, s. 199

¹⁶⁶ Aftenposten 22.10.1987

¹⁶⁷ Ibid.

gjenvalg som partiformann.¹⁶⁸ Nå gjaldt det å se fremover mot stortingsvalget i 1989. Hallvard Notaker trekker frem valget i 1987 som veiskillet der Fremskrittspartiet ble Høyres konkurrent.¹⁶⁹ Den ellers mer vennligstilte Syse viste nå en mer bestemt side mot Fremskrittspartiet. Ifølge Notaker sa Syse etter valget at det var uaktuelt å dreie Høyre i retning av Fremskrittspartiet, samt at Høyres stortingsgruppe heretter skulle være flinkere og raskere enn konkurrenten.¹⁷⁰ Forholdet til Fremskrittspartiet skulle også bli Høyres dilemma frem mot stortingsvalget i 1989. På den ene siden måtte Høyre pleie forholdet til Senterpartiet og Kristelig Folkeparti, mens på den andre siden risikerte de da at Høyres velgere lot seg friste av det mer liberalistiske alternativet Fremskrittspartiet.¹⁷¹

Jan P. Syses tid som partiformann var kommet, og det ser ut til at embetet bar med seg en større skepsis for Fremskrittspartiet enn han tidligere hadde hatt. Det kan se ut til at Høyre var blitt ytterligere delt i synet på konkurrenten, og det må ha skapt en ytterligere presset situasjon for den nye partiformannen. Syse ønsket imidlertid å behandle Fremskrittspartiet som Arbeiderpartiet behandlet sitt støtteparti, Sosialistisk Venstreparti, men forskjellen var at Fremskrittspartiet godtok ikke dette.¹⁷² Notaker mener Syses tilnærming til Fremskrittspartiet må forstås som en måte å kategorisere partiet på slik at man kunne legitimere en veksling mellom samarbeid og avvisning.¹⁷³

Under en utspørring i NRK før stortingsvalget ble Jan P. Syse konfrontert med Kåre Willochs uttalelse fra valgkampen om at Carl I. Hagen var en «politisk villmann», og om Syse delte Willochs karakteristikk.¹⁷⁴ Syse viste forståelse for Willochs definisjon, og la til at Hagen var en fargerik politiker, hvis politikk ikke bidro til å skape trygghet, i motsetning til Høyres politikk, hevdet han. Videre spurte NRKs utspørrer om Høyre var et parti som kunne tenkes å ville samarbeide med «politiske villmenn». Syse sa først at Høyre gjerne tok imot støtte i politiske saker fremlagt i Stortinget, og at et ikke-sosialistisk flertall i Stortinget ville gi Fremskrittspartiet mulighet til å støtte en borgerlig regjering. Samtidig passet Syse på å

---

¹⁶⁸ Notaker, Hallvard: *Høyres historie 1975-2005. Opposisjon og moderasjon*, 2012, s. 199

¹⁶⁹ Notaker, Hallvard: *Høyres historie 1975-2005. Opposisjon og moderasjon*, 2012, s. 200

¹⁷⁰ Notaker, Hallvard: *Høyres historie 1975-2005. Opposisjon og moderasjon*, 2012, s. 200-201

¹⁷¹ Notaker, Hallvard: *Høyres historie 1975-2005. Opposisjon og moderasjon*, 2012, s. 201

¹⁷² Ibid.

¹⁷³ Notaker, Hallvard: *Høyres historie 1975-2005. Opposisjon og moderasjon*, 2012, s. 203

¹⁷⁴ NRKs ”Valgrevyen”, 28.08.1989

presisere at «samarbeid» ikke måtte forstås som at Fremskrittspartiet kunne være med i regjeringen, det «kommer ikke på tale!»¹⁷⁵ Dette eksempelet passer godt med Hallvard Notakers forståelse av Syses veksling mellom samarbeid og avvisning i hvordan Høyre forholdt seg til Fremskrittspartiet.

Videre i utspørringen vekslet Syse tilbake til en mer forsonende posisjon. På spørsmål om regjeringsalternativet til Syse med støtte fra Fremskrittspartiet var et stabilt alternativ, svarte Syse positivt, og la til at han selvsagt så at Fremskrittspartiet ville komme inn på Stortinget, muligens sterkt representert, og han presiserte at man ikke kunne late som om Fremskrittspartiet ikke var der, og at man derfor var nødt til å etablere kontakt med Fremskrittspartiet og snakke med dem.¹⁷⁶ Når det kom til hvordan Syse kunne tenke seg å trekke Carl I. Hagen og Fremskrittspartiet i et eventuelt borgerlig samarbeid, gjentok Syse at man måtte føre samtaler med Fremskrittspartiet, men ikke som regjeringsdeltaker. Konfrontert med at mellompartiene hadde uttalt at Fremskrittspartiet måtte velge mellom en borgerlig regjering eller en sosialistisk regjering, sa Jan P. Syse seg enig med mellompartiene, og la til at hvis man ønsket høyrepolitikk så måtte man stemme på Høyre, og at en stemme til Fremskrittspartiet kunne føre til sosialistisk regjering. Mot slutten av utspørringen ble Syse konfrontert med utsagn fra sine partikolleger Wenche Frogn Sellæg og Anders Talleraas: Frogn Sellæg hadde uttalt at Fremskrittspartiet måtte bli en del av det parlamentariske grunnlaget til regjeringen. Til dette svarte Syse noe unnvikende at man måtte føre samtaler underveis med Fremskrittspartiet. Talleraas hadde uttalt at han ikke ville utelukke en formalisert avtale med Fremskrittspartiet. Til dette var ikke Syse helt avvisende, men han trodde likevel at det ikke ville bli noen formalisert avtale med Fremskrittspartiet.¹⁷⁷

Under partilederdebatten i NRK hevdet Carl I. Hagen at hvis Syse og Høyre ønsket en ny politisk kurs, så måtte de bytte ut Senterpartiet med Fremskrittspartiet.¹⁷⁸ Hagen mente at Fremskrittspartiet var det partiet som ønsket endringer i den retning som Høyre, ifølge Hagen, latet som de ønsket. Til dette svarte Syse at hvis Høyre gjorde som Hagen foreslo, så ville det ikke bli noen borgerlig regjering, fordi det ikke var støtte for en slik regjering. Syse siktet her til de to mellompartiene Senterpartiet og Kristelig Folkeparti som etter all

---

¹⁷⁵ Ibid.

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ Partilederdebutt NRK 08.09.1989

sannsynlighet ville bli nødvendige for å sikre flertall i Stortinget. Gunnar Berge (AP) benyttet anledningen til å spørre Syse om Carl I. Hagen og Fremskrittspartiet var tiltenkt innflytelse over en eventuell ny borgerlig regjering.¹⁷⁹ Syse svarte at Fremskrittspartiet måtte ta et valg om de ville gi sin støtte til en ny borgerlig regjering, og tilføyde at man ville ha samtaler med Hagen, hvis Hagen ønsket dette.

Carl I. Hagen var på sin side frustrert over at Høyre og Fremskrittspartiet i mange saker i Stortinget hadde stått sammen, men at Høyre likevel valgte å samarbeide med Senterpartiet, og behandlet Fremskrittspartiet med det Hagen karakteriserte som fiendtlige og ondskapsfulle holdninger.¹⁸⁰

Jan P. Syse sa i sin appell til velgerne at hvor handlekraftig en eventuell ny borgerlig regjering ble, var avhengig av hvor sterke Høyre ble. Han presiserte deretter at å ønske forandringer ikke var nok, men man måtte stemme på det partiet som kunne gjennomføre forandringer og danne regjering, og det kunne Høyre, mente Syse.¹⁸¹ Her ser man Syse henvende seg til de velgerne som kunne tenke seg å stemme Fremskrittspartiet i håp om forandringer i den politiske retning de ønsket, og Syse forsøkte å overbevise disse om at Fremskrittspartiet ikke var den beste garantisten for at slike forandringer lot seg gjennomføre.

Også i valgkampmateriellet til Høyre i 1989 ser man eksempler på hvordan Høyre forholdt seg til Fremskrittspartiet i denne perioden. Et eksempel er pamfletten «Så du Carl I. På TV i går?»¹⁸² På denne pamfletten kan man blant annet lese at hvis man ønsker Høyre-politikk og borgerlig regjering er det sikrest å stemme på Høyre. På baksiden av pamfletten står det følgende: «Med et sterkt Fremskrittsparti øker muligheten for at mellompartiene velger Arbeiderpartiet fremfor et samarbeid med Høyre. Det er Gros håp. Du kan unngå det ved å stemme Høyre.»¹⁸³ Den siste påstanden er interessant, da den viser at Høyre ikke var redd for å si rett ut hva konsekvensene kunne bli. I andre sammenhenger ser man at Syse veksler mellom mildhet og å være avvisende overfor Fremskrittspartiet, mens i denne pamfletten står det rett frem at faren ved å gi sin stemme til konkurrenten er at mellompartiene muligens vil

---

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ Ibid.

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² «Så du Carl I. på TV i går?»-pamflett utgitt av Høyre i 1989, valgkampmaterieell lagret hos Nasjonalbiblioteket i mappe 324. Norsk politikk. Stortingsvalget 1989. Høyre.

¹⁸³ Ibid.

gå til den politiske hovedmotstanderen Arbeiderpartiet. Høyre viste med denne formuleringen at de forholdt seg til Fremskrittspartiet på denne måten fordi de fryktet at hvis det ble sterkere, så ville Senterpartiet og Kristelig Folkeparti muligens få nok. Dette kan være et argument for at Høyre alene ville forholdt seg annerledes til Fremskrittspartiet hvis ikke man behøvde å bekymre seg for å være på godfot med mellompartiene.

Syse klarte imidlertid å lappe sammen koalisjonsregjeringen bestående av Høyre, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet etter valget i 1989. Fremskrittspartiet kunne også være fornøyd med valgresultatet. Partiet hadde karret til seg en oppslutning på 13 prosent, og 22 stortingsmandater, til tross fra advarsler fra Kåre Willoch om at Hagen var en «villmann».¹⁸⁴ Høyre fikk på sin side 22,2 prosent av stemmene og 37 stortingsmandater. Under forhandlingene mellom Høyre, Senterpartiet og Kristelig Folkeparti om det som senere skulle bli Syse-regjeringen, kontaktet Syse Carl I. Hagen og spurte om Hagen var interessert i å bli jevnlig orientert om forhandlingene.¹⁸⁵ Her ser vi en endring i Høyres posisjonering i forhold til Fremskrittspartiet. Selv om Fremskrittspartiet ikke var invitert med inn i selve forhandlingene, innså altså Syse at han måtte tilby Fremskrittspartiet noe mer håndfast enn å sitte på gjerdet og vente. Dette er en endring i forhold til 1981 hvor Fremskrittspartiet var overflødig, og i 1985 hvor Fremskrittspartiet var en nødvendig del av det parlamentariske grunnlaget til Willoch-regjeringen, og hvor regjeringen valgte å overse dette og fortsette som før. I 1989 ble ikke Fremskrittspartiet invitert med, men de fikk tilbud om en jevnlig oppdatering fra sonderingen. Det vil si at Syse anerkjente til dels Fremskrittspartiets rett til å vite hvor forhandlingene bar, men man var heller ikke klar til å invitere dem med. En mellomløsning med andre ord. Carl I. Hagen takket nei, noe han i senere tid angret på da Syse-regjeringen etter hans mening ville blitt nærere tilknyttet Fremskrittspartiet.¹⁸⁶

Da de borgerlige partiene hadde forhandlet seg frem til en regjeringsplattform, ble Fremskrittspartiet konfrontert med hvilke valg som forelå, og Fremskrittspartiet gjorde det klart at de foretrakk en Syse-regjering. Brundtland leverte deretter inn sin avskjedssøknad, og regjeringen Syse tiltrådte med parlamentarisk grunnlag i mandatene til Høyre, Senterpartiet, Kristelig Folkeparti og Fremskrittspartiet.

---

¹⁸⁴ Hagen, Carl I.: *Ærlig talt*, 2007, s. 164

¹⁸⁵ Hagen, Carl I.: *Ærlig talt*, 2007, s. 168

¹⁸⁶ Ibid.

Syse-regjeringen forhandlet med Fremskrittspartiet ved budsjettbehandlingen nærmere jul 1989, og de kom til enighet. Begge partier fikk det de ønsket seg: Høyre slapp å «være i lomma på Carl I. Hagen» og Fremskrittspartiet fikk anerkjennelse, skriver Hagen.¹⁸⁷

Det skulle imidlertid ikke være Fremskrittspartiet som førte til regjeringen Syses avgang. Denne gangen ble de interne stridighetene mellom Høyre og Senterpartiet i EF-spørsmålet avgjørende. Uenighetene ble fort til regjeringskrise, og det ble drøftet om Høyre, og eventuelt Kristelig Folkeparti kunne regjere alene.¹⁸⁸ Forslaget ble raskt avvist. Nådestøtet ble gitt 28. oktober 1990, hvor Anne Enger Lahnstein fra Senterpartiet i Dagsrevyen avslørte at Senterpartiet foretrakk en regjering ledet av Gro Harlem Brundtland fremfor det pågående samarbeidet med Jan P. Syse.¹⁸⁹ Syse svarte at han var «[...] mer enn skuffet».¹⁹⁰

Etter sammenbruddet av Syse-regjeringen skilte Høyre og Senterpartiet veier. I neste omgang samarbeidet Senterpartiet med de øvrige sentrumpartiene i Bondeviks første regjering. Høyre og Kristelig Folkeparti møttes igjen til Bondeviks andre regjering i 2001, sammen med Venstre. Å samarbeide med Fremskrittspartiet annet enn fra sak til sak ble ikke mer aktuelt under Bondevik-regjeringen, og det var ikke før etter en lang rødgrønn periode hvor Arbeiderpartiet dannet flertallsregjering sammen med Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet, at de borgerlige partiene i 2013 klarte å komme frem til en løsning hvor Høyre og Fremskrittspartiet dannet en mindretallsregjering, mens Venstre og Kristelig Folkeparti fungerte som regjeringens støttepartier.

3.10 Avslutning

Fra Fremskrittspartiet oppstod som Anders Langes Parti i 1973 og frem til Syse-regjeringen måtte gå av etter interne uenigheter i 1990, krysset veiene til Høyre og Fremskrittspartiet en rekke ganger. Mange av disse har blitt belyst og drøftet i dette kapittelet.

Hovedlinjene i den problematiske konkurransen i perioden 1973-1990 viser en utvikling fra Høyres konkurrent til høyre oppstod som Anders Langes Parti like før stortingsvalget i 1973, hvor man konkurrerte om de samme stemmene, og Høyres posisjonering gikk ut på å ta fullstendig avstand fra konkurrenten til partiet gjorde comeback på Stortinget under navnet

---

¹⁸⁷ Hagen, Carl I.: *Ærlig talt*, 2007, s. 170

¹⁸⁸ Notaker, Hallvard: *Høyres historie 1975-2005. Opposisjon og moderasjon*, 2012, s. 211

¹⁸⁹ Ibid.

¹⁹⁰ Ibid.

Fremskrittspartiet etter valget i 1981, og Høyres posisjonering hovedsakelig var preget av å overse konkurrenten.

Dernest strammet repet seg rundt halsen til Willochs regjering i 1985, hvor Fremskrittspartiet kom i vippeposisjon og utnyttet denne. På dette tidspunkt kunne ikke regjeringen lenger overse partiet til høyre for Høyre, men samtidig ville ikke mellompartiene akseptere situasjonen som hadde oppstått, og Høyre ble stående med ett ben i hver leir og måtte forsøke å løse Willoch-regjeringen gjennom på trygt vis.

Året etter havarerte imidlertid den borgerlige regjeringen etter et kabinettsspørsmål, og Høyre var tilbake i opposisjon. Ut stortingsperioden bar Høyres posisjonering overfor Fremskrittspartiet preg av å hevde at partiet måtte ta ansvar for den politiske situasjonen som hadde oppstått, samt mislykkede forsøk på å samle den ikke-sosialistiske siden til å felle Brundtland-regjeringen.

Etter valget i 1989 klarte man imidlertid å finne frem til en form for samvirke på ikke-sosialistisk side, og Syse kunne danne regjering med mellompartiene på Fremskrittspartiets nåde. Endringen i hvordan Høyre forholdt seg til Fremskrittspartiet ble som nevnt tidligere godt beskrevet av Hallvard Notaker som veksling mellom samarbeid og avvisning. Dette var sannsynligvis Høyres mellomløsning for å forsøke ikke å skyve for langt fra seg verken mellompartiene eller Fremskrittspartiet. Denne taktikken fra Høyres side ble også illustrert gjennom Syses tilbud til Hagen om jevnlig orientering fra regjeringsforhandlingene. Fremskrittspartiet ble ikke invitert med, men Høyre anerkjente partiets rett til å vite hvor forhandlingene, som indirekte tok Fremskrittspartiets mandater til inntekt for sin eksistensgrunnlag, bar.

Kapittel 4. Hovedtemaer i rivaliseringen

Det foregående kapittel har belyst hovedlinjene i den problematiske konkurransesituasjonen for Høyre og Fremskrittspartiet, og hvordan de to partiene forholdt og posisjonerte seg i forhold til denne. Her er det debatten mellom de forskjellige partiene i Stortinget som skal drøftes. Fokuset er fortsatt på hvordan Høyre forholdt seg til, eller posisjonerte seg i forhold til, Fremskrittspartiet, men også motsatt vei. Dessuten er det interessant å se hvordan mellompartiene forholdt seg til Fremskrittspartiet, og hvordan de reagerte på Høyres holdning overfor konkurrenten. I tillegg er det også av interesse å se hvordan opposisjonspartiene Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti oppfattet den politiske situasjonen. Dette blir belyst først og fremst gjennom trontaledebattene i perioden 1973-1990, samt noen utdrag fra finansdebatter.

Utdragene fra debattene som skal illustrere hvordan Høyre forholdt seg til Fremskrittspartiet i perioden er inndelt i hovedtemaer man kan se som gjengangere i debattene: *fordømmelser og advarsler* mot konkurrenten, *konkurranse* mellom de to partiene og *høyredreiningen* som følge av dette, *motsatt dreining* som en alternativ konkurransestrategi, samt etter 1985 det *parlamentariske grunnlaget* på ikke-sosialistisk side og hvordan Høyre vurderte *samarbeid*.

Hovedtemaer som konkurranse, høyredreining, samarbeid og parlamentarisk grunnlag har en tendens til å gli over i hverandre, og enkelte utdrag fra debattene kan av den grunn passe inn under flere enn ett tema.

4.1 Kort oversikt over trontaledebattene

I den første trontaledebatten¹⁹¹ ble, ikke overraskende, det nystiftede partiet Anders Langes Parti viet en god porsjon oppmerksomhet. Også konkurrenten Høyre brukte taletid til å imøtegå Anders Langes Parti både indirekte og direkte. Posisjoneringen Høyre valgte å legge seg på var imidlertid preget av fordømmelse og advarsel av konsekvensene av Anders Langes Parti, med en litt mer avslappet holdning fra Jan P. Syse om at man skulle ta velgernes opprør til etterretning, men at utslaget var midlertidig.

I trontaledebatten¹⁹² året etter var Høyres posisjonering overfor konkurrenten «til høyre for Høyre» et samtaleemne spesielt hos Arbeiderpartiet, men også Kristelig Folkeparti. Begge partier mente at Høyre hadde prioritert konkurransen med Anders Langes Parti, og beveget

---

¹⁹¹ St.tid. (1973-1974), s. 105-297

¹⁹² St.tid. (1974-1975), s. 123-319

seg mer til høyre i politikken enn tidligere. Høyre var på sin side mer opptatt av å vinkle det slik at deres nye prioriteringer ikke var på bakgrunn av konkurranse med Anders Langes Parti, men at partiet førte tradisjonell høyrepolitikk. Denne situasjonen blir belyst nærmere under mellomtittelen ”Konkurranseforhold og høyredreining”.

Trontaledebatten for 1975¹⁹³ ble betydelig roligere hva angår oppmerksomhet rundt Høyres forhold til Anders Langes Parti. Verken Kåre Willoch eller Odvar Nordli (AP) nevnte partiet på ytterste høyre fløy i sine innlegg.¹⁹⁴

Den siste trontaledebatten¹⁹⁵ før Anders Langes Parti, senere Fremskrittspartiet, forsvant ut av Stortinget for fire år, bar preg av at man var ferdige med Anders Langes Parti. Willoch tok et siste oppgjør med partiet, hvor han tilfreds slo fast at partiet hadde beseglet sin egen skjebne, og fra Arbeiderpartiet kom det også antydninger om at Anders Langes Partis tid var forbi.

Hvis Fremskrittspartiet i trontaledebatten for 1981¹⁹⁶, da partiet var tilbake på Stortinget med fire representanter, ble viet en noe moderat mengde oppmerksomhet av de øvrige partier, ikke minst konkurrenten Høyre, så ble trontaledebatten i 1982¹⁹⁷ et betydelig magrere år. At Fremskrittspartiet i sesjonens andre år ble viet mindre oppmerksomhet enn foråret er naturlig. Fremskrittspartiet var som vi har sett overflødig for Høyre-regjeringens parlamentariske grunnlag, og deres tilbakekomst på Stortinget var ikke lenger en nyhet.

Selv om partiet fikk lite oppmerksomhet under trontaledebatten i 1982 sammenlignet med året før, kunne Fremskrittspartiet glede seg over oppmerksomheten de fikk under trontaledebatten i 1983¹⁹⁸. Samme høst hadde Fremskrittspartiet lagt bak seg et lokalvalg med fremgang, og det førte til økt oppmerksomhet fra de øvrige partiene.

Sett under ett var sesjonens siste trontaledebatt i 1984¹⁹⁹ betydelig roligere enn den foregående, hva angikk Høyres forhold til Fremskrittspartiet. I så måte kan man sammenligne

---

¹⁹³ St.tid. (1975-1976), s. 161-333

¹⁹⁴ St.tid. (1975-1976), s. 161 og 169

¹⁹⁵ St.tid. (1976-1977), s. 149-319

¹⁹⁶ St.tid. (1981-1982), s. 107-276

¹⁹⁷ St.tid. 1982/1983, s. 151-321

¹⁹⁸ St.tid. (1983-1984), s. 111-290

¹⁹⁹ St.tid. (1984-1985), s. 161-343

trontaledebattene 1981 og 1983 hvor det var betydelig fokus på Fremskrittspartiet, samt Høyres forhold eller posisjonering til konkurrenten, og de to mindre begivenhetsrike trontaledebattene i 1982 og 1984 hvor fokuset var betydelig mindre. Det ser ut til at aktualiteten av et valg, hvor Fremskrittspartiet hadde fremgang var avgjørende for om de øvrige partier ga høyrefløypartiet stor oppmerksomhet. Høyre ga på sin side ikke mer oppmerksomhet til Fremskrittspartiet enn hva som strengt tatt var nødvendig, og deres omtale av partiet ser ifølge trontaledebattene ut til å være meget nøkterne.

I de resterende trontaledebattene, det vil si 1985-1990²⁰⁰, ble det fra samtlige partier viet betydelig oppmerksomhet til hvordan Høyre forholdt seg til Fremskrittspartiet. Dette var på grunn av at Fremskrittspartiet var i vippeposisjon i Stortinget, samtidig som de øvrige ikke-sosialistiske partier ikke ble enige om hvordan man skulle forholde seg til den politiske situasjonen som hadde oppstått.

4.2 Fordømmelser og advarsler

Allerede fra den første perioden 1973-1977 ble Anders Langes Parti beskrevet som både ansvarsløse og som et ekstremistparti av Høyre.

I trontaledebatten for 1973 kommenterte Kåre Willoch det tilbakelagte stortingsvalget som hadde funnet sted samme høst. Willoch sa at valgresultatet gjenspeilte en sterk uro hos velgerne, og at årsakene stakk dypere enn man hadde villet erkjenne tidligere.²⁰¹ Videre mente han at kritikken og skepsisen overfor autoriteter, ekspertise og politikk hadde ført til gode vekstvilkår for protestbevegelser og demagogi. Willoch siktet nok til både Sosialistisk Valgforbund, som hadde gjort et formidabelt valg, og konkurrenten på høyresiden, Anders Lange og hans parti. Anders Langes Parti var nettopp en protestbevegelse bygget på skepsis overfor autoriteter, først og fremst i form av politikere, og ekspertise. Willoch mente man måtte ta hensyn til denne misnøyen, men at man heller ikke måtte bruke misnøyen i velgerne til ”hemningsløse angrep på alt og alle”.²⁰² Disse formuleringene var sannsynligvis også myntet på Anders Lange som hadde gjort til sitt varemerke å angripe de øvrige politikere med blant annet lite flatterende karakteristikker og kallenavn.

---

²⁰⁰ St.tid. (1985-1986), s. 49-216, St.tid. (1986-1987), s. 81-254, St.tid. (1987-1988), s. 119-276, St.tid. (1988-1989), s. 163-338, St.tid. (1989-1990), s. 75-258 og St.tid. (1990-1991), s. 239-408

²⁰¹ St.tid. (1973-1974), s. 105

²⁰² Ibid.

I sin analyse av valgresultatet var Willoch moderat i sin beskrivelse av Anders Langes Parti. Riktignok brukte Willoch det, ofte negativt ladete ordet, demagogi om konkurrenten, men Anders Lange var selverklært demagog og stolt av det.²⁰³

Willoch benyttet også anledningen til å minne om advarselen Høyre hadde kommet med før valget, at splittelsen på ikke-sosialistisk side ville kunne føre til sosialistisk styre.²⁰⁴ Igjen siktet nok Høyre til Anders Langes Parti, og at en stemme til Lange ville føre til at Arbeiderpartiet fikk makten. Samtidig kan det tenkes at Willoch også siktet til Venstre som hadde blitt splittet i forbindelse med EF-avstemningen året før, noe som førte til opprettelsen av Det Nye Folkepartiet.

Kåre Willoch brukte imidlertid betydelig sterkere beskrivelser i sin oppsummering noe senere. Om ettervirkningene av stortingsvalget sa Willoch følgende:

Vi har gjennomlevet et par år med en voldsom skattestigning for nær sagt alle grupper. Dette går ut over den enkeltes arbeidslyst, det svekker motstandskraften mot skatteunndragelse, og det skaper en generell politisk misstemning som man ikke skal undervurdere de langsiktige virkninger av. Skuffelsen og presset mot den enkelte har medvirket til ekstreme utslag, som oppslutning om ytterliggående og etter mitt skjønn ansvarsløse krefter som Sosialistisk Valgforbund på den ene siden og Anders Langes parti på den annen.²⁰⁵

I dette utdraget fra Kåre Willochs innlegg ser man at Willoch mente Anders Langes Parti var både ytterliggående og ansvarsløs. I tillegg kan man lese av dette at Willoch anerkjente at til tross for at de begge, etter Willochs mening, var både ytterliggående og ansvarsløse, så var Sosialistisk Venstreparti og Anders Langes Parti to motpoler. Tatt i betraktning at Willoch mente at Anders Langes Parti (og FRP) ikke var et nytt høyreparti, så ser det altså ut til at Willoch til en viss grad anerkjente Anders Langes Parti som et parti på ytterste høyre fløy. En motpol til Sosialistisk Valgforbund vil man naturlig nok plassere på den andre siden i politikken. Samtidig må man huske på Willochs egne distinksjon mellom et borgerlig parti og et ikke-sosialistisk parti.

Med sin definisjon av Anders Langes Parti som ansvarsløst klarte Willoch å hisse på seg Erik Gjems-Onstad. Gjems-Onstad svarte Willoch at det blant annet var på grunn av misnøyen med den politikk som Willoch og Høyre selv hadde ført at Anders Langes Parti ble skapt.²⁰⁶

---

²⁰³ Eide, Torbjørn: *Anders Lange på nært hold*, 1973, s. 80

²⁰⁴ St.tid. (1973-1974), s. 105

²⁰⁵ St.tid. (1973-1974), s. 106

²⁰⁶ St.tid. (1973-1974), s. 110

Willoch valgte ikke å kommentere Gjems-Onstads påstand om at Høyres politikk hadde laget grobunnen for Anders Langes Parti, men forklarte i stede hvorfor han mente partiet var ansvarsløst.²⁰⁷

Illustrerende for hvordan Høyre forholdt seg til Anders Langes Parti er avslutningen av Willochs svar til Gjems-Onstad. Om hvordan Høyre ville forholde seg til konkurrenten hvis den ble mer ansvarlig forespeilet Willoch følgende:

Men hvis det er slik at dette parti nå vil gå over til mer ansvarlige standpunkter, hilser vi dette med stor tilfredshet. Det er meget vel kjent at det ofte er størst glede over at folk som har omvendelse behov [Sic], forandrer seg. Jeg vil ikke si at jeg ennå har noen tro på at det vil skje i dette tilfelle, men forhåpningen kan jo være der.²⁰⁸

Hvordan Willoch og Høyre ville fulgt opp dette i praksis, er det ikke mulig å si noe sikkert om. Likevel er det vanskelig å se for seg at Høyre, etter å ha vært forholdsvis enerådende på høyresiden i norsk politikk i lang tid, skulle kunne akseptert og anerkjent et parti til høyre for Høyre etter så kort tid. Samtidig kan man argumentere for at Høyre kanskje hadde valgt å tilpasse grensen for hva som var ansvarsløst, slik at man uansett kunne avvise Anders Langes Parti. Disse betraktningene blir likevel spekulasjoner, og blir derfor ikke drøftet nærmere.

I finansdebatten samme år ble det stilt spørsmål rundt Anders Langes Partis budsjettforslag som ble lagt frem av Erik Gjems-Onstad. Rolf Presthus (H) spurte Gjems-Onstad om det var enighet i Anders Langes Parti om størrelsene på de økonomiske nedskjæringene man ønsket, og la til at Gjems-Onstads forslag til nedskjæring kun var halvparten av de nedskjæringene Anders Lange ønsket.²⁰⁹ Gjems-Onstad svarte imidlertid at det var divergerende meninger innad i partiet, men at han trodde de fleste ville bli fornøyd med det forslag han fremmet.²¹⁰ Jo Benkow (H) hevdet at Gjems-Onstad nå hadde innsett de beinharde realitetene, og at han etter hvert ville bli ganske lik andre forsiktige og ansvarlige politikere på Stortinget.²¹¹ Her ser man altså et eksempel fra den første finansdebatten hvor det ble antydning at Anders Langes Parti førte en uansvarlig økonomisk politikk, og at Gjems-Onstads mer moderate forslag var et tegn på at han etter hvert måtte gå inn på, etter Benkows syn, en mer ansvarlig linje.

---

²⁰⁷ St.tid. (1973-1974), s. 110-111

²⁰⁸ St.tid. (1973-1974), s. 111

²⁰⁹ St.tid. (1973-1974), s. 374

²¹⁰ Ibid.

²¹¹ St.tid. (1973-1974), s. 374-375

Senere i samme finansdebatt ser man nok et eksempel på hvordan Høyre posisjonerte seg overfor det partiet anså som uansvarlig økonomisk politikk fra konkurrenten. Da Erik Gjems-Onstad (ALP) sa at han ikke forstod hvorfor Høyre og Willoch, som ønsket lavere skatter, ble irritert på Anders Langes Parti, som etter Gjems-Onstads mening var et supplement og støtte til Høyre i spørsmålet om lavere skatter.²¹² Gjems-Onstad spurte deretter om Høyre ble irritert fordi Anders Langes Parti så større muligheter for skattelette enn Høyre. Om formueskatten mente Gjems-Onstad at Høyres bevaring av denne kunne føre velgere over til Anders Langes Parti ved neste valg.

Kåre Willoch svarte Gjems-Onstads med å si at Høyre ikke ble irritert over forslag om skattelettelser, men at forslag til skattelettelser som gjorde så arbeid for skattelettelser fremstod som en karikatur kunne irritere Høyre.²¹³ Videre hevdet Willoch at man kom lenger med å foreslå skattelettelser innenfor «virkelighetens verden», og at Høyres forslag ville være en god begynnelse på skattelettelser. Til slutt henvendte Willoch seg til Gjems-Onstad og sa at hvis sistnevnte våget å støtte denne politikken ville han gjøre større nytte enn han gjorde med de forslag han selv hadde foreslått.

Lars Roar Langslet (H) mente at det politiske jordskjelvet som hadde funnet sted under valget, og den bølge av misnøye, vantrivsel og mistillit mot politikere som bredte seg i deler av velgerne måtte tas på alvor, og ikke behandles som noe som ble borte av seg selv.²¹⁴

Jan P. Syse (H) var imidlertid ikke like pessimistisk til den nyankomne konkurrenten. At velgere vendte seg til ekstreme partier mente Syse riktignok var et sykdomstegn, men han poengterte at han ikke fordømte velgerne.²¹⁵ I motsetning til Langslet mente Syse at Anders Langes Parti neppe utgjorde noen fare, men at de borgerlige partiene måtte ta til etterretning de faktorer som hadde ført til grobunnen for partiet.²¹⁶ Sammenlignet var altså Syse mer avslappet i forhold til Anders Langes Parti enn Lars Roar Langslet. Mens Langslet var mer klar på at trusselen fra Anders Langes Parti skulle tas på alvor, var Syse noe mer moderat i sin omtale, og fremstilte Anders Langes Parti mer som en midlertidig reaksjon fra velgerne.

---

²¹² St.tid. (1973-1974), s. 424

²¹³ St.tid. (1973-1974), s. 425

²¹⁴ St.tid. (1973-1974), s. 200

²¹⁵ St.tid. (1973-1974), s. 246

²¹⁶ St.tid. (1973-1974), s. 247

På sett og vis fikk både Syse og Langslet rett, da konkurrenten forsvant ut av Stortinget ved neste valg, men deretter kom tilbake igjen og ble et permanent innslag i norsk politikk.

Kåre Willochs oppfatning av Anders Langes Parti forandret seg imidlertid ikke i perioden 1973-1977. I periodens siste trontaledebatt hadde Willoch følgende å si om konkurrenten:

Norsk politikk har undergått store omskiftelser i de senere år. Ekstremistpartiene ALP og SV har svekket seg selv ved uoverveide disposisjoner og interne oppgjør, som ser ut til å være en historisk lov i denne typer partier.²¹⁷

Fra å bli omtalt som både ytterliggående og ansvarsløst i 1973, ble Anders Langes Parti i 1976 altså beskrevet av Willoch som et ekstremistparti. Som man kan se av utdraget virket Willoch tilfreds med at partiet selv hadde bidratt til sin svekkelse gjennom det han mente var uansvarlig politikk og oppgjør i egne rekker. På dette tidspunktet var det dessuten usikkert om Anders Langes Parti kom til å bli et vedvarende innslag i norsk politikk, og sitatet fra Willoch kan ses på som et slags farvel til konkurrenten på høyrefløyen.

Heller ikke etter stortingsvalget i 1985 mente Høyre at Fremskrittspartiets økonomiske politikk var ansvarlig. Anders Talleraas (H) hevdet at partiets politikk førte til utgiftsøkninger og at de nedskjæringsforslag partiet kom med var urealistiske.²¹⁸ Dessuten, mente Talleraas, var Fremskrittspartiets virke preget av ønsket av å protestere heller enn viljen til innflytelse.

Til slutt kom Talleraas med følgende oppfordring til Fremskrittspartiet:

Situasjonen ville være langt lettere om Fremskrittspartiet hadde vist vilje til realistisk samarbeid med den regjering de har uttalt at de dog støtter. Likevel, når tingene etter hvert har roet seg, regner jeg med at Fremskrittspartiet vil erkjenne at de er et ikke-sosialistisk parti og forholde seg i henhold til det.²¹⁹

Tolv år etter at konkurrenten på høyresiden kom inn på Stortinget for første gang var altså Høyres holdning til Fremskrittspartiets økonomiske politikk upåvirket. I likhet med Benkow og Willochs oppfordring i 1973 til Anders Langes Parti om å følge det de mente var en mer ansvarlig økonomisk politikk, så kom tolv år senere samme oppfordring fra Talleraas. Forskjellen var imidlertid at mens man i 1973 ikke behøvde å bekymre seg for annet enn at konkurrenten kunne friste velgerne på høyrefløyen i eget parti, så var situasjonen i 1985 betydelig mer komplisert. Høyre var i posisjon og Fremskrittspartiet i vippeposisjon.

---

²¹⁷ St.tid. (1976-1977), s. 153

²¹⁸ St.tid. (1985-1986), s. 273

²¹⁹ Ibid.

Samtidig er det interessant å sammenligne med hva Per-Kristian Foss (H) mente om Fremskrittspartiets økonomiske politikk i finansdebatten for 1989. Foss hevdet at det nå var større moderasjon i Fremskrittspartiet budsjett enn tidligere, og sa at han gjerne ville gi partiet en positiv attest på dette.²²⁰ Foss var dessuten fornøyd med at Fremskrittspartiet mente Syse-regjeringens skatteopplegg i hvert fall var bedre enn den avgåtte Brundtland-regjeringens.

Hvis vi ser de tre utdragene fra finansdebattene i 1973, 1985 og 1989 i sammenheng, så skjedde det altså tilsynelatende en endring i 1989. Med utgangspunkt i at Høyre ikke hadde behov for samarbeid med Fremskrittspartiet før etter stortingsvalget i 1985, så er det naturlig å tenke seg at endringen i hvordan man forholdt seg kom ved dette valget. Likevel kom ikke endringen angivelig før i 1989. Både i 1985 og 1989 var man avhengig av Fremskrittspartiet. Mellompartiene, og spesielt Senterpartiet, var på begge tidspunkt fiendtlig innstilt til å måtte forholde seg til Fremskrittspartiet. En forskjell mellom 1985 og 1989 var imidlertid at Kåre Willoch hadde gått ut av Stortinget i 1989. Kanskje hadde Willochs tilstedeværelse innvirkning på Høyres posisjonering. Riktignok må ikke uttalelsen fra Per-Kristian Foss overdrives. Foss sa at Fremskrittspartiet hadde vist større moderasjon enn tidligere. Dette kan ha vært en positiv ladet kommentar for å vise velvillighet fra et parti som satt i en regjering avhengig av Fremskrittspartiets velsignelse for å overleve. Endringen kan av den grunn ha vært av mer symbolsk betydning. Finansminister Arne Skauges (H) uttalelse senere i finansdebatten ser imidlertid ut til å forsterke inntrykket av at Foss egentlig kom med en symbolsk velvillighet på vegne av Høyre. Skauge uttalte at man gjerne skulle hatt en avtale med Fremskrittspartiet som forhindret påplussinger i budsjettet under avstemninger i Stortinget, men en slik avtale viste Skauge til at Fremskrittspartiet ikke ville godta, og derfor ble det vanskelig å lage en avtale med konkurrenten.²²¹ Selv om Skauge ikke direkte sa at Fremskrittspartiets økonomiske politikk var uansvarlig i denne uttalelsen, er det tydelig at Høyre heller ikke i 1989 var helt fornøyd med Fremskrittspartiets økonomiske politikk.

4.3 Konkurransforhold og høyredreining

Allerede tidlig i første periode ble det nye konkurransforholdet og en angivelig høyredreining i Høyres politikk temaer i blant annet trontaledebattene. Spesielt var opposisjonen interessert i å påpeke det man anså som at Høyre forsøkte å konkurrere med

---

²²⁰ St.tid. (1989-1990), s. 379

²²¹ St.tid. (1989-1990), s. 426

Anders Langes Parti (senere FRP), men også mellompartiene uttrykte sin bekymring for Høyres prioritering av konkurrenten på høyresiden. Konkurransforholdet mellom de to partiene, og den eventuelle høyredreiningen gikk på mange måter ut på det samme, og blir derfor behandlet sammen.

Under trontaledebatten for 1974, hadde det største sjokket rundt Anders Langes Partis inntreden i norsk politikk lagt seg, og de øvrige partier var derfor noe mindre interessert i å dedikere sin taletid til partiet. Oddvar Berrefjord (AP) spanderte likevel litt av sin tildelte tid på å kommentere forholdet mellom Høyre og Anders Langes Parti. Berrefjord hadde merket seg at Høyre var imot konsesjonslovgivningen som de øvrige ikke-sosialistiske partier, med unntak av Anders Langes Parti, hadde vedtatt.²²² Berrefjord spurte derfor Willoch om ikke også Høyre hadde måttet godta en tilsvarende konsesjonslovning hvis en samlingsregjering med de andre borgerlige partier hadde blitt dannet. Til slutt spurte Berrefjord om det egentlig var Høyres konkurranseforhold til Anders Langes Parti som lå til grunn for partiets økende fokus på å tjene det han definerte som «snevre grunneierinteresser».²²³ Willoch besvarte spørsmålet med at Høyres holdning til konsesjonslovgivningen hadde bakgrunn i partiets partiprogram og egen oppfatning.²²⁴

Berrefjord ville imidlertid ikke slippe konkurranseforholdet mellom Høyre og Anders Langes Parti, og hevdet mot slutten av trontaledebatten følgende:

[...] Høyre føler seg presset av konkurransen med Anders Langes parti. Partiet synes opptatt av å distansere seg fra de øvrige borgerlige partiene, og fargen synes å bli mørkere blå. Hr. Willoch og flere av Høyres talere [...] har vært opptatt av gjennom denne debatten å få tatt opp igjen den kamp som Høyre sammen med Anders Langes parti stod alene om når det gjaldt konsesjonslovene.²²⁵

Berrefjords konklusjon virker sannsynlig. At Høyre skulle føle behov for å distansere seg fra mellompartiene og markere egen politikk i en politisk situasjon hvor det ikke var grunnlag for en regjering utgått fra Høyre og mellompartiene, og det i tillegg hadde dukket opp en ny konkurrent som utfordret partiet på en politikk man i lang tid nærmest hadde vært enerådende over virker naturlig. Berrefjords partikollega, Ragnar Christiansen, kommenterte også det han

---

²²² St.tid. (1974-1975), s. 129

²²³ Ibid.

²²⁴ Ibid.

²²⁵ St.tid. (1974-1975), s. 307

anså som en høyredreining i Høyre som en mørkeblå konservatisme for å konkurrere med Anders Langes Parti, og som skapte større avstand mellom Høyre og mellompartiene.²²⁶

Fra Høyres potensielle samarbeidspartner, Kristelig Folkeparti, uttalte Odd With at han var forundret over at Willoch i trontaledebatten hadde prioritert «likvidering» av Anders Langes Parti i stede for å snakke mer om saker hvor mellompartiene og Høyre kunne ha funnet sammen.²²⁷ Kristelig Folkeparti var altså bekymret over Høyres prioritering av å konkurrere med ytterste høyre fløy i norsk politikk, enn å prioritere tilnærming til sentrum.

Da det nye Stortinget trådte sammen høsten 1981, hadde det foregående stortingsvalget brakt med seg flere markante endringer. For det første kunne Kåre Willoch med utgangspunkt i mandatene til Høyre, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet danne den første rene Høyre-regjeringen siden 1928. For det andre kunne Fremskrittspartiet glede seg over å være tilbake på Stortinget etter fire år uten representasjon. Nylig avgåtte statsminister Gro Harlem Brundtland benyttet anledningen trontaledebatten ga til å reflektere over det hun mente var Høyre-regjeringens nye profil sammenlignet med Borten-regjeringen. Brundtland hevdet at Willochs rene Høyre-regjering var noe nytt, og at man kunne se en tydelig høyredreining i politikken.²²⁸ Man kan argumentere for at Brundtlands karakteristikk av Høyre-regjeringens politikk var taktisk begrunnet, at Arbeiderpartiet var tjent med et inntrykk av at Høyre var gått mer til høyre. Samtidig er det ikke så unaturlig at en ren Høyre-regjering frontet mer høyrepolitikk enn samarbeidsregjeringen Borten, hvor i tillegg til Høyre både Senterpartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre var delaktige. Riktignok var Høyre i 1981 likevel avhengig av to mellompartier, Senterpartiet og Kristelig Folkeparti, for å sikre flertall i Stortinget for regjeringens politikk. Derfor må det ha vært en balansegang i Høyre-regjeringens politiske utspill. Man kunne kanskje gå noe lenger til høyre i utspillene siden de to støttepartiene ikke var medlemmer av regjeringen, men samtidig kunne man ikke gå så langt til høyre at man skremte bort Senterpartiet og Kristelig Folkeparti.

Fremskrittspartiets formann Carl I. Hagen virket positivt innstilt til Høyre-regjeringen under trontaledebatten. Regjeringserklæringen var han imidlertid ikke like positivt innstilt til, men senere uttalelser fra Høyre om politiske synspunkter innenfor borettslag, eiendomsrett og boligpolitikk, samt et forslag, som ifølge Hagen Fremskrittspartiet hadde krevd tidligere, om

---

²²⁶ St.tid. (1974-1975), s. 312

²²⁷ St.tid. (1974-1975), s. 279

²²⁸ St.tid. (1981-1982), s. 109

fullt fradrag for utgifter til pass av barn falt i smak hos partiformannen, og han uttalte at partiet kunne støtte Høyre i dette.²²⁹ Carl I. Hagen sammenlignet i likhet med Brundtland også den nye Høyre-regjeringen med Borten-regjeringen. Han påpekte at regjeringen enten måtte ha støtte fra mellompartiene eller Arbeiderpartiet i Stortinget, og han anbefalte Høyre å forsøke få flertall for sin politikk gjennom samarbeidsforhandlinger og kompromissløsninger i Stortinget, slik at man kunne få vite hva Høyre egentlig ønsket å gjennomføre hvis de hadde hatt flertall alene.²³⁰ Dette i motsetning til i Borten-regjeringen, hvor mange fra Høyre var skuffet over at man ikke fikk lagt frem forslag om Høyre-politikk på grunn av uenighet med mellompartiene, sa Hagen.

Høyres Jo Benkow svarte at han var enig med Hagen i at den endelige avgjørelsen av politiske forlik skulle foregå i Stortinget, uten å gå nærmere inn på Hagens oppfordring om at Høyre skulle bruke Stortinget som utstillingsvindu for sine egne politiske meninger, uberørt av mellompartiene.²³¹ Det kan altså virke som om Benkow sa seg hjertens enig i selvfølgeligheten av at de politiske forlikene skulle formelt inngås i Stortinget, men unngikk å besvare den mer kontroversielle delen av Hagens forslag, nemlig å vise for offentligheten hva som var Høyres ønske og hva som ble resultatet etter at mellompartiene Senterpartiet og Kristelig Folkeparti hadde fått sitt. På en annen side kan man argumentere for at Jo Benkow ikke kunne svart noe annet enn unnvikende på Hagens forslag uten å hisse på seg enten Senterpartiet og Kristelig Folkeparti på den ene siden, eller å gi Fremskrittspartiet unødvendig blod på tann på den andre siden. De to mellompartiene hadde sittet i sonderinger med Høyre før valgene i både 1977 og 1981, og var støttepartier i Stortinget som Høyre var forpliktet til å blidgjøre. Hadde Benkow heller valgt å være avvisende til Hagens forslag kunne man tenke seg at det ville slått tilbake på Høyre senere ved velgerlekkasje av skuffede velgere på høyresiden i Høyre som ville rømme over til Fremskrittspartiet. Høyre stod bokstavelig talt med det ene benet hos mellompartiene og det andre benet hos Fremskrittspartiet, og måtte forsøke ikke å trække mellompartiene på bena, samtidig som de måtte vokte seg for å gi Fremskrittspartiet eiendomsrett til politikken på høyrefløyen i partiet. Om sistnevnte kommenterte for øvrig Benkow at han syntes det var freidig av

---

²²⁹ St.tid. (1981-1982), s. 120

²³⁰ Ibid.

²³¹ Ibid.

Fremskrittspartiet å påberope seg gamle høyresaker som om det var egne lagde politiske løsninger.²³²

Selv om Benkow nok ikke mente gamle høyresaker på akkurat denne måten, så sa Gunnar Berge (AP) seg enig i at den nye Høyre-regjeringen ikke kom med ny politikk, men snarere tvert imot gammel politikk pakket inn som ny, og han var naturlig nok tvilende til om det var til det bedre.²³³ Videre hevdet Berge at Høyre og Fremskrittspartiets fremgang ved valget var et uttrykk for egoisme og misnøye.²³⁴ Berge mente at det ved valget var blitt en endring i den store graden av enighet som hadde hersket i norsk politikk i etterkrigstiden, og at Høyre hadde distansert seg fra den felles konsensus som hadde rådet mellom dem og Arbeiderpartiet. Deretter antydte han om dette kunne skyldes en endring, og stilte seg spørrende til hvor lenge mellompartiene i så fall ville være med på denne endringen.²³⁵ Endringen Berge antydte er med stor sannsynlighet at Høyre hadde beveget seg vekk fra sentrum og mot høyresiden. Det er en interessant betraktning Berge gjorde seg med tanke på hvor langt mellompartiene ville være villige til å strekke seg etter et Høyre som tilsynelatende beveget seg lenger til høyre politisk, og hvilke følger det ville få.

Kjell Magne Bondevik (KrF) kommenterte i debatten at Fremskrittspartiets comeback på Stortinget etter hans mening ikke var noe fremskritt, men han regnet med at siden man ikke var avhengig av Fremskrittspartiet, så ville det ikke ha noen betydning for Høyre-regjeringens eller Stortingsflertallets politikk.²³⁶ Bondevik, som representant for ett av støttepartiene, tok altså en noe annen tilnærming til Fremskrittspartiet enn Berge fra Arbeiderpartiet. Bondevik påpekte at Fremskrittspartiet var overflødig og at partiet ikke ville få innflytelse over politikken. Bondevik dempet med andre ord påstanden om at Høyre hadde beveget seg til høyre i politikken. At Fremskrittspartiet ikke hadde stor innflytelse i perioden stemmer godt med Willochs syn, som ble nevnt tidligere. Samtidig tok ikke Bondevik høyde for at Fremskrittspartiet kanskje hadde påvirkningskraft på Høyre før valget. At Høyre ble tvunget eller inspirert til en høyredreining i sin politikk for å tette igjen mulig velgerflukt til Fremskrittspartiet. Kanskje hadde Bondevik gjort seg tanker rundt dette, men av taktiske

---

²³² St.tid. (1981-1982), s. 120

²³³ St.tid. (1981-1982), s. 121

²³⁴ Ibid.

²³⁵ Ibid.

²³⁶ St.tid. (1981-1982), s. 125

hensyn valgte å tone dette ned i sitt innlegg for å skape harmoni mellom Høyre-regjeringen og støttepartiene.

Carl I. Hagen anerkjente altså at regjeringsforhandlingene hadde ført til en ren Høyre-regjering, som han mente ville føre den minst skadelige politikken av de realistiske alternativene.²³⁷ Hagen sa imidlertid flere ganger i debatten at Høyre ikke kunne gjemme seg bak mellompartiene, men måtte kjempe for sin egen politikk. Dette kan på den ene siden ha vært en velmenende oppfordring fra Hagen fordi han oppriktig ønsket å se hvor nært eller langt fra hverandre Høyre og Fremskrittspartiet lå. På den andre siden er det lett å tenke seg at dette var taktisk for senere å kunne poengtere overfor velgerne at Høyre hadde latt seg presse av Senterpartiet og Kristelig Folkeparti, og dermed hadde skuffet den delen av sine velgere som var på høyresiden i Høyre, for i neste omgang at Fremskrittspartiet kunne kapitalisere på dette ved neste valg.

Hagen advarte dessuten Høyre med at Fremskrittspartiet ville følge nøye med på om Høyre-regjeringen holdt sine løfter fra valgkampen og opposisjonstiden, men samtidig sa han at partiet var innstilt på et saklig samarbeid med den påtroppende regjeringen.²³⁸ Carl I. Hagens tale bar med andre ord preg av tilsynelatende både samarbeidsvilje og advarsel om ettersyn fra Fremskrittspartiet i opposisjon.

Statsminister Kåre Willoch minnet på sin side Stortinget om at valgresultatet ikke hadde gitt Høyre flertall, og at regjeringen derfor måtte søke samarbeid med andre partier.²³⁹ Willoch fremholdt at siden det ikke forelå et rent flertall, måtte man være forberedt på politiske kompromisser, men at man samtidig skulle være seg bevisst forskjellen mellom kompromissvilje og holdningsløshet. Dessuten kunne ikke en regjering føre demonstrasjonspolitikkk påpekte han.²⁴⁰ Det ser ut til at Willochs formaninger var, i hvert fall delvis, myntet på Carl I. Hagens tidligere oppfordringer til Høyre. Willoch konstaterte at regjeringen ønsket å samarbeide, og da i første rekke med støttepartiene, og deretter med de øvrige partiene på Stortinget.²⁴¹ Med dette gikk Willoch langt på vei imot Hagens ønske om at Høyre-regjeringen skulle forhandle åpent i Stortinget med de andre partiene for å oppnå

---

²³⁷ St.tid. (1981-1982), s. 151

²³⁸ St.tid. (1981-1982), s. 152

²³⁹ St.tid. (1981-1982), s. 188

²⁴⁰ Ibid.

²⁴¹ Ibid.

flertall for politiske løsninger. Med tanke på at regjeringsforhandlingene hadde munnet ut i en samarbeidsavtale mellom Høyre og støttepartiene Senterpartiet og Kristelig Folkeparti, så kan Willochs konstatering neppe ha kommet overraskende på de øvrige partier, inkludert Hagen og Fremskrittspartiet.

En interessant uttalelse fra Willoch i debatten om posisjoneringen overfor Fremskrittspartiet kom i forbindelse med Hagens kritikk av regjeringserklæringens innhold. Willoch sa at man gjerne kunne ha tatt med mye mer i regjeringserklæringen, men at man da hadde brutt med parlamentariske skikker og at Hagens kritikk så ut til å bygge på et ønske om å ta alt regjeringen foretok seg i verste mening, men at regjeringen ville ha tatt det til etterretning uten at det hadde fått noen praktisk betydning for deres politiske virke.²⁴² Willoch viste altså her til at Fremskrittspartiet var overflødig for regjeringen og uten påvirkningskraft.

Arbeiderpartiets inntrykk av høyredreining i Høyres politikk fortsatte også etter Willoch-regjeringens avgang i 1986. I trontaledebatten for 1987 var Arbeiderpartiets påstander om at Høyre beveget seg til høyre tilbake. Arve Berg (AP) kommenterte i debatten at Høyre i opposisjon gikk inn for salg av eierinteresser i statsbedrifter, og dette mente han måtte «[...] ses på som en direkte følge av at Høyre føler seg fristilt fra mellompartiene, og at partiet føler seg presset av Fremskrittspartiet. Høyre er altså på full fart mot høyre.»²⁴³

Statsminister Gro Harlem Brundtland kommenterte i likhet med sin partikollega hvordan Høyre forholdt seg til Fremskrittspartiet. Brundtland mente at det hele var et spørsmål om hvor langt Høyre ville la seg påvirke av Fremskrittspartiet i tiden fremover, og hun hevdet at Høyre hadde fristilt seg fra mellompartiene og unnlot å krangle med Fremskrittspartiet.²⁴⁴

Liv Aasen (AP) hevdet i debatten at Høyre som nå var ute av «samboerforholdet» med mellompartiet kanskje var på vei inn i et nytt «samboerforhold» med et parti som stod til høyre for Høyre.²⁴⁵ Inger Lise Gjerv (AP) ser ut til å ha delt disse oppfatningene. Gjerv mente at avstanden mellom Høyre og Senterpartiet var blitt større, og hun trodde det kom av at Høyre nærmet seg Fremskrittspartiet.²⁴⁶

---

²⁴² St.tid. (1981-1982), s. 192-193

²⁴³ St.tid. (1987-1988), s. 179

²⁴⁴ St.tid. (1987-1988), s. 210

²⁴⁵ St.tid. (1987-1988), s. 228

²⁴⁶ St.tid. (1987-1988), s. 251

Et annet tema som hører til under konkurranse og høyredreining er spørsmålet om Høyres manglende oppgjør eller «holmgang» med konkurrenten Fremskrittspartiet. Allerede i trontaledebatten for 1973 avfeide Syse behovet for en «holmgang med de ekstreme».²⁴⁷ Det manglende oppgjøret med konkurrenten på høyrefløyen skulle vise seg å bli et vedvarende problem for Høyre i lang tid.

I 1983 fikk det manglende oppgjøret ny aktualitet, da Einar Førde (AP) viste til en artikkel i Aftenposten som hadde referert fra et nylig uttalelse fra Høyres sentralstyre- og gruppemøte, hvor partiet uttalte at man skulle vinne tilbake tapte velgere fra Arbeiderpartiet ved en bred ideologisk holmgang, og et sak-til-sak oppgjør med Fremskrittspartiet.²⁴⁸ Førde reagerte på at Høyre ikke ønsket en «bred ideologisk holmgang» med sin konkurrent på høyrefløyen, da det ifølge ham hadde vært flere Høyrefolk som etterspurte et slikt oppgjør med Fremskrittspartiet.²⁴⁹ Førde reflekterte deretter over om det han kalte «silkefront» overfor Fremskrittspartiet var riktig strategi av Høyre for å ta oppgjør med det han definerte som «hardaste og kaldaste» som hadde dukket opp i norsk politikk.²⁵⁰ Enda mer interessant mente Førde det ville bli å se hvordan Senterpartiet og Kristelig Folkeparti, som nå hadde tilsluttet seg Willoch-regjeringen og som hadde tatt klar ideologisk avstand til Fremskrittspartiet, ville reagere på Høyres strategi mot konkurrenten på høyrefløyen.²⁵¹

Ovenfor ser man et eksempel på at Arbeiderpartiet flittig kringkastet Høyres problematiske forhold til Fremskrittspartiet. De kritiserte Høyre for ikke å ta et ordentlig oppgjør med konkurrenten, og samtidig la de et press på mellompartiene til hvordan disse skulle takle krisen. Høyres stillhet kan kanskje tolkes som unnvikelse, men samtidig kan man spørre hvilket spillerom Høyre egentlig hadde. Tok de ideologisk oppgjør med Fremskrittspartiet, så risikerte de sannsynligvis å skyve en del skuffede velgere rett i fanget på Carl I. Hagen, og hadde de valgt å konkurrere på Fremskrittspartiets premisser, ville sannsynligvis samarbeidet med mellompartiene blitt ødelagt, samt at en del moderate høyrevelgere hadde lekket til venstre.

---

²⁴⁷ St.tid. (1973-1974), s. 247

²⁴⁸ St.tid. (1983-1984), s. 126

²⁴⁹ St.tid. (1983-1984), s. 127

²⁵⁰ Ibid.

²⁵¹ St.tid. (1983-1984), s. 127

Carl I. Hagen tok oppfordringen om et ideologisk oppgjør og presenterte sin oppfatning av Fremskrittspartiets ideologi for forsamlingen.²⁵² Det er interessant å merke seg Kaci Kullmann Fives (H) replikk på Hagens «ideologiske oppgjør». Kullmann Five bemerket kun Hagens ideologiske innlegg, men valgte likevel å gå direkte over til et direkte saksspørsmål.²⁵³ Dette var i tråd med artikkelen fra Aftenposten som Einar Førde hadde omtalt, at Høyre valgte et «sak-til-sak»-oppgjør med Fremskrittspartiet, som ble nevnt tidligere. Hagen beklaget senere også at Høyre hadde tatt med Senterpartiet og Kristelig Folkeparti i regjering, og til høyresiden i Høyre sa han følgende:

Når skal det gå opp for de av Høyres representanter som står for en annen politikk, at de også er nødt til å begynne å si fra, at de også må være talsmenn for det de tror på, og ikke tillate at andre gjør noe som de selv ikke tør å være med på?²⁵⁴

Carl I. Hagen prøvde altså å få høyresiden i Høyre til å ta et oppgjør med den mer moderate linjen i partiet. Om dette var for å gjøre samarbeid mellom Høyre og Fremskrittspartiet mer aktuelt, eller om Hagen ønsket å skape indre uroligheter i Høyre utfra konkurransehensyn er et annet spørsmål.

4.4 Motsatt dreining

Det var i stor grad opposisjonen på venstresiden som var interessert i å påpeke Høyres høyredreining i politikken, som et resultat av konkurranseforholdet mellom Høyre og Fremskrittspartiet. Samtidig var det på Stortinget delte oppfatninger om Høyres dreining i politikken. Fremskrittspartiet hevdet at Høyre hadde dreiet andre veien. Denne kritikken hadde vedvart siden før opprettelsen av Anders Langes Parti i 1973, og som nevnt tidligere en av årsakene til at konkurrenten på høyresiden fikk fotfeste i norsk politikk.

I 1982 etterlyste Carl I. Hagen mer fokus på partienes egen ideologi, og hevdet at Fremskrittspartiet var et liberalistisk markedsøkonomisk parti. Dessuten viste han til «en tidligere ivrig høyremann» som hadde uttalt at forskjellene mellom demokratisk sosialisme og moderne konservatisme hadde blitt visket ut.²⁵⁵ Dette er et eksempel på at Fremskrittspartiet forsøkte å forsterke inntrykket av at det ikke var store forskjeller mellom

---

²⁵² St.tid. (1983-1984), s. 154

²⁵³ St.tid. (1983-1984), s. 156-157

²⁵⁴ St.tid. (1983-1984), s. 287

²⁵⁵ St.tid. (1982-1983), s. 186

Høyre og Arbeiderpartiet. Dette er interessant sett i sammenheng med Arbeiderpartiets påstand om at Høyre hadde beveget seg til høyre, eller nærmere Fremskrittspartiet. Konkurrenten på høyrefløyen påstod altså det motsatte. Disse motstridende oppfatningene må selvsagt ses i sammenheng med partienes egen interesse av å forsterke et bilde av at Høyre hadde beveget seg i den ene eller andre retningen. Sett ut fra den realpolitiske situasjonen i 1982, så måtte Høyre uansett forholde seg til mellompartiene som var det parlamentariske grunnlaget til regjeringen. Selv om Høyre nok kunne føre en renere Høyre-politikk siden det fortsatt var en Høyre-regjering, så måtte man altså vinne oppslutning for sine forslag hos det politiske sentrum.

I samme trontaledebatt hevdet Carl I. Hagen dessuten at Høyre hadde løpt fra sine løfter om skattelette som hadde blitt proklamert i valgkampen.²⁵⁶ Løfter hadde ifølge Hagen blitt til målsetting, og han spurte statsministeren om Høyre ikke lenger tok sitt skatteløfte alvorlig. Til dette svarte Willoch at Høyre på ingen måte hadde gitt opp sitt program, men at man på grunn av den økonomiske situasjonen måtte bruke lenger tid enn man tidligere hadde trodd, og at Hagens påstand falt på sin egen urimelighet.²⁵⁷ Hagen fulgte her opp sitt løfte fra forrige trontaledebatt hvor han lovet å følge med og si ifra når det så ut til at regjeringen ikke fulgte opp sine løfter fra opposisjonstiden og valgkampen. At et opposisjonsparti, som Fremskrittspartiet var, ønsket å arrestere regjeringen på valgløfter de to partier var enige i, og som Fremskrittspartiet mente var blitt brutt, er forståelig ut fra partiets egeninteresse. Fisker man i samme velgermasse er det naturlig at et opposisjonsparti forsøker å diskreditere konkurrentens handlekraft.

Arbeiderpartiet definerte imidlertid heller ikke Høyres politikk utelukkende som høyredreining. Trontaledebattene inneholder flere eksempler på at opposisjonspartiet hevdet at Høyre hadde blitt dreiet i motsatt retning.

Kjell Magne Fredheim (AP) kommenterte i trontaledebatten for 1983, hvor man nettopp hadde hatt lokalvalg, at Høyre mistet velgere både til venstre og høyre, og at det ikke overrasket ham at en tredjedel av partiets velgere hadde Fremskrittspartiet som sitt andrevalg.²⁵⁸ Fredheim la deretter til at samarbeidet med Senterpartiet og Kristelig

---

²⁵⁶ St.tid. (1982-1983), s. 238

²⁵⁷ Ibid.

²⁵⁸ St.tid. (1983-1984), s. 138

Folkeparti gjorde det vanskelig for Høyre å kunne markere seg i politiske hjertesaker hvor Høyre og Fremskrittspartiet kjempet om de samme velgerne.

Guttorm Hansen (AP) hevdet at det nylig overståtte valget hadde vært en reaksjon på en politikk som ikke svarte til mange av høyrevelgernes forventninger.²⁵⁹ Hansen mente at de velgerne Høyre hadde mistet til Fremskrittspartiet fordi «Høyre ikke var nok høyre for dem» måtte partiet selv ta kritikk for.²⁶⁰

Under trontaledebatten for 1985 hadde også Gro Harlem Brundtland skiftet syn på hvilken vei Høyres politikk ble dreiet. Brundtland sa at den politiske situasjonen som hadde oppstått var unik, og hun mente at Willoch-regjeringens dilemma var at den forsøkte å være en sentrumsregjering som forlangte støtte fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti og ikke fra Fremskrittspartiet, som på sin side hadde valgt regjeringens side.²⁶¹ Det er interessant å merke seg Brundtlands refleksjon rundt Willoch-regjeringen som forlangte støtte fra Arbeiderpartiet i stede for fra et parti som ønsket å gi sin støtte. Brundtlands tolkning av den politiske situasjonen ser ut til å være korrekt, da Willoch i sine memoarer som nevnt tidligere forsøkte å få til en avtale med Arbeiderpartiet. At Willoch-regjeringen opptrådte som en sentrumsregjering kan forstås ut fra mellomspartiernes forakt for Fremskrittspartiet.

Samtidig må man ikke glemme at Willoch-regjeringen, som vi har sett i tidligere utdrag fra debattene, var blitt beskyldt for å dra politikken i mer mørkeblå retning. Arbeiderpartiet hevdet altså til tider å se en høyredreining i Høyres politikk, men etter hvert ble det også hevdet fra Arbeiderpartiet at Willoch-regjeringen forsøkte å gi sin politikk en sentrumsprofil.

Disse motstridende oppfatningene om Høyre i Arbeiderpartiet behøver ikke nødvendigvis å være motsetninger. For det første må man huske på at Willoch-regjeringen fra 1981-1983 var en ren Høyre-regjering, som hadde anledning til å fremme mer høyrepolitiske forslag så lenge man likevel kom til enighet med mellompartiene. Etter 1983 var Willoch-regjeringen en sentrum/høyre-regjering som måtte forsøke å komme til indre enighet. At det var et politisk profilskifte mellom disse to forskjellige politiske situasjonene er derfor mulig. For det andre så er det også mulig at Arbeiderpartiets høyredreiningskritikk av Høyre kan forsvares ved at Høyre presset sentrums/høyre-regjeringen mot høyre i politikken. Dette siste

---

²⁵⁹ St.tid. (1983-1984), s. 206

²⁶⁰ Ibid.

²⁶¹ St.tid. (1985-1986), s. 196

argumentet passer imidlertid dårlig med Brundtlands inntrykk av at regjeringen anno 1985 forsøkte å føre sentrumpolitikk.

Hanna Kvanmo oppsummerte i 1984 Sosialistisk Venstrepartis inntrykk av de siste årene med borgerlig styre. Om Høyres politikk sa hun at det verken var sosialdemokratisk som Carl I. Hagen påstod, ei heller hadde Høyre ført en politikk som lignet på Hagens, og det var heller ikke ren sentrumpolitikk som var blitt ført, ifølge Kvanmo.²⁶² Kvanmos refleksjon rundt Høyres politikk er interessant å merke seg siden hun oppsummerte de forskjellige stemplene Høyre hadde fått, samtidig som hun konkluderte med at det etter hennes mening var verken eller.

4.5 Samarbeid

Høyre hadde som sagt intet behov for å samarbeide med Fremskrittspartiet før etter valget i 1985. Til tross for fraværet av behov for samarbeid, så måtte Høyre allerede fra 1973 forholde seg til at de to partiene kjempet om en del av de samme velgerne, og selv om behovet for samarbeid var fraværende frem til 1985, så måtte Høyre blant annet til en viss grad forholde seg til samarbeidsspørsmålet i tilfelle det skulle bli nødvendig. Illustrerende eksempler på dette har blitt belyst i det tredje kapittelet. Uttalelser fra Høyre før valget i 1973 om at samarbeid med Anders Langes Parti ikke var aktuelt, saken om Norsk Brændselolje A/S hvor Høyre stemte med Anders Langes Partis forslag om å forkaste regjeringens proposisjon og Willochs innrømmelse om at de borgerlige partiene ikke hadde noen avklaring på hva man skulle gjøre hvis Fremskrittspartiet endte i vippeposisjon etter stortingsvalget i 1981 er noen eksempler på hvordan Høyre forholdt seg til samarbeidsspørsmålet.

Allerede under trontaledebatten i 1973 ser man et eksempel på hvordan Høyre forholdt seg til den nyankomne konkurrenten Anders Langes Parti i politiske spørsmål hvor man hadde felles interesser. Begge partier ønsket primært en borgerlig regjering, og Anders Lange benyttet på sin side i trontaledebatten til å fremsette et mistillitsforslag mot Brattelis regjering, med begrunnelsen at regjeringen ikke hadde en tilfredsstillende skattepolitisk løsning.²⁶³ Kåre Willoch sa imidlertid at Høyre ikke ville støtte Langes mistillitsforslag med den begrunnelse

---

²⁶² St.tid. (1984-1985), s. 195

²⁶³ St.tid. (1973-1974), s. 153

at partiet ikke kunne være med på et mistillitsforslag mot Bratteli-regjeringen på grunnlag av et skatteforslag som regjeringen ikke hadde fått foreslått enda.²⁶⁴

Anders Lange ble imidlertid ikke overrasket over avslaget fra Kåre Willoch om å bidra til å felle Bratteli-regjeringen. Han ikke hadde regnet med at Høyre, som ifølge Lange var strengt ledet av Willoch, ville ha lyst til å stemme med Anders Langes Parti.²⁶⁵ Ifølge Lange stemte altså ikke Høyre med Anders Langes Parti fordi de ikke hadde lyst, mens Willoch la vekt på at man ikke kunne vedta mistillit mot et forslag regjeringen ikke hadde fått anledning til å legge frem enda. Det ser ut til at Lange var av den oppfatning at Høyre lot personlige forhold komme i veien for felles politiske målsettinger, mens Willoch var av den oppfatning at grunnlaget man fremmet forslag om mistillit på var feil.

Et eksempel fra tiden før Willoch-regjeringen hadde behov for å samarbeide med Fremskrittspartiet, og som illustrerer hvordan Høyre forholdt seg til samarbeidsspørsmålet i forhold til konkurrenten er fra trontaledebatten for 1982, ett år inn i Willoch-regjeringens levetid og mens den fortsatt var en ren Høyre-regjering.

I debatten hevdet Carl I. Hagen at Kåre Willoch hadde bekreftet at råd ikke lenger ble vurdert ut fra innhold, men fra hvor rådene kom fra.²⁶⁶ Willoch bestred Hagens påstand, og la til at rådene ble vurdert ut fra det saklige innholdet, noe som hadde ført regjeringen til den konklusjon at for tiden kom de gode rådene fra mellompartiene.²⁶⁷ Dette var et eksempel på at Fremskrittspartiet forsøkte å skape et inntrykk av at det var viktigere for Høyre hvem som fremmet et forslag enn hva forslagets innhold var. Som vi så i perioden 1973-1977, hvor Høyre var fristilt i opposisjon, så hadde Willoch med flere anledninger stemt sammen med Hagen. Blant annet kan nevnes Hagens «resirkulerte» høyreforslag, som Willoch sa han gjerne stemte med, og senere også Norsk Brændselolje A/S, hvor Willoch så seg nødt til å stemme for Gjems-Onstads forslag. Man kan spørre hvorfor en ren Høyre-regjering plutselig skulle bli kresen og se mer på forslagsstiller enn sakens innhold. Et argument er at regjeringen kanskje ikke var enig i forslaget, eller at regjeringen stod for et mer moderat forslag som lå nærmere mellompartiene. Et annet argument kan være at man tross alt hadde hatt regjeringssonderinger med Senterpartiet og Kristelig Folkeparti, som hadde munnet ut i

---

²⁶⁴ St.tid. (1973-1974), s. 255

²⁶⁵ St.tid. (1973-1974), s. 283

²⁶⁶ St.tid. (1982-1983), s. 237

²⁶⁷ St.tid. (1982-1983), s. 238

en ren Høyre-regjering med parlamentarisk grunnlag i de to støttepartiene, og at det derfor var naturlig å forsøke få til et kompromiss med disse da de tross alt var garantistene for regjeringens eksistens. Dette støttes i tillegg av Willochs uttalelse under trontaledebatten i 1981, som ble nevnt tidligere, hvor han gjorde det klart at regjeringen først og fremst ville forsøke å få til kompromiss hos sine støttepartier.

Mellompartiene Senterpartiet og Kristelig Folkeparti hadde allerede fra starten av vært fiendtlig innstilt til et hvilket som helst forpliktende samkvem med Fremskrittspartiet. Kristelig Folkeparti hadde, som nevnt tidligere, uttrykt sin skepsis til Høyres angivelige prioriterte ”likvidasjon” av Anders Langes Parti i 1974. Etter lokalvalget i 1983 var ikke Kristelig Folkepartis skepsis til Fremskrittspartiet blitt noe mindre, og Kristelig Folkepartis reaksjon på Fremskrittspartiets fremgang var ifølge Harald Synnes at den måtte tas alvorlig, og at Kristelig Folkeparti forventet at andre ansvarlige partier ville gjøre det samme.²⁶⁸ Partikollega Kjell Magne Bondevik uttalte dessuten at Fremskrittspartiet ikke var en naturlig samarbeidspartner for Kristelig Folkeparti, da det ideologisk og politisk var for stor avstand, og han fremholdt at det var blant de øvrige ikke-sosialistiske partiene at et samarbeid var naturlig for Kristelig Folkeparti.²⁶⁹

Senterpartiet var heller ikke positivt innstilt til Fremskrittspartiets fremgang i lokalvalget, og Johan Buttedahl (SP) uttalte at Fremskrittspartiets valgresultat var en utfordring for samtlige av de øvrige partier, og at Senterpartiet hadde advart mot Fremskrittspartiets politikk lenge, og ville fortsette å møte partiets politikk åpent i både Storting og lokale forum.²⁷⁰

I 1985 hadde imidlertid den politiske situasjonen endret seg. Regjeringen hadde kun ikke-sosialistisk flertall iberegnet Fremskrittspartiets mandater, og Høyre var følgelig mer interessert i samarbeid. Denne plutselige lysten til å samarbeide utenfor det alliansen Høyre og mellompartiene ga seg tilkjenne allerede i Jan P. Syses innlegg i trontaledebatten samme høst.

Jan P. Syse var av den oppfatning at Willoch-regjeringen på nytt hadde fått velgernes tillit på bakgrunn av valgresultatet, og at mindretallsregjeringer på ingen måte var et ukjent

---

²⁶⁸ St.tid. (1983-1984), s. 132

²⁶⁹ St.tid. (1983-1984), s. 211

²⁷⁰ St.tid. (1983-1984), s. 139

fenomen.²⁷¹ Videre spådde Syse at stortingsperioden 1985-1989 lå an til å bli en stabil periode for den sittende regjeringen, hvor man inviterte samtlige partier på Stortinget til et saklig og åpent samarbeid.²⁷² Om Syse selv trodde på sine spådommer, eller om det egentlig var snakk om ren ønsketenkning er en annen sak. Likevel kom altså en av Høyres fremste tillitsmenn på Stortinget med en åpen invitasjon til samarbeid. Syse la i tillegg vekt på at dette samarbeide, på grunn av de utfordringer Norge stod overfor, måtte gå på tvers av tradisjonelle partigrenser og tidligere skillelinjer.²⁷³ Her kan det tenkes at Syse siktet til flere politiske situasjoner. På den ene siden kan det ha vært myntet på at Arbeiderpartiet måtte belage seg på å støtte regjeringen i visse situasjoner. På den andre siden kan det ha vært myntet på Fremskrittspartiet. At konkurrenten på ytterste høyre fløy måtte finne seg i å støtte regjeringen for å sikre en fortsatt ikke-sosialistisk regjering i Norge. Samtidig kan Syses oppfordring ha vært rettet mot de to mellompartiene Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, som var del av Willoch-regjeringen og som hadde tatt avstand fra ethvert forpliktende samarbeid med Fremskrittspartiet. Det er sannsynlig å tenke at Syses oppfordring var formulert slik at den traff samtlige av disse aktørene.

Mellompartienes reaksjon på at regjeringen nå måtte forholde seg til Fremskrittspartiet er interessant å merke seg. Kristelig Folkepartis Harald Synnes mente at det ikke var politisk grunnlag for å etablere systematisk samarbeid med partiet på høyrefløyen.²⁷⁴ Til det var den politiske avstanden for stor. Også partikollega Kjell Magne Bondevik understreket at samarbeid mellom Kristelig Folkeparti og Fremskrittspartiet ikke var naturlig ut fra de politiske forutsetningene.²⁷⁵ Svaret fra Kristelig Folkeparti var med andre ord nærmest en reprise fra forrige stortingsperiode.

I likhet med Kristelig Folkeparti var heller ikke Senterpartiet spesielt begeistret for avhengigheten til Fremskrittspartiet. Johan Buttedahl, kommenterte at Senterpartiets holdning til Fremskrittspartiet var den samme som før valget, og at de to partiene ut fra grunnsyn og politikk var så totalt forskjellige at man ikke kunne føre politiske forhandlinger med

---

²⁷¹ St.tid. (1985-1986), s. 58

²⁷² St.tid. (1985-1986), s. 58-59

²⁷³ St.tid. (1985-1986), s. 59

²⁷⁴ St.tid. (1985-1986), s. 68-69

²⁷⁵ St.tid. (1985-1986), s. 148

Fremskrittspartiet.²⁷⁶ Likevel la Buttedahl til at man kunne ha et vanlig forhold til Fremskrittspartiet i Stortinget, slik som man hadde overfor samtlige politiske partier.

Fremskrittspartiet var naturlig nok også interessert i samarbeidsspørsmålet etter at de hadde kommet i vippeposisjon. Carl I. Hagen ville gjerne høre statsministerens tanker om hva han forventet av Fremskrittspartiet fremtreden når de tre regjeringspartiene ikke ønsket å samarbeide med partiet.²⁷⁷ Willoch's svar var at foruten ordinært samarbeid i komiteene, så henviste han til den parlamentariske lederen Syses kommentar om kontakt og samarbeid, som han for øvrig var enig i.²⁷⁸

Vararepresentant for Fremskrittspartiet, Hans J. Røsjorde, kom med sin tolkning over Willoch-regjeringens fremtreden overfor Fremskrittspartiet. Først viste Røsjorde til regjeringens uttalelse om at den valgte å regjere videre på bakgrunn av valgresultatet, samt at den oppfordret alle partiene i Stortinget til konstruktivt samarbeid. Dernest viste Røsjorde til at regjeringspartnerne gikk langt i å forsikre at Fremskrittspartiet ikke skulle få innflytelse. Dette tolket Røsjorde som at man sendte ut invitasjoner til fest, for deretter å jage bort gjestene når de dukket opp utenfor lokalet med innbydelsen.²⁷⁹ I tillegg til en humoristisk fremstilling av Willoch-regjeringens behandling av Fremskrittspartiet, er det interessant å merke seg Røsjordes kommentar som etterfulgte, at en slik praksis førte til at det ikke fristet å ta i mot nye innbydelser senere.

Til tross for at Willoch-regjeringen var avhengig av Fremskrittspartiets mandater²⁸⁰ for å kunne regjere videre, så hadde man ikke nærmet seg partiet da det gjaldt samarbeid. Riktignok inngikk regjeringen og Fremskrittspartiet et budsjettforlik like før jul i 1985, men samarbeidsspørsmålet mellom Fremskrittspartiet og de tre partiene i Willoch-regjeringen var fortsatt like betent og uavklart.

Tilbake i opposisjonstilværelse etter Willoch-regjeringens avgang i 1986, fikk også samarbeidsspørsmålet i forhold til Fremskrittspartiet ny aktualitet. I trontaledebatten for 1986 avklarte Syse nok engang at Fremskrittspartiet ikke kunne bli en koalisjonspartner i et

---

²⁷⁶ St.tid. (1985-1986), s. 76

²⁷⁷ St.tid. (1985-1986), s. 143

²⁷⁸ St.tid. (1985-1986), s. 143-144

²⁷⁹ St.tid. (1985-1986), s. 157-158

²⁸⁰ Det parlamentariske grunnlaget gjennomgås som eget tema senere.

eventuelt nytt regjeringsprosjekt, men at Høyre var åpen for et fornuftig samvirke med partiet.²⁸¹ Avvisningen av Fremskrittspartiet som samarbeidspartner, men samtidig ønsket fra Høyre om «fornuftig samvirke» var kanskje Syses implisitte måte å si at Høyre ønsket å kunne nærme seg Fremskrittspartiet, men samarbeidet med de to mellompartiene gjorde dette umulig.

Jan P. Syse, benyttet anledningen trontaledebatten ga til å forsikre om at Høyre ønsket å felle Brundtland-regjeringen, men at det måtte være de tre partiene som hadde samarbeidet i Willoch-regjeringen: Høyre, Senterpartiet og Kristelig Folkeparti, som måtte danne grunnlaget for et mistillitsforslag, og ikke et mistillitsforslag fremmet av Fremskrittspartiet alene.²⁸² Selv om Carl I. Hagen senere i debatten fremsatte det førannonserte mistillitsforslaget fra Fremskrittspartiet mot Brundtland-regjeringen²⁸³, så var Syse fast bestemt på at ikke Høyre kunne støtte forslaget.²⁸⁴ Mellompartiene støttet heller ikke Fremskrittspartiets forslag, og dermed overlevde Brundtland-regjeringen trontaledebatten for 1986 til tross for at de ikke-sosialistiske partiene fortsatt hadde flertall i Stortinget.

Høyres nyutnevnte statsministerkandidat for den potensielt nye trepartiregjeringen, Rolf Presthus, nevnte at partiet var beredt til å ta regjeringsansvar sammen med Senterpartiet og Kristelig Folkeparti.²⁸⁵ Foruten at han ønsket å lage en politikk som kunne gi et flertall i Stortinget, sa ikke Presthus noe om samarbeid med Fremskrittspartiet. Mot slutten av debatten kommenterte Presthus derimot at han i enkeltsaker kunne være enig med Fremskrittspartiet, men at han mente deler av partiets politikk ville få negative konsekvenser for de svakeste gruppene i befolkningen.²⁸⁶

De fremtredende Høyrepolitikerne var altså forsiktige i sin uttalelse av hvordan partiet forholdt seg til Fremskrittspartiet. Interessant er det i den forbindelse å se Nils O. Goltens (H) uttalelse i sitt debattinnlegg. Goltens mente at Fremskrittspartiet var en naturlig del av det borgerlige flertallet på Stortinget, og at partiet måtte bli en akseptert medspiller til en ny

---

²⁸¹ St.tid. (1986-1987), s. 85

²⁸² St.tid. (1986-1987), s. 85

²⁸³ St.tid. (1986-1987), s. 119

²⁸⁴ St.tid. (1986-1987), s. 243

²⁸⁵ St.tid. (1986-1987), s. 175

²⁸⁶ St.tid. (1986-1987), s. 245

borgerlig regjering.²⁸⁷ For det første er det interessant å merke seg at Golten regner Fremskrittspartiet som en del av det borgerlige flertallet, mens fremtredende deler av Høyre med Kåre Willoch i spissen ikke anerkjente Fremskrittspartiet som et borgerlig parti. For det andre er det interessant å se at en Høyrepolitiker gikk imot partiets ledelse og langt på vei sa rett ut at Fremskrittspartiet måtte bli akseptert som medspiller.

Åge Hovengen (AP) kommenterte i debatten Syses ønske om samvirke med Fremskrittspartiet. Hovengen hevdet at sonderingene mellom Høyre og Fremskrittspartiet pågikk for fullt, mens mellompartiene måtte stå og vente på gangen.²⁸⁸ Det kan virke som om Hovengen ønsket å provosere Senterpartiet og Kristelig Folkeparti med sin uttalelse, og skape ytterligere splid på borgerlig side. Siden Brundtland-regjeringen var avhengig av ytterligere mandater enn dem de selv og Sosialistisk Venstreparti disponerte, så virker denne forklaringen sannsynlig på Hovengens potensielle provokasjonsskapende uttalelse.

Einar Førde (AP) påpekte på sin side at forholdet mellom partiene som hadde samarbeidet i Willoch-regjeringen og Fremskrittspartiet fortsatt var uavklart, og han mente det hadde blitt et dypere skille mellom Høyre og Senterpartiet og Kristelig Folkeparti.²⁸⁹ Førdes poengtering av det dype skillet mellom mellompartiene og Høyre er sannsynligvis enda et eksempel på Arbeiderpartiets ønske og behov for å opprettholde uroen på ikke-sosialistisk side. Samtidig er Førdes politiske vurdering et forvarsel på det som var i ferd med å hende. Høyres tilnærming til Fremskrittspartiet slet på forholdet til mellompartiene, og i første rekke Senterpartiet.

Fremskrittspartiets tilnærming til samarbeid med en potensiell ny borgerlig regjering ble avklart av Carl I. Hagen i debatten. Hagen sa at Fremskrittspartiet gjerne samarbeidet fra sak til sak med en ny trepartiregjering, hvis de tre partiene ville ha noe med Fremskrittspartiet å gjøre, men at partiet forbeholdt seg retten til å avgjøre hvilke tiltak det mente var nødvendig.²⁹⁰

Gudmund Restad (SP) hadde imidlertid lite til overs for Hagens ønske om å støtte en ny trepartiregjering. Restad hevdet at Hagens forbehold for støtte om at en slik regjering førte

---

²⁸⁷ St.tid. (1986-1987), s. 225

²⁸⁸ St.tid. (1986-1987), s. 162

²⁸⁹ St.tid. (1986-1987), s. 89

²⁹⁰ St.tid. (1986-1987), s. 119

borgerlig politikk egentlig betydde at den måtte føre fremskrittspartipolitikk, og at løfter fra Fremskrittspartiet var lite verdt.²⁹¹ Senterpartiet virket i motsetning til Høyre lite innstilt på et ”fornuftig samvirke” med Hagen og Fremskrittspartiet. Senterpartiets svar til Fremskrittspartiet bekreftet på mange måter også Førdes inntrykk av at avstanden mellom Høyre og mellompartiene hadde blitt større.

Kjell Magne Bondevik kunne imidlertid i 1987 betrygge de øvrige folkevalgte om at Kristelig Folkepartis posisjonering overfor Fremskrittspartiet var uforandret.²⁹² Store forandringer ble det heller ikke året etter, hvor Kjell Magne Bondevik spanderte på seg å presisere at man i fremtiden måtte forsøke å få til en bredest mulig ikke-sosialistisk regjering, men at man måtte ta hensyn til Willochs tanker om at Fremskrittspartiet ikke var en naturlig del av et slikt samarbeid, og at Høyre burde formidle dette syn utad.²⁹³

I stortingssesjonens siste trontaledebatt, debatten for 1988, konkluderte Syse over Høyre og borgerlig samarbeid. Syse mente at ingen kunne trekke Høyres vilje til borgerlig samarbeid i tvil, og viste til Willoch-regjeringen, samt anstrengelsene for å skape en plattform for borgerlig samarbeid i tiden etter.²⁹⁴ Han understreket imidlertid at Høyre fant det mest naturlig å gjenopplive samarbeidet med mellompartiene, men la til at Høyre også kunne regjere alene. Til slutt sa han om borgerlig samarbeid at Høyre ville gjøre sitt for å skape mulighet for et borgerlig alternativ som førte borgerlig politikk.²⁹⁵

Arbeiderpartiets Reiulf Steen svarte i en replikk på Syses innlegg at Høyre ikke lenger visste om de var konservative eller liberalistiske, at de var fornærmet på mellompartiene og opptrådte med en skremt forsiktighet overfor konkurrenten Fremskrittspartiet.²⁹⁶ Steens vurdering er interessant. At Høyre ikke lenger visste hva slags ideologi man skulle fronte viste til at partiet var klemmt mellom to vidt forskjellige politiske virkeligheter. På den ene siden mellompartiene, som førte en sentrumspolitikk til venstre for Høyre, og på den andre siden Fremskrittspartiet som nå konkurrerte om velgere på høyresiden. At Steen beskrev

---

²⁹¹ St.tid. (1986-1987), s. 119-120

²⁹² St.tid. (1987-1988), s. 137

²⁹³ St.tid. (1988-1989), s. 179

²⁹⁴ St.tid. (1988-1989), s. 167

²⁹⁵ Ibid.

²⁹⁶ St.tid. (1988-1989), s. 168

Høyre som fornærmet på mellompartiene kan vise til at mellompartiene var rigide i spørsmålet om tilnærming til Fremskrittspartiet, mens den skremte forsiktigheten nok henviste til at Fremskrittspartiet gjorde et godt valg i 1987, og som tidligere nevnt ifølge Notaker dermed ble en fullverdig konkurrent.

Syse anerkjente i sitt svar til Steen at høyresiden i norsk politikk hadde fått «et slags høyresidens SV», men at Høyre kjente sin egenart, hadde rot i markedsøkonomien og i forhold til Fremskrittspartiet hadde rot i noe mer.²⁹⁷ Syses anerkjennelse av Fremskrittspartiet som et SV på høyresiden kan i så måte brukes som et argument mot Willochs påstand om at ikke Fremskrittspartiet var et høyreparti til høyre for Høyre.

Per-Kristian Foss (H) konstaterte nokså treffende at Senterpartiet og Fremskrittspartiet hadde en nøkkelrolle for om det kunne bli borgerlig samarbeid.²⁹⁸ Carl I. Hagen mente derimot at Høyre måtte innse at ikke det kunne bli noen ny trepartiregjering utgått av Høyre, Senterpartiet og Kristelig Folkeparti. De kursendringer som Høyre og Senterpartiet hadde foretatt vanskeliggjorde dette, hevdet han.²⁹⁹ Hagen sa seg derimot enig i Syses ønsker om et regjeringalternativ som førte borgerlig politikk, men Hagen mente at dette kun lot seg gjøre hvis Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet kom i mindretall etter stortingsvalget i 1989.³⁰⁰ Helt til slutt i debatten konfronterte Carl I. Hagen Syse og spurte om Høyre ville satse på en trepartiregjering etter stortingsvalget bestående av Høyre, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, og dette kunne Syse bekrefte var Høyres målsetting.³⁰¹

I spørsmålet om samarbeid med Fremskrittspartiet var man tilsynelatende fortsatt ikke kommet noen vei.

Stortingsvalget i 1989 førte med seg et ikke-sosialistisk flertall, og Brundtland-regjeringen ble byttet ut med Syse-regjeringen. Nylig avgåtte statsminister, Gro Harlem Brundtland åpnet dette årets trontaledebatt med å slå fast at det ikke var Arbeiderpartiet, men Bondevik, Syse,

---

²⁹⁷ St.tid. (1988-1989), s. 168

²⁹⁸ St.tid. (1988-1989), s. 280

²⁹⁹ St.tid. (1988-1989), s. 329

³⁰⁰ Ibid.

³⁰¹ St.tid. (1988-1989), s. 335-336

Jakobsen og Hagen som var faddere for den nye regjeringen og for den vanskelige politiske situasjonen hun mente regjeringsskiftet medførte.³⁰²

Anders Talleraas (H) oppsummerte stortingsvalget med at det var ingen hemmelighet at Høyre var skuffet over valgresultatet, men at de tre partiene hadde fulgt opp forpliktelsen om å forhandle om muligheten for en borgerlig regjering, og at Fremskrittspartiet hadde vært positive til Syse-regjeringen.³⁰³

Carl I. Hagen stilte seg i sitt innlegg undrende til hva ved valgresultatet som tilsa at det var grunnlag for Høyre, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet til å starte forhandlinger om en borgerlig regjering.³⁰⁴ Hagen begrunnet dette med at Senterpartiets Lahnstein hadde erklært Fremskrittspartiet som hovedmotstander, og siktet til at de tre partiene i Syse-regjeringen var avhengig av Fremskrittspartiets mandater for å ha flertall i Stortinget. Deretter slo Hagen fast at Fremskrittspartiet likevel foretrakk en mindretallsregjering bestående av det han definerte som ”tre mellompartier” fremfor en mindretallsregjering fra Arbeiderpartiet.³⁰⁵

Samtidig kom Hagen med formaninger til Syse-regjeringen om ikke å utfordre stortingsflertallet og vise smidighet, samt ikke true frem flertall for saker, slik Hagen hevdet Willoch hadde gjort. Ellers mente Hagen at Fremskrittspartiet var innstilt på et konstruktivt samarbeid, hvis Syse-regjeringen ønsket det.³⁰⁶

Etter Hagens innlegg diskuterte Talleraas og Hagen, men begge var enige i at Syse-regjeringen kunne komme til å trenge noen «tilgodelapper» hos Fremskrittspartiet senere, og Hagen oppfordret til å ta kontakt med Fremskrittspartiet for å få vite hva som stod skrevet på tilgodelappene.³⁰⁷ En omskrevet måte å oppfordre Syse-regjeringen til å kontakte Fremskrittspartiet for samarbeid.

Statsminister Jan P. Syse åpnet sitt innlegg i trontaledebatten med å konstatere at regjeringen var en mindretallsregjering som hadde grunnlag i at et flertall i Stortinget ønsket et

---

³⁰² St.tid. (1989-1990), s. 78

³⁰³ St.tid. (1989-1990), s. 85

³⁰⁴ St.tid. (1989-1990), s. 88

³⁰⁵ St.tid. (1989-1990), s. 89

³⁰⁶ Ibid.

³⁰⁷ St.tid. (1989-1990), s. 91

regjeringsskifte.³⁰⁸ Videre minnet Syse om at regjeringen både ønsket og trengte samarbeid med de øvrige partier, og i den forbindelse nevnte statsministeren både Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet.³⁰⁹

Kåre Gjønnes (KrF) sa seg fornøyd med at Fremskrittspartiet definerte seg selv som et opposisjonsparti uten ambisjoner om regjeringsmakt, og viste til at de tre regjeringspartiene også var av den oppfatning at ikke Fremskrittspartiet var del av Syse-regjeringens parlamentariske grunnlag, og at regjeringen måtte belage seg på støtte vekselvis fra Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet.³¹⁰ Samtidig erkjente Gjønnes at de to partiene man belaget seg på støtte fra hadde flertall til å sette Syse-regjeringen ut av spill hvis de fant sammen. Også Anne Enger Lahnstein (SP) var fornøyd med Hagens uttalelser som hun tolket som velvillighet fra Fremskrittspartiet til å finne ansvarlige politiske løsninger på ikke-sosialistisk side.³¹¹

Mot slutten av trontaledebatten for 1989 minnet Anders Talleraas om at mindretallsregjeringen Syse var innstilt på sak til sak samarbeid med opposisjonspartiene, og Talleraas var av den oppfatning av at både Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet også var innstilt på dette.³¹²

Da trontaledebatten for 1990 startet, var Syse-regjeringen i indre krise. Carl I. Hagen sa i sitt innlegg at Fremskrittspartiet ville gi Høyre råd om å fortsette som ren Høyre-regjering hvis mellompartiene valgte å bryte ut.³¹³

Inger Lise Gjørsv (AP) spurte Kristelig Folkeparti om partiet ville regjere videre sammen med Høyre hvis Senterpartiet gikk ut av regjeringen, eller om man kunne tenke seg å sitte i regjering med både Høyre og Fremskrittspartiet. Til dette svarte Kåre Gjønnes at Kristelig Folkeparti ikke ville sitte i regjering med Høyre hvis Senterpartiet brøt samarbeidet.³¹⁴

---

³⁰⁸ St.tid. (1989-1990), s. 162

³⁰⁹ Ibid.

³¹⁰ St.tid. (1989-1990), s. 246

³¹¹ St.tid. (1989-1990), s. 248

³¹² St.tid. (1989-1990), s. 249

³¹³ St.tid. (1990-1991), s. 256

³¹⁴ St.tid. (1990-1991), s. 267

Før finansdebatten for 1990 fikk begynt hadde imidlertid Syse-regjeringen blitt avløst av Brundtland og Arbeiderpartiet. Til tross for fortsatt ikke-sosialistisk flertall på Stortinget var det altså ikke grunnlag for en annen regjering enn utgått fra Arbeiderpartiet.

4.6 Parlamentarisk grunnlag

Det parlamentariske grunnlaget var ikke noe prekært tema før etter stortingsvalget i 1985. I perioden 1973-1977 var ikke Høyre i posisjon, og i perioden 1981-1985 sikret Willoch-regjeringen sitt parlamentariske grunnlag uten Fremskrittspartiet. Av den grunn belyses i det følgende perioden 1985-1990.

Stortingsvalget i 1985 ga ikke-sosialistisk flertall i Stortinget, hvor Fremskrittspartiets to mandater var iberegnet. Som nevnt tidligere ønsket Willoch-regjeringen støtte fra Arbeiderpartiet, slik at Fremskrittspartiets innflytelse ble begrenset. Denne forespørselen fra den borgerlige regjeringen til Arbeiderpartiet avlivet Gro Harlem Brundtland omgående i trontaledebatten for 1985. Brundtland fastslo at Fremskrittspartiets mandater var en del av Willoch-regjeringens parlamentariske grunnlag, og at regjeringen ikke kunne regne med Arbeiderpartiets støtte for å overleve.³¹⁵ Opposisjonsvenninnen Hanna Kvanmo (SV) påpekte også at Willoch-regjeringen var avhengig av Fremskrittspartiets mandater for å ha, det hun definerte som, borgerlig flertall i Stortinget, og at hvis Willoch-regjeringen belaget seg på Fremskrittspartiets mandater, så måtte de også nødvendigvis få innflytelse over politikken.³¹⁶

Fokuset i både presse og opposisjon på at Fremskrittspartiet nå var den del av regjeringens parlamentariske grunnlag, gjorde at Høyre vanskelig kunne overse å kommentere sin konkurrent på høyresiden. Om denne situasjonen sa Syse følgende:

Det har vært mange spekulasjoner i presse og andre media om hvordan regjeringspartiene skal forholde seg til Fremskrittspartiet. Høyres svar er ganske klart, og det burde det også være for andre: Det skal selvfølgelig ikke skje at denne regjeringen faller på formaliteter, spissfindigheter, mangel på sunn fornuft eller fornuftig kontakt fra vår side. Vi skal også i fortsettelsen oppføre oss saklig og korrekt og i det vanlige samarbeid i Stortinget selvsagt finne frem til en arbeidsform som kan sikre flertall for så meget som mulig av det langtidsprogram

Regjeringen har gått til valg på. Samtidig er det klart at selv om Fremskrittspartiet teller med i det ikke-sosialistiske flertall, er partiet ingen koalisjonspartner.³¹⁷

---

³¹⁵ St.tid. (1985-1986), s. 55

³¹⁶ St.tid. (1985-1986), s. 83

³¹⁷ St.tid. (1985-1986), s. 59

Sitatet fra Syse ovenfor er sannsynligvis det som Willoch i sin biografi kommenterte som små velvilligheter fra Syse til Fremskrittspartiet som skapte irritasjon hos regjeringspartneren Kristelig Folkeparti, som truet med at Høyre måtte velge mellom dem og Fremskrittspartiet.³¹⁸

Det er flere punkter i Syses kommentar som er interessant å drøfte. For det første sa Syse at Høyres svar var klart, og det burde det være for andre også. Dette kan ha vært et stikk til pressen og opposisjonen om at deres krisemaksimering av den politiske situasjonen var overdrevet, men det kan også ha vært rettet mot mellompartiene. At Høyre som leder av regjeringen hadde et klart svar til hvordan man skulle forholde seg til Fremskrittspartiet, og at denne tilnærmelsen burde være klar for Kristelig Folkeparti og Senterpartiet også. For det andre er det verdt å nevne Syses forsikring om at regjeringen ikke skulle gå av på formaliteter, etc. Om Willoch-regjeringen holdt dette løftet sett i lys av omstendighetene som medførte regjeringens avgang i 1986 kan nok diskuteres. For det tredje er det verdt å merke seg Syses anerkjennelse av Fremskrittspartiet som en del av det ikke-sosialistiske flertallet, men avvisningen av partiet som en regjeringspartner.

På spørsmål fra Arbeiderpartiet om Senterpartiet regnet Fremskrittspartiet som en del av regjeringens parlamentariske grunnlag, svarte Johan Buttedahl et delvis forkledd nei, hvor han gjentok at partiet ikke var en del av koalisjonen, og at man ville føre samtaler med Fremskrittspartiet på samme måte som man gjorde med Arbeiderpartiet.³¹⁹ Denne sammenligningen ga Arbeiderpartiet anledning til å spørre Buttedahl om hvordan Willoch så lett kunne slå fast valgnatten at regjeringen kunne fortsette ut fra valgresultatet, hvis Fremskrittspartiet var å regne på lik linje med opposisjonspartiene Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti.³²⁰ Buttedahl svarte ikke på spørsmålet fra Arbeiderpartiet, men Carl I. Hagen hadde fattet interesse for Arbeiderpartiets spørsmål. Hagen gjentok først spørsmålet fra Arbeiderpartiet, og spurte deretter Buttedahl om Senterpartiet trodde at Willoch-regjeringen skulle få støtte fra Fremskrittspartiet når den trengte det, men at dette samarbeidet skulle holdes skjult for velgerne fordi det ble ubehagelig for Senterpartiet å samarbeide med Fremskrittspartiet.³²¹ Buttedahl hevdet imidlertid at Hagen hadde et desperat behov for

---

³¹⁸ Willoch, Kåre: *Statsminister*, 1990, s. 350

³¹⁹ St.tid. (1985-1986), s. 79-80

³²⁰ St.tid. (1985-1986), s. 80

³²¹ St.tid. (1985-1986), s. 81

oppmerksomhet, og at man ikke ville la samtaler komme i stand på Hagens premisser selv om man skulle snakke med Fremskrittspartiet.³²² Til dette svarte Hagen at Fremskrittspartiet ikke hadde noe behov for forhandlinger med regjeringen, og Buttedahl avsluttet med å si at da fikk Willoch-regjeringen klare seg uten.³²³

At den borgerlige regjeringen ledet av Kåre Willoch nå var avhengig av velvillighet fra Fremskrittspartiet passet naturligvis det ledende opposisjonspartiet, Arbeiderpartiet, utmerket. Flere av Arbeiderpartiets stortingsrepresentanter benyttet anledningen trontaledebatten ga til å gi sin analyse av den politiske situasjonen som hadde oppstått. Gunnar Berge var en av disse, og han påpekte fornøyd at Willoch-regjeringen nå satt på Fremskrittspartiets nåde, og at han regnet med at dette etter hvert ville gi seg utslag i økt innflytelse for partiet over regjeringens politikk.³²⁴ Sin analyse underbygget Berge med å vise til oppslag i avisene om at Willoch-regjeringen skulle føre samtaler med Hagen, og han hevdet at dette ville føre til at Fremskrittspartiet ville få økt innflytelse som gjenytelse for å sikre at Willoch-regjeringen kunne fortsette sitt virke.

Kjell Magne Fredheim (AP) kommenterte også situasjonen.³²⁵ Fredheims første påstand var at Fremskrittspartiet var støtteparti for regjeringen. Dette begrunnet Fredheim med at Fremskrittspartiet hadde uttalt at de ønsket en borgerlig regjering, og i tillegg henviste Fredheim til Fremskrittspartiets velgergaranti fra valgkampen om ikke å felle en borgerlig regjering. Fredheims andre påstand var at regjeringspartiene på bakgrunn av velgergarantien fra Fremskrittspartiet trodde de kunne gjøre hva de ville uten at støttepartiet utgjorde noen trussel for regjeringen. Fredheim mente likevel at Willoch-regjeringen ikke satt så trygt som den selv trodde, og begrunnet dette med det han mente var «nedlatende behandling» fra blant annet Kåre Willoch og Senterpartiets Johan Buttedahl. Fredheim poengterte dessuten at Buttedahl i løpet av trontaledebatten hadde avskrevet Fremskrittspartiet som støtteparti og parlamentarisk grunnlag for Willoch-regjeringen. Deretter kritiserte Fredheim uttalelsen fra Buttedahl om at man skulle ha samtaler med Fremskrittspartiet på samme måte som man hadde med opposisjonspartiene Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti. Fredheim hevdet at ikke dette var forenelig med parlamentariske spilleregler, at man tok et partis mandater til

---

³²² Ibid.

³²³ St.tid. (1985-1986), s. 82

³²⁴ St.tid. (1985-1986), s. 65

³²⁵ Det etterfølgende fra Fredheim er hentet fra St.tid. (1985-1986), s.184-185

inntekt for sin regjerings eksistensgrunnlag, og samtidig henviste partiet til den øvrige opposisjonen. Fredheims konklusjon var at det ikke var «[...] mulig i det lange løp å ri på to hester samtidig.»³²⁶

Carl I. Hagen var selvsagt opptatt av å kommentere den politiske situasjonen som hadde oppstått etter valget. Hagen sa at Fremskrittspartiet nå var i vippeposisjon i Stortinget, og at partiet på den måten kunne få innflytelse over politikken.³²⁷ Videre fastholdt Hagen at det måtte være Willoch-regjeringen som følte behov for samtaler, da den nå var blitt avhengig av støtte fra Fremskrittspartiets mandater.³²⁸ Hagen kom også med en advarsel til statsminister Kåre Willoch om kun å benytte seg av kabinettsspørsmål når det var høyst nødvendig, og ikke bruke dette som et middel for å få igjennom all sin politikk. Etter Hagens tale var det kun Einar Førde (AP) som hadde bedt om replikk. Førde påpekte blant annet at han syntes det var merkelig at ingen fra regjeringspartiene ønsket å kommentere Carl I. Hagens innlegg, noe Hagen sa seg enig i.³²⁹ At Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet så seg tjent med å påpeke Willoch-regjeringens taushet overfor et parti som avgjorde deres eksistens og som skapte indre splid er ikke så rart. Mellompartiene hadde som sagt tatt avstand fra noe som helst samarbeid eller forhandling med Fremskrittspartiet, utenom helt vanlig kontakt i Stortinget som man hadde med de andre opposisjonspartiene. Høyre stod på sin side med ett bein i hver leir. Ga de innrømmelser til Fremskrittspartiet, så skapte det irritasjon hos mellompartiene, og overså de Fremskrittspartiet, så risikerte de velgerflukt fra de som soknet til høyrefløyen i Høyre. Sett fra Høyres ståsted virket situasjonen umulig, hvor man uansett hvilken strategi man valgte ville gjøre potensiell skade. Det er ut fra en slik situasjon man må forstå hvorfor Høyre derfor tilsynelatende valgte en noe uklar holdning til konkurrenten på ytterste høyre fløy.

Statsminister Kåre Willoch kommenterte den parlamentariske situasjonen som hadde oppstått etter stortingsvalget slik:

Det er ikke flertall for noen aktuell regjering. Opposisjonen har i en slik situasjon rike muligheter for å gjennomføre populære standpunkter fra sak til sak mot Regjeringens råd og vilje. Samtidig kan opposisjonen

---

³²⁶ St.tid. (1985-1986), s. 185

³²⁷ St.tid. (1985-1986), s. 87

³²⁸ St.tid. (1985-1986), s. 87-88

³²⁹ St.tid. (1985-1986), s. 89

prøve å skyve ansvaret for kostnadene og skadevirkningene over på Regjeringen, fordi regningen og konsekvensene alltid kommer senere.³³⁰

Kåre Willochs kommentar til den parlamentariske situasjonen bar preg av advarsel til opposisjonen. For så vidt kan denne advarselen ha vært rettet mot Fremskrittspartiet, men sannsynligvis var advarselen myntet på Arbeiderpartiet. Willoch nevnte at man i en politisk situasjon som den man nå var kommet i, kunne opposisjonen presse igjennom ufornuftige vedtak uten at regjeringen kunne stoppe dette. Kanskje forsøkte Willoch å ansvarliggjøre Fremskrittspartiet, men tatt i betraktning Willochs forsøk på å få i stand en avtale med Arbeiderpartiet om at man ikke skulle la Fremskrittspartiet presse regjeringen, er det mer sannsynlig at Willoch primært henvendte seg til Arbeiderpartiet med denne advarselen.

Hanna Kvanmo (SV) ønsket å få vite om Willoch-regjeringen hadde et parlamentarisk flertall bak seg, og stilte følgende spørsmål til Kåre Willoch og Carl I. Hagen:

Til statsministeren: Anerkjenner statsministeren Fremskrittspartiet som en del av sitt parlamentariske grunnlag?

Og til Hagen: Gir Fremskrittspartiet sin støtte til at trepartiregjeringen fortsetter?³³¹

Carl I. Hagen besvarte Kvanmos spørsmål med at Fremskrittspartiet ut fra de alternativer som var realistiske foretrakk at den sittende regjeringen fortsatte sitt virke, men at man ville behandle de enkelte saker i plenum etter hvert.³³² Hagen la deretter til sin tolkning av Willochs tidligere svar om hvordan regjeringen ville forholde seg til Fremskrittspartiet. Hagen tolket statsministerens svar slik at man ville forhandle med Fremskrittspartiet i de to komiteer partiet satt, og at man i de øvrige saker ville forhandle åpent i Stortinget.³³³ Kåre Willoch besvarte Kvanmos spørsmål slik:

Når det gjelder spørsmålet om det parlamentariske grunnlag, ser jeg det som mest korrekt å svare at det ser ut til å være meget få, om noen, som har uttalt ønske om at den nåværende regjering skal gå av. Det begrunner da at den ikke gjør det, ettersom den retter seg etter de signaler som kommer fra Stortinget. Og den akter å fortsette med å rette seg etter disse inntil det måtte komme motsatte signaler.³³⁴

Oppsummert kan man si at Willoch-regjeringen altså valgte å bli sittende fordi den følte seg trygg på at ikke stortingsflertallet på daværende tidspunkt ønsket at den skulle gå av. På

---

³³⁰ St.tid. (1985-1986), s. 138

³³¹ St.tid. (1985-1986), s. 211

³³² Ibid.

³³³ Ibid.

³³⁴ St.tid. (1985-1986), s. 212

bakgrunn av debatten ovenfor ser det ut til at Willoch-regjeringens analyse også var korrekt. Fremskrittspartiet hadde ikke ytret et ønske om at den borgerlige regjeringen skulle gå av, og dermed hadde den et parlamentarisk flertall bak seg. Mellompartiene var tilsynelatende ikke villige til å gi noen forpliktende lovnader til Fremskrittspartiet, og Senterpartiet gikk såpass langt som å sammenligne regjeringens forhold til Fremskrittspartiet med det man hadde til Arbeiderpartiet. Denne sammenligningen er interessant da man må anta at Willoch-regjeringen hadde gått av hvis man var avhengig av mandatene til Arbeiderpartiet, og for så vidt Sosialistisk Venstreparti, for å ha et parlamentarisk flertall bak seg. Dette valgte ikke regjeringen å gjøre da den var avhengig av Fremskrittspartiets mandater. Derfor var det underlig at Senterpartiet sammenlignet regjeringens forhold til Fremskrittspartiet og Arbeiderpartiet slik. Likevel kan man kanskje si at Willochs uttalelse om det parlamentariske grunnlaget at regjeringen ble sittende fordi man antok at flertallet ønsket det kunne brukes som en forutsetning for Senterpartiets sammenligning av Fremskrittspartiet og Arbeiderpartiet. Hadde Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti fått parlamentarisk flertall, så hadde de trolig også ønsket regjeringens avgang, men siden det ikke skjedde så var det heller ikke et flertall i stortingssalen som ønsket en ny regjering. Med bakgrunn i Willochs analyse kunne dernest Senterpartiet hevde at man etter å ha tatt Fremskrittspartiets mandater til inntekt for regjeringens videre liv i det øvrige forholdt seg på samme vis til både Fremskrittspartiet og Arbeiderpartiet i Stortinget. Det er imidlertid vanskelig å forstå hvordan Senterpartiet kunne hevde at regjeringen forholdt seg til Fremskrittspartiet og Arbeiderpartiet på samme måte, og at ikke Fremskrittspartiet skulle være en del av Willoch-regjeringens parlamentariske grunnlag.

Om det parlamentariske grunnlaget til Syse-regjeringen i 1989 avklarte Carl I. Hagen følgende:

[...] Fremskrittspartiet er imidlertid i opposisjon til den nye regjering – men vi er ikke på regjeringsjakt. Vi kommer ikke til å lete med lys og lykte etter å finne kinkige saker for å lage vanskeligheter for Regjeringen. Vi er ganske overbevist om at Regjeringen greier det utmerket alene.³³⁵

Som nevnt tidligere var Fremskrittspartiet positive til Syse-regjeringen, da partiet hadde kommet frem til at dette alternativet var bedre enn en mindretallsregjering utgått fra Arbeiderpartiet. Hagen presiserte imidlertid at Fremskrittspartiet var et opposisjonsparti i forhold til Syse-regjeringen, men at partiet ikke var ute etter å felle den borgerlige

---

³³⁵ St.tid. (1989-1990), s. 89

regjeringen. Anders Talleraas (H) presiserte også at Fremskrittspartiets bidrag til regjeringsskifte ikke bar med seg noen garantier om støtte.³³⁶ Dette kan kanskje tolkes som at Fremskrittspartiet var et vennligsinnet opposisjonsparti som ikke var knyttet til Syse-regjeringen annet enn at partiet garanterte for et parlamentarisk flertall i Stortinget som foretrakk at det ble dannet en regjering utgått fra Høyre og mellompartiene.

4.7 Avslutning

Utdrag fra debattene har belyst hvordan Høyre forholdt seg til Fremskrittspartiet i perioden 1973-1990. Allerede fra opprettelsen av Anders Langes Parti i 1973 kom det fordømmelser og advarsler fra Høyre om konkurrenten. Willoch definerte blant annet Anders Langes Parti som «ytterliggående og ansvarsløse krefter», mens noen år senere da partiet så ut til å bli en «døgnflue» omtalte Willoch partiet som et ekstremistparti. Samtidig ser man eksempler på at Høyre stemplet Anders Langes Parti, og senere Fremskrittspartiet, som et ansvarsløst parti. Å omtale partiet som ansvarsløst må kunne sies å dekke både fordømmelse og advarsel fra Høyre.

Når det gjelder konkurranse med Fremskrittspartiet og en angivelig høyredreining i Høyres politikk som en følge av denne konkurransen, finner man utallige eksempler på i debattene fra første år og gjennom perioden. Ofte kom beskyldningene om høyredreining og et mer mørkeblått Høyre som beskyldninger fra Arbeiderpartiet, men også mellompartier luftet sin frustrasjon over Høyres angivelige kurs mot høyresiden. Et eksempel på dette var Kristelig Folkepartis påstand i 1974 om at Høyre var mer opptatt med å «likvidere» Anders Langes Parti enn å finne løsninger med mellompartiene. Konkurransen med Anders Langes Parti (og FRP) ga de øvrige partier inntrykk av at Høyre dreiet politikken sin mot høyre.

Konkurranseforholdet og den angivelige høyredreiningen dette førte til fortsatte da Fremskrittspartiet på nytt ble representert på Stortinget i 1981, etter å ha mistet all representasjon i 1977, og fortsatte for så vidt ut hele perioden. Carl I. Hagens formaning til Høyre etter valget i 1981 om at partiet ikke kunne gjemme seg bak mellompartiene, men måtte kjempe for sin egen politikk illustrerte konkurranseforholdet mellom de to partiene, var ellers også en oppfordring til høyredreining i Høyre. Det manglende oppgjøret med Fremskrittspartiet førte dessuten til uklarhet om hvor egentlig Høyre stod.

---

³³⁶ St.tid. (1989-1990), s. 85

Fokuset etter stortingsvalget i 1985 var imidlertid på hvordan man skulle forholde seg til spørsmålet om samarbeid med Fremskrittspartiet, samt avklaring av den borgerlige regjeringens parlamentariske grunnlag i forhold til Fremskrittspartiet mandater, som man var avhengig av etter 1985 for å ha et ikke-sosialistisk flertall i Stortinget. Konkurransen og høyredreining ble i så måte mer integrert i disse nye problemstillingene.

En angivelig motsatt dreining i politikken var også et tema i debattene. Dette ble hevdet av blant annet Carl I. Hagen, men også Arbeiderpartiet påstod til tider at Høyre i regjering forsøkte å føre sentrumspolitik.

Spørsmålet om samarbeid med Fremskrittspartiet overtok på sett og vis fokuset etter 1985 på grunn av det reelle behovet for en eller annen form for samvirke som hadde oppstått, men påstandene om konkurranse og høyredreining i Høyres politikk ble heller satt i sammenheng med spørsmålet om samarbeid. Et eksempel var Jan P. Syses ønske fra 1986 om «fornuftig samvirke» med Fremskrittspartiet, selv om konkurrenten ikke kunne bli koalisjonspartner. Dette fikk Arbeiderpartiet til å hevde at Høyre beveget seg til høyre i politikken på bekostning av mellompartiene. Et eksempel på at konkurranseforholdet ble trukket inn i samarbeidsspørsmålet var Reiulf Steens (AP) kommentar til Syses innlegg som omhandlet samarbeid på borgerlig side i 1988 om at Høyre opptrådte med skremt forsiktighet overfor konkurrenten Fremskrittspartiet.

Til sist har spørsmålet om parlamentarisk grunnlag vært et viktig hovedtema i rivaliseringen mellom de to partiene, og ikke minst mellompartier og opposisjon. Spesielt i 1985 var det parlamentariske grunnlaget til Willoch-regjeringen uklart, mens de ikke-sosialistiske partier i 1989 fant frem til en uforpliktende løsning hvor man hevdet at selv om Fremskrittspartiet garanterte for Syse-regjeringens eksistens ved tiltredelsen, så var det ingen ytterligere forpliktelser mellom de to. Fremskrittspartiet var, ifølge de ikke-sosialistiske partiene, ikke del av Syse-regjeringens parlamentariske grunnlag, men partiet var del av det parlamentariske flertallet som muliggjorde Syse-regjeringens dannelse.

Som nevnt tidligere endte både 1985 og 1989 med budsjettforlik mellom regjeringen og Fremskrittspartiet, mens kriser i både 1986 og 1990 munnet ut i at den borgerlige regjeringen falt og Brundtland-regjeringer overtok.

Kapittel 5. Konklusjon

Problemstillingen i oppgaven var «Hvordan forholdt Høyre seg til Fremskrittspartiet i perioden 1973-1990?» Oppgaven har altså tatt for seg hvordan Høyre posisjonerte seg overfor Fremskrittspartiet etter at de to partiene kom i et konkurranseforhold.

De to ytterpunktene for problemstillingen har vært opprettelsen av Fremskrittspartiet under navnet Anders Langes Parti i 1973 og Jan P. Syses regjering bestående av Høyre, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet som støttet seg på et ikke-sosialistisk parlamentarisk flertall hvor Fremskrittspartiets mandater var iberegnet, gikk av etter indre uenigheter høsten 1990.

Bakgrunnen for denne avgrensingen ble diskutert i innledningskapittelet. Hovedspørsmålet var om man kan se noen endring eller utvikling i hvordan Høyre forholdt seg til Fremskrittspartiet.

Den første perioden hvor Høyres posisjonering i forhold til Fremskrittspartiet ble belyst og drøftet, var perioden 1973-1977. Hvis man først ser på Høyres reaksjon og posisjonering i tiden før stortingsvalget, som ble gjennomgått i kapittel 2, ser man at Høyres posisjonering bar preg av uttalelser om at man anså effekten av Anders Langes Parti å være overdrevet. At det var en protest fra velgerne før valget, men som ikke ville bli gjennomført på valgdagen. I tillegg kom det advarsler fra Høyre til velgerne om hva en stemme til konkurrenten kunne bety, at de sosialistiske partiene fikk flertall og kunne overta regjeringsmakten fra Korvald-regjeringen. Kåre Willoch uttalte også bekymring overfor meningsmålingene.

Da valget var overstått, og det ble klart at Anders Langes Parti var blitt representert på Stortinget med fire mandater, ser man neste fase i posisjoneringen til Høyre i overfor konkurrenten. For det første ser man i NRKs valgkampsending, beskrevet i kapittel 3, at Willoch umiddelbart erkjente at Anders Langes Parti var årsaken til Høyres dårlige valgresultat. Om Willochs vurdering var riktig kan nok diskuteres, men i denne sammenheng er det viktigste at Willoch og Høyre oppfattet Anders Langes Parti som den avgjørende årsaken. Utfra den erkjennelsen kan man for det første slå fast at Høyre anså Anders Langes Parti som en konkurrent, og for det andre at ledelsen innrømmet offentlig at konkurrenten hadde vunnet på bekostning av Høyre. Anders Lange hevdet i samme intervju overfor Kåre Willoch at Høyre ikke hadde vært høyreparti på lenge, og at de derfor måtte regne med å få en konkurrent på det området. I dette intervjuet kommenterte ikke Willoch Langes påstand

om Anders Langes Parti som et høyreparti, men som vi har sett tidligere så er Willoch uenig i denne definisjonen.

Politisk ser det ut til at de to partiene i den første perioden forholdt seg til hverandre på normalt vis. Høyre var på dette punkt ikke bundet av noe samarbeid med andre borgerlige partier og kunne derfor i større grad fremme høyrepolitikk, og til tider kunne Høyre og Anders Langes Parti slutte opp om politiske løsninger som lå nær hverandre. Som eksempler kan nevnes liberalisering av lovverket rundt borettslag i 1974 og saken vedrørende Norsk Brændselolje A/S i 1976. Det siste er også et eksempel på at Willoch ikke lot konkurranseforhold komme i veien når man i en sak var politisk enige. Man ser altså at selv om agitasjonen rundt konkurrenten kunne være skarp, så var ikke avstanden mellom de to partiene større enn at man kunne være enige om politiske avgjørelser.

I trontaledebattene for den første perioden ser man først og fremst en tydelig utvikling fra det første året og utover. Det første året hadde Høyre et klart fokus på Anders Langes Parti, men ettersom partiets fremtid ble usikrere, fikk partiet også mindre oppmerksomhet. I den første trontaledebatten uttrykte Willoch sterke ord som «ytterliggående» og «ansvarsløs» om Anders Langes Parti. Samtidig sa Willoch at hvis partiet modererte seg og inntok det han definerte som mer ansvarlig standpunkter, så ville Høyre bli fornøyd. Sterke ord fra Kåre Willoch holdt seg gjennom perioden, da man også i siste trontaledebatten i 1976 kan lese at Willoch omtalte Anders Langes Parti som et «ekstremistparti». Kåre Willoch holdt dessuten sin skarpe tunge vedlike gjennom hele perioden, som man kan se av hans utsagn om Anders Lange som en «gal mann uten visjoner» og Carl I. Hagen som «politisk villmann» mot slutten av 1980-tallet.

Tilbake til 1973 kan man lese at andre representanter fra Høyre gjentok at Anders Langes Partis suksess måtte tas alvorlig, men for eksempel Jan P. Syse mente at partiet kom til å ha kort levetid. Syse avfeide også på dette tidspunktet behovet for å ta et oppgjør med konkurrenten. Fra trontaledebatten i 1974 og ut perioden var ikke Anders Langes Parti like interessant for Høyre. Dog hevdet både Arbeiderpartiet og Kristelig Folkeparti at Høyre hadde beveget seg mer til høyre i politikken. Høyre hevdet på sin side at dette ikke var på grunn av konkurransen med Anders Langes Parti.

På den ene siden ser man at Høyre, ikke minst Willoch, benyttet sterke ord om Anders Langes Parti. Samtidig kan det se ut til at man ikke lot det gå ut over politiske avgjørelser. Man lot ikke være å støtte opp om politiske løsninger som begge partier støttet bare for å vise

forakt eller være uenige. Det åpne brevet fra Anders Langes Parti i 1974 vedrørende samarbeid for å begrense prisstigningen og Høyres svar på dette er et interessant eksempel på hvordan Høyre forholdt seg til og posisjonerte seg overfor konkurrenten. Selv om Høyre påpekte å ha fremmet egne forslag, samt at de så det som hensiktsmessig at Bratteli-regjeringen tok initiativet til et eventuelt samarbeid, så åpnet brevet også for at Høyre ikke skulle sette seg til motverge mot konstruktivt samarbeid hvis de øvrige partier på Stortinget fikk i stand dette.

I neste periode, 1981-1985, hadde Høyre gått fra opposisjon til posisjon, og en avklaring av forholdet til Fremskrittspartiet var ikke påkrevd og sannsynligvis heller ikke ønskelig. Høyre hadde parlamentarisk flertall sammen med mellompartiene Kristelig Folkeparti og Senterpartiet, to partier som var enda mindre vennligsinnet overfor Fremskrittspartiet enn Høyre selv. En avklaring i forholdet til Fremskrittspartiet var av den grunn enda mindre tenkelig enn i forrige periode.

Det er verdt å merke seg at Fremskrittspartiet før valget i 1981 ønsket en ren Høyre-regjering blant de realistiske alternativene som forelå, og at tonen fra Carl I. Hagen i starten var vennligsinnet. Perioden 1981-1985 kan ses på som en tid da Fremskrittspartiet forsøkte å nærme seg Høyre, men ble møtt med avvisning. Fra 1983 ble det snakk om samarbeid med Høyre fra Fremskrittspartiet, skriver Iversen i sin bok om Fremskrittspartiet historie. Rapporten fra Høyres utsending vedrørende et møte hos Fremskrittspartiet i 1983 om felles aksjon for atomvåpen understøtter dette. Høyres utsendte fortalte om at Fremskrittspartiet virket gledelig overrasket over Høyres deltagelse på møtet, og at de helt uforpliktende oppfordret Høyre til å bli med. Heller ikke i denne perioden lot de to partiene konkurranseforholdet seg imellom komme i veien for politiske løsninger. Et eksempel på dette var saken om nedleggelsen av Sulitjelma-kobbermalmfeltet i 1983. I valgkampmateriale i forbindelse med lokalvalget i 1983 kan man imidlertid lese at Kåre Willoch konstaterte at samarbeid med Fremskrittspartiet fortsatt var utenkelig, og man var altså ikke kommet noe nærmere en endring på det området. Da det nærmet seg valgkamp i 1985, og Fremskrittspartiet ante mulighet for en vippeposisjon etter valget, forsvant også samarbeidslysten fra denne siden. Høyres avvisninger gjennom perioden gjorde ikke denne kursendringen vanskelig for konkurrenten.

I likhet med perioden 1973-1977 var det også i perioden 1981-1985 mest oppmerksomhet rundt Fremskrittspartiet da de var i medvind. Valget i 1981 og comebacket på Stortinget

gjorde at partiet nøt økt fokus i trontaledebatten, og likeså ble det etter lokalvalget i 1983. I trontaledebattene for 1981-1985 var imidlertid Høyres manglende oppgjør med Fremskrittspartiet et tema som gikk igjen, samtidig som Høyre ble beskyldt både for å være for lik Fremskrittspartiet på den ene siden og Arbeiderpartiet på den andre ytterkanten. Carl I. Hagen gikk fra å være forholdsvis fornøyd med ren Høyre-regjering i 1981 til å bli ytterst kritisk. Høyre unngikk på sin side konfrontasjon med Fremskrittspartiet i sin posisjonering, og der det var unngåelig å ikke gi konkurrenten oppmerksomhet, ble det ofte vist likegyldighet tidlig i perioden Etter lokalvalget i 1983, hvor Fremskrittspartiet fremgang må ha fremtvunget en reaksjon i Høyre, satset man på et såkalt «sak-til-sak»-oppgjør. Et større oppgjør ble med andre ord neglisjert.

1985 ble året hvor den store endringen kom i forhold til posisjoneringen mellom Høyre og Fremskrittspartiet. Høyre og Willoch-regjeringen hvor også Kristelig Folkeparti og Senterpartiet deltok var blitt avhengig av Fremskrittspartiets stortingsmandater for å ha flertall i Stortinget. Fremskrittspartiet hadde før valget gitt velgerne en garanti om at de ikke ville felle den borgerlige regjeringen, og hvis statsministeren personlig stilte kabinettspørsmål, så ville Fremskrittspartiet gi etter. Denne garantien prøvde Willoch ut allerede i 1985, og fikk Fremskrittspartiets støtte. I tillegg inngikk Willoch-regjeringen og Fremskrittspartiet budsjettforlik mot slutten av året. Dette mener Jan Martin Iversen var en sier for Fremskrittspartiet ved at man nå hadde fått et mer formalisert samarbeid med regjeringen.

Året etter gikk imidlertid Willoch-regjeringen av, da Fremskrittspartiet ikke stemte for en økning i bensinavgiftene til tross for at statsministeren personlig stilte kabinettspørsmål. Høyre gikk fra posisjon til opposisjon, og dette skapte en ny situasjon. Fra å være i posisjon uten å være avhengig av Fremskrittspartiet, via en situasjon hvor man fortsatt var i posisjon og var avhengig av Fremskrittspartiet, til igjen å være i opposisjon, men likevel ha behov for Fremskrittspartiet. I opposisjon, men med fortsatt ikke-sosialistisk flertall i Stortinget, forsøkte Presthus og deretter Syse å få til en ny borgerlig regjering bestående av samme partier som sist. Posisjoneringen overfor Fremskrittspartiet ble likevel preget av at man ikke kunne gi noen større innrømmelser overfor konkurrenten, da mellompartiene var kritiske til enhver tilnærming, samtidig som Høyre var smertelig klar over at man behøvde Fremskrittspartiets mandater for å sikre parlamentarisk flertall. Resten av stortingsperioden var mer eller mindre preget av havarerte forsøk på å gjenskape en borgerlig regjering med utgangspunkt i Høyre og mellompartiene. Jan P. Syse brakte med seg en mer splittet

tilnærming i forhold til Fremskrittspartiet. Hallvard Notakers definisjon av dette som en veksling mellom tilnærming og avvisning er treffende.

Det skulle imidlertid vise seg at Syse lyktes å danne regjering med utgangspunkt i sin noe uklare posisjonering overfor Fremskrittspartiet. Kanskje var det nettopp denne uklarheten som gjorde det mulig å få til en løsning som alle parter kunne leve med. Valget ga et fortsatt ikke-sosialistisk flertall som Høyre og de to mellompartiene brukte til å forhandle om et regjeringsgrunnlag. Som nevnt henvendte Syse seg til Hagen og spurte om han ønsket å bli jevnlig orientert om forhandlingene. Dette er som sagt en viktig endring i hvordan Høyre forholdt seg til Fremskrittspartiet. Høyre anerkjente med dette behovet for å tilby Fremskrittspartiet noe. Høyre kunne ikke tilby Fremskrittspartiet deltakelse i forhandlingene, da det mest sannsynlig ville fått mellompartiene til å trekke seg ut. Med dette i tankene må man forstå Høyres tilnærming overfor Fremskrittspartiet som at man tilbød det nærmeste man kunne gi uten at mellompartiene skulle trekke seg, nemlig løpende orientering om hvordan fremdriften i forhandlingene gikk. Dette tilbudet om jevnlig orientering fra Syse viser at Høyres posisjonering overfor Fremskrittspartiet nå hadde endret seg til at partiet anerkjente konkurrenten som en involvert part. Hvorfor skulle Høyre ellers tilby Fremskrittspartiet jevnlig orientering fra forhandlingene, hvis det ikke var for at man indirekte erkjente at Fremskrittspartiet var en part som hadde et krav? Dette var altså det nærmeste man kunne komme å inkludere og ekskludere Fremskrittspartiet på en gang, og samtidig håpe på velvillighet fra både mellompartiene og Fremskrittspartiet.

Trontaledebattene fra 1985 og frem til 1990 bar også preg av først Willoch-regjeringens parlamentariske grunnlag, og deretter manglende enighet rundt de ikke-sosialistiske partiene, før det kom til en tynnslett mellomløsning hvor Fremskrittspartiet foretrakk Syse-regjeringen uten å være noe nærmere forpliktet eller delaktig i regjeringens virke. Som nevnt ovenfor fikk Carl I. Hagen tilbud om jevnlig orienteringer fra Jan P. Syse, men han takket nei til tilbudet, noe han senere angret på, da det etter hans vurdering hadde knyttet Syse-regjeringen nærmere Fremskrittspartiet. Hva en slik kontakt kunne ført til hadde vært interessant å se, men i stede ble altså løsningen at Fremskrittspartiet ga en borgerlig regjering livsgrunnlag uten at det var noen nærmere forpliktelser. Likevel ble det budsjettforlik mellom regjeringen og Fremskrittspartiet i 1989 i likhet med forliket mellom Willoch-regjeringen og Fremskrittspartiet i 1985.

Hallvard Notaker har rett i at Høyre ikke hadde noe behov for samarbeid med Fremskrittspartiet før etter valget i 1985. Likevel er det interessant å se på utvikling og endring i hvordan Høyre forholdt og posisjonerte seg i forhold til Fremskrittspartiet fra dets opprinnelse, frem til tidspunktet hvor det ble behov for partiet og til Syse-regjeringen gikk av uten Fremskrittspartiets hjelp. Utviklingen var moderat frem til behovet for samvirke oppstod i 1985, men oppgaven har vist at partiene også til en viss grad samvirket før behovet oppstod. Siden Høyre hadde utsatt et oppgjør med Fremskrittspartiet, så var det heller ingen avklaring for hvordan man skulle forholde seg til partiet da behovet oppstod. Det kom heller ikke noe ordentlig oppgjør i perioden 1973-1990, og til slutt var det kanskje et manglende oppgjør som i det hele tatt gjorde Syse-regjeringens eksistens mulig.

Litteraturliste

Litteratur:

- Berth, Kenneth Kristensen: *Fremskridtspartiet under Glistrup*, 2008.
- Bjørklund, Tor: «Om Anders Lange og ideen om et nytt parti» i *Historisk Tidsskrift* 4/2000 bind 79.
- Bjørklund, Tor: *Anders Lange og Fremskrittspartiet: Norges Svar på Glistrupianismen*, 1981.
- Bjørklund, Tor & Hagtvatn, Bernt: *Høyrebølgen – Epokeskifte i norsk politikk?*, 1981.
- Bjørklund, Tor: «Fremskrittspartiet gjennom 30 år» i *Nytt Norsk Tidsskrift*, indeks 20. årgang, 2003.
- Eide, Torbjørn: *Anders Lange på nært hold*, 1973.
- Eide, Torbjørn: *Anders Lange som han var*, 1974.
- Furre, Berge: *Norsk historie 1914-2000*, 3.opplag 2006.
- Hagen, Carl I.: *Ærlig talt*, 2007.
- Holbek, Sindre Lunde: "Det er forskjell på å drive en ideologisk sekt og et politisk parti" – *En analyse av Fremskrittspartiets liberalistiske ideologi i perioden 1984-1994*, 2014.
- Jupskås, Anders Ravik: *Persistence of Populism. The Norwegian Progress Party, 1973-2009*, 2015.
- Iversen, Jan Martin: *Fra Anders Lange til Carl I. Hagen. 25 år med Fremskrittspartiet*, 1998.
- Kjølholt, Gard: *Fra bevegelse til parti? En analyse av framveksten av fremskrittspartiene i Danmark og Norge på 1970-tallet*, 1993.
- Kvanmo, Hanna & Rygnestad, Arild: *Anders Langes saga*, 1993.
- Nielsen, Flemming Chr.: *Glistrup. En biografi om en anarkist*, 2013.
- Notaker, Hallvard: *Høyres historie 1975-2005. Opprør og moderasjon*, 2012.
- Sejersted, Francis: *Høyres historie 3. Opposisjon og posisjon 1945-1981*, 1984.
- Sejersted, Francis: «Norge under Willoch» i *Norsk idyll?*, 2003.
- Sørensen, Øystein: «Liberalismens historie i Norge» i Sørensen, Ø., Svendsen, L.F.H. og Nordbakken, L.P.: *Tre essays om Liberalisme*, 2008.
- Willoch, Kåre: *Minner og meninger*, 1988.
- Willoch, Kåre: *Statsminister*, 1990.
- Willoch, Kåre: *Myter og virkelighet*, 2002.
- Willoch, Kåre: *Strid og samarbeid*, 2015.

Kilder:

Stortingstidende. Digitalisert utgave fra Stortingets nettsted:

Stortingsforhandlinger 1973/1974 – 1976/1977.

Stortingsforhandlinger 1981/1982 – 1990/1991.

St.prp.nr.20 (1975-76).

Aftenpostens digitale arkiv.

VGs digitale arkiv.

Dagbladet.no.

Anders Langes tale i Saga kino 8. april 1973. Digitalisert lydbånd fra blant annet Nasjonalbiblioteket.

Anders Langes Avis årgang 1973/1974. Mikrofilm fra Nasjonalbiblioteket.

NRKs videoarkiv. Digitalisert fra Nasjonalbiblioteket.

Valgkampmateriell lagret hos Nasjonalbiblioteket i mappe 324. Norsk politikk. Høyre.

Høyres Hovedorganisasjons privatarkiv 583 ved Riksarkivet.